

Oorlogsdagboeken van Erfgoed van de Oorlog, www.geheugenvannederland.nl

Dagboek Keimpe Sikkema, deel 7.

VONDELS DICHTWERKEN¹

>>21 [ingeplakte brief van Martha Strubbe-Schurer]²

Zutphen, 20 Maart '45

Beste Allemaal,

Ondanks de sterke wind is het zonnig weer, maar er verschenen nog geen vliegtuigen. 't Is nu 4 uur en 'k zit lekker in 't zonneke bij de bloeiende planten. Och, Lien, wat bloeit dat gele boompje (Genelia.) van Kei toch beeldig. De hyacinten daar gaat 't mooie af. Voor ik het vergeet, Oom H.J. is gisteren ondertrouwd. Zelders zag ze toevallig lopen, maar een kaart hebben we niet ontvangen. 't Gaat stiekum om de hoek, denk ik.

Gisteravond was het een gerij van belang, zelfs kanonnen gingen weer naar 't Westen. Gisteren was 't geweldig, hoeveel soldaten langs trokken, geweldig bepakt en bezakt, velen kreupelden, doodmoe van een lange marsch zeker. Toen ik stiekem de voordeur opende om eens te kijken, scheen het maantje op een brief op de mat en 't bleek die te zijn van B. waar jij achterop je reisbeschrijving schreef. Die was dus tamelijk lang onderweg. Gelukkig, dat het telefoontje niet zoolang duurde. 'k Ben nu benieuwd naar de beschrijving van de 2de etappe. Mijn verjaardag was koud en triest. Het zonnetje wou zelfs niet schijnen, daarbij zitten we, nadat je weg bent, tot 6 uur 's avonds in de kou, want er is haast geen

>>21a

2./ brandstof meer. Zondag hebben we de heele dag rommel opgestookt. Marie Lindeman en Gé speelden 's middags piano (4 handig) Gé speelt beter en begeleide Marie echt naar 't zin. Met Jan L. wou 't meest niet vlotten voor ze ble kwam, zagen we veel mensen op straat en daar liepen eenige moffen met veel helderwitte pakken met verbandgaas, leek 't wel. Toen op eens zagen we dat het parachutes waren, en twee gevangenen in grijsgroene pakken met lange broeken zonder hoofddekseel er tusschen in. Ja, een uurtje tevoren was er veel gevlieg en

¹ Over de transcriptie:

>> : volgende pagina

{tekst} : boven de regel toegevoegd

[tekst] : tekst tussen rechte haken is door transcribent toegevoegd, dus niet aanwezig in het origineel

[woord] : woord waarschijnlijk

[woord?] : woord niet zeker

cursieve tekst : tekst origineel in het dagboek, maar door Keimpe Sikkema op een (veel) later tijdstip erbij geschreven.

² De leestekens zijn moeilijk te onderscheiden, ze zijn die hier en daar aangepast om de brief leesbaar te maken. Het vervolg op deze brief, over de bevrijding van Zutphen is te vinden in (online)- deel 8 van de serie Oorlogsdagboeken Keimpe Sikkema.

geschied geweest, en zoo we later hoorden, moest een bommenwerper een noodlanding maken bij de IJsel. Acht parachutisten waren er uitgesprongen, waar steeds hevig op geschoten was voor ze de grond bereikten. Twee waren op de Emmerikscheweg geland ongedeerd. Na die sensatie begon om 5 uur weer 't vliegen en daar vielen bommen nee, maar! We vlogen op de werande en zagen veel bommenwerpers boven Eefde, dachten we. Steeds maar weer duiken en mikken. Waar 't op gemunt was, wisten we niet. Later hoorden we, dat Gorsel vernield was, 4 dooden, gewonden vanzelf en alles beschadigd. De Roskam, de kerk en de school, was 't op gemunt; Alles zat er vol Duitschers. Later brandde 't in Vorden. 't Was de heele avond steeds maar lichtkogels, daar boven evenals op Gorsel. De Generale Staf, die op Buitenzorg en de villa Hoekedaal er tegenover, zat, is daar bestookt, wat tengevolge had, dat Buitenzorg tot de grond afbrandde en alle papperassen n.d. maan gingen. *Buitenzorg ligt tusschen Vorden en Warnsveld.*

>>22

3./ We zijn nu ook wel bang, dat Warnsveld een beurt zal krijgen. De Achterhoek zit vol, vooral Lochem, Ruurlo etc. Ook die Bernardlaan vind ik maar een griezels. Daar moesten weer lui hun huizen uit. Kerkmeyer is daarom, maar weer in 't huis aan de Dev.weg getrokken, zo kapot als 't is.

Ja, mijn verjaardag begon 's morgens 5 uur ingeluid de worden door de V1, die we al zoowat vergeten waren. Weer zoo'n 8 à 10tal achterelkaar w. van één bij de Emmerikseweg viel. Er is dus weer benzine aangevoerd. Zoo nu en dan hooren we het doffe gerommel van de V2. en bij helder weer zien we de rookspiraal ten N.O. van ons. Zeker nog in Hellendoorn-doorn. Verl. week is er midden in Deventer één gevallen, die afschuwelijk werk leverde. Er vielen nog 12 dooden bij. -Mevr. Dell kwam 's middags en ook de oudelui Zelders (met 2 pakjes theesurrogaat) en Tante Lies met Ko[llie] (met 3 pond havermout) Oom Pe had het te druk. De Bloms kwamen 's avonds een half uurtje. Een nare verjaardag, al was er een appelkoek, en een glaasje met weck. In plaats dat er de boom kwam, is dat nu absolut van de baan. Dat maakte ook triest, vader zou met die kapper kappen en er was geen voerman te krijgen. Toen 't eindelijk wezen zou, bleek het de kapper, dat 't bosch door de Todt in beslag genomen en dat die er aan 't werk was. Je begrijpt dat het nu niet te doen is voor die man.

>>22a

4./ 't Zou hem de kogel kunnen geven, zooals {het} de klompenmaker v.d. Zessprongweg is gegaan. Hij laat vrouw en 5 kinderen achter. Nu is Vader gisteren 6 uur met een handkar met Kardijk op stap gegaan naar 't midden ongev. bij {boerderij} de Reest van de Almensche binnenweg. Kardijk zit er ook zoo voor en kreeg een aanbieding v. de oude v. Z[wer]ks of hij een akker

eikenhakhout wilde overnemen voor f 25. Ze zagen geen kans het gekapt en vervoerd te krijgen. Na veel moeite kreeg Vader een handkar en toen samen werken en dan samen delen. Om half 2 waren ze er weer met de 1ste lading. Ze konden het samen haast niet door de zandwegen krijgen, en moesten wel 14 boompjes weer afladen. Na 1 uur schoft gingen ze om half 3 weer op pad om die op te halen. Doodmoe en met blaren aan de teenen kwamen ze weer terug. Hoe 't met 't andere hout moet? Ze doen al hun best een voerman te krijgen, maar voor geen f 100 toe komen de boeren in de stad. De Todt pikt alles in. 's Morgens juist voor Vader opstappen zou, kwamen de V1's weer. Zoo'n heel ristje weer. De 5de was plotsling stil en meteen werd ik in mijn bed opgelicht. Gé sprong 't bed uit. Ze dacht dat alle ruiten er uitgingen, maar.... 't ging weer goed. Nog eenigen daarna en nu lijkt de benzine weer op te zijn. Maar niet te hard roepen. Er moet vandaag groot alarm zijn geweest. De

>>23

5./ meesten soldaten zijn naar 't front, wordt verteld en gister gingen alle poepenmeiden hun huizen uit Albert Cuyp en Rembrandtstraat [nr hun] Heimat terug. De SS. troepen komen ervoor in de plaats. Das niet zoo{~~bestt~~}besttt, watte!

Die arme Geertsma moest zich 15 Maart bij de Todt melden en ging op zijn gemaakte fiets (nieuwe binnen en buitenband er op) naar de Duitsche dokter. Die kafferde hem uit en zei, dat hij een saboteur was, omdat zijn voeten nog niet genezen waren. Nu moet hij zich elke dag melden bij de dokter en nog wel loopende, want de 1ste keer pakten ze hem de fiets af. Hij was nu ingespoten, en als hij beter is, moet hij voor de Todt werken en anders de kogel, voorspelden ze hem.

Er komen nog steeds menschen over de brug met eterij. Hoe ze 't leveren? 'k Ben zoopas naar de bakker geweest en gevraagd om weer Weermachtsbonnen te ruilen, maar ze krijgen er niks meer. Honderd en meer soldaten komen brood vragen zonder bon: "Ach, genadige frauw, heeft U niet een klein stukske." Ze hebben ook honger, blijkt het. Jammer, voor de fam. in den Haag. 'k Zal een pakje havermout sturen van 2 ons. Vandaag weer bruine boonen, 4 pakjes dan hebben ze een pond.

21 Maart (de Lente!)

't Is 10 uur en er kwam geen brief van jullie. De laatste was, toen Kei de bonnen van Lien stuurde

>>23a

6/ Ik stuur deze maar weg. Onze nachtrust werd eenige malen leelijk gestoord. Steeds kwam de "nachtzuster" een kijkje nemen en 't verkeer was weer bar. Op laatst om 1 uur er uit. 'k Telde 30 paarden (2 aan 2 loopende) {naar 't Westen} en toen 35 wagens met 2 paarden bespannen. Nu, hè hè, 't was niet leuk meer. Daar ging 't luchtalarm en daar waren een massa vliegtuigen, 't afweer kwam van

alle kanten op ze aan. Een geknetter, maar rustig vlogen ze door de afweerwolkjes naar 't Z.O. Er is vast wat loos, dichtbij. {'t Waren zoo'n 40 stuks} Er gaan mompelingen over bij Arnhem over de Rijn, maar..... Daar vallen verscheidene bommen! Ja, vannacht ~~om~~ hoorden we weer vliegers en tegen 3 uur kwamen de V1's ook opzetten, 4 gingen vlak over ons heen. Veel lichtflitsen in 't Z. en opeens een dof gebom en geweldige lichtflitsen vlak boven ons. Gé schreeuwde.... bommen. Nu ik er uit en zelfs vader. We waren in een seconde beneden. Toen was 't afgeloopen. Door 't raampje v.d. voordeur gegluurd. Daar begint het weer. Oeii. Eén bommenwerper was 't op gemunt. Nou, verder! Gegluurd en daar hoorde ik glas rinkelen en kwam tot de conclusie dat er heel veel scherven op de daken rinkelden.

't Zal een vlieger geweest zijn met een boordkanon. 't Was geen rikketikker! Vader is weer eens n. Harfsen. Juist een brief van Gezien Kuik. Ze schreef, dat Tante Ine op een Zondag er havermout en erwten gebracht had. Ze vond het toch zoo byster aardig. Ze kenden elkaar heelemaal niet. Ine heeft er meer vrienden zitten in Soest die ze helpt. Hierbij brief van te [Strake?] 'k Dacht, dat het over zaken ging en maakte 't ding open. Nu besten hierbij het eind, veel liefs van
Moeder

[in linkermarge:] Hoe is het met de [hak] gegaan?

>>24

7./ 4 uur 21 Maart.

't Is een emotievolle dag deze lentedag. Na 't eten ga ik naar de gaarkeuken en hoor daar, dat de vader van 't Gele gevaar, de agent Bouma is doodgeschoten door Heil. 't Is afschuwelijk! 't Gebeurde bij Krasenberg tegenover de kazerne. Ze fietsten samen op en de agent had een zakje aardappelen achterop de fiets. Heil vroeg waar hij heen ging. "Naar huis", zei Bouma. "Ik vraag waar je heen gaat." "Naar huis", was weer 't antwoord. "Je gaat niet naar huis" en meteen kreeg hij een schot door zijn long. Een 2de volgde. En daar lei hij op de weg dood. Een Duitscher had geroepen. "Niet schieten" Schieten ze voor zoo iets de menschen {hier} neer? Ieder is er akelig van. Zoo maar in koele bloede. Ik kwam thuis en vertelde 't Vader, toen er gebeld werd en er iemand van 't Algemeen Ziekenhuis kwam vragen of ik me weer beschikbaar stelde voor bloedtransfusie. Nou, 'k stond nog gekleed, dus er meteen heen. Ze begonnen meteen, 't was hard noodig. Gek, dat ze steeds meer dan één prik geven. Ze kunnen moeilijk in mijn armen het goede plekje vinden. Dat is vervelend. Later nog een half uur op de

>>24a

8/ brancard moeten liggen, en om half 4 thuis.

'k Moet de stad nog in, naar 't postkantoor, en de bakker, maar voel me wat licht in 't hoofd, ondanks het glaasje wijn. Weet je wat het vannacht geweest is? Er gingen 2 V1's over ons heen, en die leken defect. Ze stieten vuurvlammen uit en ontploften dan, totdat één vlak over de stad en over onze huizen in de lucht uiteenspatte, zoodat later overal de scherven vlogen, volgens ooggetuigen. –

Doetinchem moet ook erg geraakt zijn door bommen op de Waterstraat aldaar.
 Nog al wat dooden. ---
 Cristiaansen moet in Buitenzorg gezeten hebben met zijn staf. Er moeten
 hooger en bij omgekomen zijn? Wie, wat hoor je niet!
 Nu houd ik toch op.

Dag schatten M.

>>25

De dood zeer snood d'Aarde haar pijlen bood,
 D'Ondeugd verheugd was met haar Helse scharen;
 Deugd vlood door nood dorst haar niet geven bloot;
 Haar vreugd verjeugd veranderd' in bezwaren,
 Omdat den pad der Waarheid werd bestreden;
 De Trouw met rouw zeer deerlijk was verplet;
 Liefd's schal, Gods stad, de vrucht in 't lustig Eden,
 Een vrouw (te flauw eilaas!) elk waas besmet.

Vondel.

Het is Zondag 25 Maart 1945 als ik dit derde oorlogsdagboek begin. De inleiding tot de beschrijving van de gebeurtenissen kan haast dezelfde zijn als die van het Boek van Menselijke Ellende, dat in II is overgenomen.³ Alleen zijn de toestanden nu nog critieker geworden en 't vermoeden is gewettigd, dat de gisteren begonnen Geallieerde Operaties ('t oversteken van de Rijn ten zuiden van de Nederlandse grens) 't optreden van de Duitsers in 't bezette deel van Nederland –ten noorden van de grote rivieren– nog meedogenlozer zullen maken.

Wij troosten ons met de gedachte, dat de nieuwe geallieerde krijgsv verrichtingen schone beloften voor ons geknechte land inhouden.

De omstandigheden brengen mee, dat men zich tegenwoordig graag in het grootse verleden van ons land en zijn tijd tegen dwingelandij verdiept. Telkens weer treft het ons daarbij, dat deze jaren weinig onderdoen voor de benarde jaren onder Alva & zeker niet voor die der Franse overheersing. Mogelijk zijn de Spanjolen destijds wat ruwer tewerk gegaan, maar het komt er weinig op aan of men door een stel ruwe barbaren met een vloek en een grauw van 't leven beroofd wordt dan wel met een glimlach door een als gentlemen vermomde bende, die de meest perfiede methodes toepast om haar nederlagen op een volkomen weerloos volk te wreken.

Een van de middelen was gedurende de hele oorlog al het executie-peleton, dat honderden, nee duizenden slachtoffers gemaakt heeft. Na de mislukte operaties van de geallieerden bij Arnhem, die de medio September 1944 geheel op handen lijkende bevrijding van ons land voor onbepaalde tijd deed uitstellen, kwam daar een nieuw middel bij: de honger. De bezetters namen alle mogelijke maatregelen om de voedseltoevoer naar westelijk Nederland te beletten: transpor-

>>26

ten werden verboden, 't postverkeer ingekrompen, zodat men alleen maar meer brieven beneden de 200 gram mag verzenden, de IJsellinie gesloten, zodat de Hollanders de gelegenheid ontnomen werd om

³ Oogst der Tijden 2, online deel 6.

in 't noorden en oosten des lands te fourageren. Het gevolg is, dat de mensen in Noord- & Zuid-Holland & Utrecht bij duizenden sterven en, zonder kist, in massagraven ter aarde besteld moeten worden. Op een kilo aardappelen en een kilo brood per week moeten de mensen daar leven en de Duitsers zorgen er met uitgebreide razzia's wel voor, dat de mannen geen gelegenheid krijgen om hun hongerrantsoenen aan te vullen. Gas en electriciteit zijn er al in geen maanden meer, doch de winter is goddank voorbij, waarbij het aantal aan de kou bezwijkenden aanmerkelijk is afgenomen. 't Ontbreken van alle energie en van mannelijk personeel, heeft evenwel tot gevolg, dat de grote steden als Amsterdam in een vuilnisbelt veranderen. De mensen keren de asvaten gewoon uit de ramen boven de trottoirs om en het rioolwater spoelt stinkend en drabbig over de straten. De laatste in het Boek van Menselijke Ellende opgenomen Amsterdamse brief (K.P., 28 Februari '45) geeft een griezelig beeld van 's lands hoofstad-in-den-ondergang.

Hier in Friesland is de toestand anders, gelukkig aanmerkelijk beter. Dat geldt voornamelijk wat de voedselpositie betreft. Weliswaar werd ons broodrantsoen een week geleden ook verminderd & wel tot 1400 gram per persoon per week, wel krijgen wij op onze bonnen zelden meer boter en dwingt 't uitvallen van gas en elektrisch ook hier al de mensen 't minder smakelijke eten van de Centrale Keuken te nemen, ~~wij~~ doch wij hebben hier voorlopig nog een overvloed van aardappelen en kunnen met de bij de boeren opgescharrelde melk, tarwe en rogge ons rantsoen behoorlijk aanvullen. Met onze persoonlijke vrijheid is het hier al even treurig gesteld als in de rest van het bezette gebied: bijna alle mannelijke bewoners van 17-50 jaar hebben zich voor Duitse spit-en graafdiensten in Drente of op het Leeuwarder vliegveld moeten melden, doch bijkans 't grootste deel dook onder en houdt zich in de huizen schuil. Duitse razzia's zijn aan de orde van de dag en het is voor de mannen niet meer vertrouwd, zich zonder geldige papieren op straat te begeven. Ondanks alle dreigementen en verlokkingen van warm eten met vlees, vet en worst voor hen, die gaan werken, verkiezen de meesten vrijwillig een kluizenaarschap.

--

>>27

Dat ik 25 Maart als aanvangsdatum van deze derde "Oogst der Tijden" koos is niet louter toeval. In de afgelopen dagen wees alles er al op, dat er gebeurtenissen op komst waren, die waarschijnlijk wel beslissend zouden zijn voor de verdere ontwikkeling van de gebeurlijkheden in ons land.

Zoals de capitulatie van Italië de eerste, de grote doorbraak van de Amerikanen in Normandië de tweede "Oogst" inleidde, zo begint deze derde bundel met een belangrijke krijgsoperatie, die —naar wij hopen en naar ook te verwachten is—de laatste ronde van de strijd tegen nazi-Duitsland inluidt: het oversteken van de Rijn door de Britten, Amerikanen, Schotten en Canadezen.

De mislukking van Arnhem en de taaie tegenstand van de Duitsers in de Siegfriedlinie (hun Westwall) veroorzaakten in de herfst van 1944 een stilstand aan het westfront, terwijl ook de Russen genoodzaakt waren een adempauze te houden, toen ze in midden-Polen de weichsellinie hadden bereikt. Nadat de Duitsers in medio-December 1944 een wanhopig tegenoffensief begonnen waren, dat hen voor Weihnachten nog weer in Brussel en Antwerpen had moeten brengen, doch waarbij zij niet eens het Maasdal bereikten, brak midden Januari 1945 in het Oosten de lawine los. De Russen doorbraken de Duitse verdedigingsgordels in Polen en renden in enkele weken tijds 400 tot 500 kilometer westwaarts, vervoerden 't belangrijke Opper-Silezische industriegebied en drongen tot op minder dan 90 kilometer van Berlijn. Daar staan zij nu geruime tijd, terwijl de troepen op de vleugels 't front verstevigden door d ehele Oostzeekust ten Oosten van Stettin van Duitse troepen te zuiveren (op de havens Gdynia, Danzig en Koningsbergen na) & in het Zuiden de Duitsers in de Sudeten teug te drijven.

De troepen in het Westen gingen eind-Februari tot de grote aanval op de Duitse stellingen ten Oosten van Nijmegen over. Spoedig daarna staken de Engelsen & Amerikanen ook de Roer over & in het zuiden de Moezel & de Saar. Juist gisteren werden deze operaties ten Westen van de Rijn afgesloten: de westelijke Rijnsoever is van Arnhem tot Bazel in geallieerde handen. Meer nog: tijdens dit offensief gelukte het de Amerikanen bruggehoofden op de oostelijke oever te vormen, nl. bij Remagen, waar hun een spoorbrug onbeschadigd in handen viel, en bij Oppenheim ten zuiden van Mainz. En gisteren begon dan de geweldige operatie tegen het Ruhrgebied met

>>28 [ingekleurde kaarten met de fronten op 25 maart 1945 in Europa]

>>29

land-, lucht- en zelfs marine-troepen. Grote contingenten bluchtlandingstroepen werden achter de Duitse stellingen neergelaten (aanmerkelijk meer nog dan bij Arnhem; men zegt op straat 40.000 man!) en hier en daar moeten zij al contact gemaakt hebben met de troepen, die over de Rijn snelden in vlugge stoomboten. Een week lang heeft Montgomery's 21ste legergroep zich onder een 100 kilometer lang rookgordijn over de westelijke Rijnsoever voorbereid, de Duitsers in het onzekere latend, waar de grote stoot zou vallen. Dat bleek nu gistermorgen bij Rees, Xanten en Wezel en naar men nu weet te vertellen, zijn de troepen al in Duisburg binnengedrongen.

De operatie werd gesteund door een massale luchtvloot, die, naar the man in the street zegt, meer dan 10.000 aanvalsvluchten maakte. De geallieerde luchtactiviteit was in de laatste tijd al overdonderend (Berlijn werd vannacht voor de 33ste maal in 33 opeenvolgende nachten aangevallen!), maar in de laatste weken is het wel heel erg. Zelfs wij hier in het noorden merken het. 't Ene luchtalarm volgt 't andere op 't vliegveld op en zelfs in de stad duurt 't dikwijls meer dan 1, ja soms dan 2 uur. Op de Oldehove zijn nieuwe luisterapparaten aangebracht, men schijnt dus nog meer te verwachten! Het haalt 't hier echter nite bij het Zuiden, waar de Engelse & Amerikaanse jagers elk uur van de dag azen op treinen en Auto's & deze zelfs tot in de steden achtervolgen. Het aan het slot van de tweede "Oogst" opgenomen Zutphense dagboek geeft daarvan een goed beeld.

Dat de betekenis voor ons land zal zijn van de nu begonnen operaties staat nog niet te bezien. Men zegt wel, dat Prins Bernhard als bevelhebber van de ondergrondse strijdkrachten een oproep tot de Nederlanders gericht heeft om rustig te blijven en zijn bevelen af te wachten & daarbij gewezen heeft op 't belang van deze operaties in 't Rijngebied bezuiden de Achterhoek, doch ik geloof, dat 't Ruhrgebied het eerste belangrijke doel zal zijn. 't Gerucht trouwens, dat er bruggen over de oude Isel in handen gevallen zijn van de luchtlandingstroepen, wijst op verder oost- & noordoostwaarts gaande operaties. De kaart bestuderende moet 't niet onmogelijk geacht worden, dat 't hier een poging geldt om ons land compleet af te snijden. Het zou voor ons misschien de veiligste weg zijn, tenzij een troep fanatici hier stand blijft houden, zoals ze nu al sinds Augustus 1944 in de Franse havensteden Duinkerken, Lorient en Sint Nazaire doen.

--

>>29a [ingeplakte weekly edition van de Engelse Times, 20 pagina's met advertenties, politiek nieuws, front nieuws, foto's etc. Londen, 14 februari 1945]

>>30

Woensdag 28 Maart 1945

Het lag in m'n bedoeling te beginnen met de notities omtrent de toestand in Friesland en de rest van bezet Nederland, doch de snelle ontwikkeling der gebeurtenissen aan het Westfront noopt me eerst een korte schets te geven van de situatie in Duitsland, die het ineensstorten van Hitlers Duizendjarig rijk elk ogenblik kan doen verwachten. De toestand is zeer verward, de berichten zijn uitermate schaars, daar

de geallieerden over hun vorderingen zwijgen om de in paniek gebrachte Duitsers geen houvast te geven, terwijl van Duitse zijde anders niet gemeld worden dan dappere staaltjes van scherpschutters, die bolsjewieken uit de weg ruimen en met hun "pantsevuist" ettelijke vijandelijke tanks stukschoten. Vanmorgen evenwel lichtte een Duits commentator een tipje van de sluier op & zei: "Ons verdedigingsstelsel aan de Rijn heeft opgehouden te bestaan, Amerikaanse tanks zijn doorgebroken en stormen Duitsland binnen over onverdedigd terrein. Grote groepen Duitsers dreigen afgesneden te worden of zijn reeds ingesloten, zoals bij de Lahn. Steeds meer kameraden & te van de grenadiers & Volkssturm-bataljons worden genoodzaakt de witte vlag op hun bunkers te hijsen & onze in het noorden taai vechtende parachutisten-legers worden steeds meer van de hoofdmacht "abgedrängt" We moeten talrijke tanks & motorvoertuigen "unverletzt" achterlaten, wegen mangel an Betriebsstof" en veelal hebben we geen gelegenheid de bruggen te laten springen. De rechter Rijnsoever is van Bonn tot Mannheim geheel in vijandelijke hand, Wiesbaden in gevallen & onze troepen in het Lahn-Maangebied worden bij duizenden gevangen gemaakt. Tankspitsen zijn al bij Wetzlar & naderen Fulda, waar zij op 420 kilometer afstand staan van de Russische troepen aan de Neisse. Bij Seelow, ten westen van Kühstrin, verzamelen de bolsjewieken massa's tanks voor de aanval op Berlijn en verwacht mag worden, dat de aanval binnen zeer korte tijd ook in het oosten losbarst, waarbij met een vereniging van de Amerikaanse en Russische legers ten zuiden van Berlijn gerekend moet worden". *)

Dit onverbloemde commentaar schetst de wanhopige positie, waarin Duitsland in vier dagen tijd geraakt

--

**) Naderhand blijkt dit een Duitse, door de Geallieerden gestichte zender te zijn. De schets is trouwens wel juist!*

>>31

is. De toestand wordt hopeloos en dit doet de mensen de meest fantastische dingen verwachten. De stemming in de stad is uitgelaten. De kennissen vliegen naar elkaar toe met de laatste berichten, die ze vaak weer uit de derde of vierde hand hebben en lustig verdraaien.

Gisterenmiddag liep 't gerucht door de stad, dat de Engelse radio om het uur uitzond, want de oorlog kan elk ogenblik aflopen en de mensen geloven het grif. Winterswijk zou al gevallen zijn enzovoort, enzovoort.

Feit is, dat de geallieerde legers uit het bruggenhoofd bij Rees en Wezel in de richting Nederland vorderen; mogelijk zijn ze de grens al gepasseerd. Hier aangekomen vluchtelingen melden, dat ook op Nederlands gebied vreselijke luchtbombardementen aan de geallieerde opmars vooraf gaan. Zo zouden Zaterdag Zevenaar, Doesburg en Vorden geweldig zwaar gebombardeerd zijn, de beide laatste plaatsen zijn "met de grond gelijk" gemaakt, wat –hopelijk- overdreven zal zijn.

Dat er een geweldige strijd woedt staat vast, ook voor de mensen, die geen berichten horen, want sedert het begin van de grote slag om de Rijn (Zaterdagmorgen) buldert het hier aan één stuk door, hoewel de strijd zich op een afstand van 200-180 kilometer van ons afspeelt en –de wind in de laatste dagen westelijk & noordelijk is. In de eerste dagen, toen de artillerie waarschijnlijk het krachtigst opgetreden is en de wind zuidoost was, schudden zelfs de binnendeuren bij ons!

Niet onwaarschijnlijk is, dat er zich binnen enkele dagen grote gebeurtenissen zullen voordoen. Zondag a.s. is het Pasen en de meeste mensen verwachten de capitulatie nog voor de Paas. Nogal optimistisch, maar zelfs ik begin er soms aan te geloven. Het wil ons gewoonweg niet aan, dat de oorlog afgelopen zou zijn; het is alsof we nooit anders gekend hebben dan dit ellendige, trieste leven van een aardworm onder de Duitse spijkerlaars. Stel je voor: rood, wit & blauw op de daken & beierende Paasklokken, vrolijke muziek en vrijuit sprekende mensen. Ongelooflijk!

>>32

Maar kom, mijn taak! Het leven in bezet Friesland is verre van genoeglijk geworden, al zal het waarschijnlijk nog niet het minst genoeglijke in den lande zijn. Het huiselijk leven is bijna geheel ontworcht, daar bijna elk gezin zit opgescheept met evacués uit Midden- of Zuid-Limburg, de Betuwe of de omgeving van Arnhem. In totaal zijn er in Friesland ongeveer 200 à 250.000 vluchtelingen ondergebracht (op een bevolking van ongeveer 400.000 zielen!), die alle van have en goed berooid zijn. Onze evacué, een zeventienjarige Tielse tandartsassistente, beschikt alleen nog over wat ze aan haar lijf heeft. Haar koffer met kleren is tijdens het vervoer (per Duitse trein via Zeist) zoek geraakt en ze kreeg nog steeds geen vergoeding en nieuwe textielpunten. De vergoeding, die wij voor haar krijgen, bedraagt 12 gulden per week, haar zakgeld (van Gemeentewege verstrekt) 2 gulden. 't Is trouwens een heidens karwei om achter de centen te komen!

Wie geen evacués heeft, heeft vaak al Duitse inkwartiering. Vooral in de Dokkumer Wouden zitten er veel. Het zijn voornamelijk mannen (o.m. parachutisten), die daar uitrusten na een periode van frontdienst. Over deze Duitsers straks meer.

Het minder genoeglijke in het dagelijks leven is niet in de laatste plaats het gevolg van de toenemende Duitse razzia's. Vorige week moest de ganse ~~Ausweiselose bevo~~ mannelijke bevolking van Leeuwarden tussen de 17 en de 40 jaar & de Ausweislozen tussen de 40 & 50 zich melden voor werk op het vliegveld. Er kwam bijna niemand & wie er kwam, was alleen zo moedig omdat hij door zijn kriegswichtige positie zeker was van een stempel op 't gele briefje. Reeds daarvoor hadden de jongeren zonder Ausweise & ook alle mannelijke geëvacueerden tussen de 17 & 50 zich moeten melden, doch deze "Lastgevingen" leverden niets op. Het gevolg is, dat de in de stad aanwezige groene politie & de Rexisten (Belgische nazi's, die hun zetel in het Burmaniahuis hebben) tot straat-razzia's en hier en daar zelfs tot

>>33

huiszoeking overgingen. Zo werd gistermorgen vroeg de hele vee-buurt aan de Groningerstraatweg afgezet; om half drie waren ze al in de Schapestraat.

De heren hebben blijkbaar wel wat geleerd. Vroeger gaven ze driemaal luchtalarm {en} veilig als ze tot razzia overgingen, waardoor de hele stad meteen gewaarschuwd was. Nu komen ze als een dief in de nacht en --vangen nog niets. Hoewel het er stikvol jongemannen gezeten moet hebben, scharrelden ze er slechts een dertig bijelkaar. De meesten waren goed opgeborgen! Er waren natuurlijk fanatieke nazi's bij, die werkelijk op jacht waren naar jongens (zo klom iemand met een geweer op dak om 't vluchten over de balkonnetjes te beletten), maar onder de ter assistentie geroepen militairen waren ook tal van goede sullen. Ze bleken bijna alle honger te hebben & waar ze een boterham of een stukje kaas kregen lieten ze 't huiszoeken maar {voor} wat het was.

Honger in het Duitse leger. Ziedaar de toestand onder de bezettingstroepen in Friesland. Overal waar Duitsers ingekwartierd zijn, schooien ze de boeren en ook de burgers af om etenswaar. Onlangs moest een troep in Veenwouden op de (door Duitsers bediende) trein. De trein kwam pas een dag later en de troep moest zich maar zien te redden zonder rantsoenen.

In Zwaagwesteinde werden begin Maart de daar uitrustende en zo nu en dan elders op bevel raziërende militairen vervangen door 20 man van de Luftwaffe, die tot infanteristen omgebouwd moesten worden. Ze arriveerden per fiets via Twijzelerheide en waren zò uitgehongerd, dat ze alles gaven om maar aan mondivorraad te komen. De kinderen sjouwden met broden en kregen een gouden horloge voor en-

>>34

kele broden. Eén soldaat was er, die alleen nog maar drie sigaretten had, maar dáárvóór gaven de kinderen geen brood. De jonge Edelgermaan stond te schreien op de weg; een oude vrouw gaf hem tenslotte een brood.

In Huizum, waar de school aan de Laan nu met soldaten volgepropt zit, is het al net zo. De kinderen stelen broodbonnetjes van hun moeder en verkwanselen die tegen sigaretten. De soldaten vragen bij de omwonenden emmers en pannen te leen en bedelen tegelijk om brood.

--

Ik kan mijn hoofd er niet zozeer bij houden, dat een geregeld verslag van al wat ik op mijn hart en als korte notities op een klasje heb mogelijk is. De geruchten vliegen door de stad. Doesburg gevallen, Kesselring (die drie weken geleden de niet-nazi Von Rundstedt als bevelhebber in 't Westen opvolgde) heeft zich met 100.000 man overgegeven, enzovoort. Er is totaal niets van waar. Juist wordt er verteld, dat binnen enkele dagen voor de Duitsers de alarmtoestand 3 afgekondigd wordt (de hoogste). Sedert enkele weken bestaat alarmtoestand twee. Toestand drie, die kenbaar gemaakt wordt, doordat de sirenes van het luchtalarm een uur lang zullen loeien (jeetje!) en de Oldehove-klok aanhoudend zal luiden, zou inhouden, dat niemand meer op straat mag komen en dat de Duitsers zich onmiddellijk tot vertrek gereed moeten houden. Was het maar zover!

Uit betrouwbare bron hoor ik, dat kolengebrek volgende week de gehele electriciteitsvoorziening stop zal zetten. Voor de verlichting van de enkelingen(!), die zichzelf clandestien aangesloten hebben zal het zo erg niet zijn, want met ingang van de Tweede Paasdag krijgen we de zomertijd, waardoor het 's avonds al tot ongeveer negen uur licht blijft. Erger wordt het voor de nieuwsvoorziening (want dan zal niemand meer in staat zijn te luisteren) & voor de watervoorziening. De Intercommunale waterleiding gebied Leeuwarden

>>35

werkt nl. vol electrisch. Wel beschikt men momenteel over twee Dieselmotoren, doch het is de vraag hoeveel olie er is. Bovendien hebben deze slechts een capaciteit van 250 m³ per minuut, terwijl het bij 900 cm³ al klachten regent. Wellicht zal men zolang er olie is de stad Leeuwarden nog mondjesmaat kunnen voorzien, doch verder gelegen plaatsen zoals Franeker & Harlingen & ook de dorpen zullen wel voorbij gaan!

--

In Oogst II maakte ik al melding van de aanslag op Rauter, den oppersten Gestapo-chef in ons land. Deze aanslag geschiedde tussen Hoenderlo en de Woeste Hoeve op de Veluwe. Berichten uit Hoenderlo melden, dat als wraak daarvoor onmiddellijk 100 politieke gevangenen op dezelfde plaats vermoord werden. Zutphen berichtte, dat er 150 politieke gevangenen voor neergeschoten waren op de weg bij de Woeste Hoeve, terwijl de laatste berichten spreken van in totaal 400 slachtoffers, waarbij dan de elders uit wraak voor de aanslag gedoden (o.m. te Amsterdam) inbegrepen zullen zijn. Volgens deze berichten zijn twee van de vier inzittenden der auto, onder wie de chauffeur, gedood. Rauter zou met een kogelwond in de longtop in een Apeldoorns ziekenhuis liggen.

--

De Duitsers zouden alle ziekenbons (rantsoenbonnen) in beslag genomen, waarschijnlijk omdat ze die straks bij de vlucht overal op Nederlands gebied kunnen gebruiken.

--

In Grijpskerk zochten de Duitsers een ondergedoken politie-agent. Hij was niet thuis. Ze vroegen den vader – niet thuis. Daarop sommeerden ze de vrouwen het huis te verlaten, waarop ze het huis uitgasten. De beide mannen, die zich inderdaad in huis schuil hielden, werden genoopt over de daken te

vluchten. Ze werden neergeschoten en de lijken op straat gelegd ter waarschuwing. De heren Edelgermanen richtten in de woning een feestmaal aan van de voorraden

--

>>35a,b [ingeplakt persoonsbewijs voor P. Sikkema, groepgeleider afvoer burgerbevolking, c.121 personen]

>>36

Zojuist een brief van mijn vriend John Blanken, met wien ik in Amsterdam op kamers woonde en die in de eerste oorlogsjaren naar Roermond verhuisde. Hij is nu geëvacueerd in Friesland en schrijft me o.m.: "Tot 20 Januari ben ik in Roermond gebleven. Wij hadden daar iedere dag razzia's—vordering van fietsen, naaimachines, schrijfmachines, lakens, sleeen, bedstellen, meubelen etc. Deuren mochten niet op slot. Ik had vier luxieus ingerichte schuilplaatsen en doorstond alle razzia's en het hevigste granaatvuur. Mijn vrouw en mijn zoon Paul maken het best, mijn zoon Robert stierf echter in de ouderdom van vier dagen te Roermond.

Op 21 Januari 1945 gingen wij de Engelsen tegemoet. Wij gingen naar Linne en leefden daar tot 14 Februari 1945 in de kelder. In Roermond hadden wij daarin ook al vanaf September vanwege het granaatvuur geleefd.

Te Linne hadden wij veel eten—veel, ja duizenden granaten—pantserbeschietingen—sharpnels—typhoons etc. en de 14^e joeg men ons voor de derde maal doch nu voorgoed eruit. Dat wij nog leven is een raadsel.

Dan tien dagen in een kerk op het stro te Bruggen, nadat wij 28 kilometer met onze bagage hadden afgelegd—te voet! Iedereen werd ziek. Ik heb me er hard gewerkt aan de voedselvoorziening van ons transport van 1500 personen.

Dan per trein naar Friesland. Te Raalte door 3 en 6 vliegtuigen met explosieve kogels en bommen aangevallen. Let wel niet de trein, doch de burgers.

Nu zijn wij hier—blij en gelukkig. Wij wachten slechts om terug te gaan naar—huis wilde ik zeggen, doch dat bestaat niet meer, alles is geroofd en gestolen. Toen ik nog te R. was kreeg het huis reeds enige voltreffers, doch hoera Sik wij leven en de vrede is nabij!"

--

>>37

Inderdaad: zojuist wordt een nieuwe bekendmaking aangeplakt inzake de aankondiging van de noodtoestand. De mensen staan er in groten getale voor te gnuiven. Wanneer de luchtalarm-sirenes vijf minuten aaneen huilen of—bij gebrek aan stroom—de Oldehove vijf minuten achtereen luidt moet iedereen zorgen binnen een half uur binnenshuis te zijn. Wie op straat wordt aangetroffen wordt doodgeschoten. Het sein "veilig" zal op eenzelfde manier gegeven worden, alleen laten de sirenes dan een monotoon geluid horen. Algemeen vermoedt men, dat 't is om de Duitsers de gelegenheid te geven ongehinderd uit de voeten te komen of te passeren.

--

De Leeuwarders zitten na ~~23~~ 1 Maart zonder electrisch licht. Velen waren vóór Kerstmis al afgesneden, wij Donderdag 23 Februari 1945. De plichtpleging bestond hierin, dat de stop vóór de meter uit de zekering ~~gehaa~~ losgeschroefd werd & 't kastje verzegeld. Ondanks de afsluitingen steeg het totale stroomverbruik met een derde. De Duitsers lieten toen 50 electriciens ophalen om hen langs de huizen te sturen en de losgeschroefde stop eruit te halen. In tegenstelling met de eerste keer werd het kastje niet verzegeld, ~~doch~~ met een loodje doch met een reepje plakband, dat onmiddellijk losliet. Draaide men nu een gewone stop in het zekeringskastje, dan had men licht. De slotphase was, dat de Duitsers alle stoppen en stoppenhouders lieten ophalen door twee electriciens, die van een SS-man vergezeld

waren. Opnieuw werd het kastje met een loodje verzegeld. De Duitser voelde even onder aan de meter of er ook met die loodjes geknoeid was.

Ik hoor, dat de verzamelde stoppen weggegooid zullen worden. Indien dit waar is, is het een echt vuns Duits plan. Immers: komt er straks weer stroom (het is er nu nog), dan kunnen vele huisgezinnen niet aangesloten worden, omdat er geen stoppen en stoppenhouders zijn. Het is trouwens de vraag, of de Duitsers de centrale bij hun terugtocht niet in de lucht laten vliegen.

--

>>38

Ook de telefoons worden opgehaald. Dit is reeds sinds "Arnhem" het geval --nee, ervoor al--, doch de mannen van de P.T.T. weten, evenals de stoppenophalende electriciens, drommels goed wat sabotage is. Nu hebben de Duitsers evenwel verordonneert, dat ze binnen de kortst mogelijke tijd opgehaald moeten zijn. Vele mensen schroeven hun toestel zelf van de muur. (*Hadden wij inmiddels ook gedaan*)

--

In Drachten hebben Duitsers (& zwarten?) een "onderzoek" langs de huizen gedaan en ondermeer naaimachines, stofzuigers en fietsen gevorderd. We kunnen dus maar op onze hoede zijn!

--

Het voortdurende gebulder, nu eens ver verwijderd lijkend, dan weer zo dichtbij en fors, dat de ramen ervan rinkelen, het overvliegen van jagers en bommenwerpers is eigenlijk het enige, wat wij van de grote gebeurtenissen aan het Westfront bemerken.

Hoe anders is dat in Zutphen, dat nu een van de voornaamste knooppunten achter het noordelijkst deel van Montgomery's front geworden is. Dat bewijst 't juist ontvangen dagboek van mijn a.s. schoonmoeder uit Zutphen, Zondag & Maandag jl. geschreven & hierheen getransporteerd met een auto. Zij schrijft dan op de dag na 't losbarsten van het geallieerde offensief.

Zutphen, Zondag 25 Maart 1945

't Is hier dagenlang erg roerig in de lucht & 't kanongebulder soms heviger en dichterbij. Woensdag trof Vader het, toen hij van den boer in Harfsen kwam. Hij was juist op 't pad naar Zutphen, toen hij een gier hoorde en een bom zag vallen in een weiland tussen hem en de boerderij. De daarop volgende nachten en dagen houden de vliegers ons steeds uit de slaap. Donderdag regende het bommen op het Twente-Rijn-kanaal & het station Laren-Almen, waar een troepen- en een munitietrein stond. Vrijdag was het weer zo

>>39

onrustig en het kanongebulder deed voordeur en ramen al maar door rinkelen. Dan in de nanacht komt de V1 de mensen wakker maken. Om twaalf uur in de nacht van Donderdag 22 op Vrijdag 23 Maart was 't groot-alarm en wat gingen er veel troepen langs, meest naar de stad. Zeker naar de treinen of over de brug naar Arnhem, want het heet hier, dat de geallieerden weer proberen bij Arnhem over de Rijn te komen. Arnhem zou onder een nevelgordijn liggen. Nu is de stad weer in zorg!

Daar kwam 't zware afweer weer in actie. Jeminé wat zijn we, zelfs Vader, op één nacht uit bed gesprongen. Je weet soms niet of 't bommen zijn of afweer. De V1 maakt wel, dat we vroeger opstaan. Gé gaat in bed lezen, maar Zaterdag wilde 't niet lukken, 't was zo onrustig en kwart voor 8 (ik was juist klaar) daar begon het. Geluiden om van te beven en Gé is tweemaal in d'r nakie naar beneden gehold. De laatste keer kledde ze zich op de keldertrap in haast aan. De bommen vielen en de drang naar de W.C. was hevig bij mij. Juist tussen twee aanvallen waagde ik het en ik hoorde toen onze buurvrouw roepen. Ik naar de waranda en daar kwam ze huilende zeggen, dat 't kleintje nog boven was. Ik zei: haal

het gauw, dan kom ik de andere halen, maar dan voorom; de scherven deden ons nl. de achtertuin mijden. Ik vond het oudste kindje op de vloer onder de keldertrap zitten. Zij kwam van boven (haar man was juist naar 't werk) & juist toen 't opnieuw bommen regende en het afweer vreselijk te keer ging, zaten we op een stoel in onze kelder, elk met een baby op schoot. De vliegtuigen kwamen steeds weer. Later hoorden we, dat de bommen vooral voor het afweergeschut bestemd geweest waren. Het grote, dat op 't Helbergen aan de IJsel stond werd precies geraakt. Ook op de Marsweg één. Deze aanval eiste behalve tal van moffenlevens, twee doden. Achter de Hoven werden 22 bommen gegooid, die op de wegen & de spoorlijn gemunt waren. Dan bij de kazerne op de Louisesingel een

>>40

en een op het nieuwe kerkhof, hier aan de Warnsveldseweg. Verder in Warnsveld weer op de kippenfokkerij van Garsen, waar de uitrustingen van de moffen werden uitgedeeld & waarbij 150 kippen het leven lieten. Verder viel er een bij de Eefder melkfabriek als gevolg waarvan de melkboer vandaag niet eens kwam. Vader zou naar Hengelo (G) om 2 liter melk te halen—tussen twee haakjes, wij hier in Leeuwarden hebben twee dagen in de week soms 17 liter uit de directe omgeving!--, maar ik wilde het niet hebben, want wat al niet een melkhalende mensen zijn er in de omgeving gedood! Drie op de Almense binnenweg (daar staat nog afweer) en wel elf in de omgeving van Wichmond. Juist springen we weer op van de stoelen. 't Is nu negen uur en 't blijkt weer afweer geweest te zijn. Zeker niet geraakt. We hadden 't de hele dag niet gehoord, alhoewel er steeds 16 vliegtuigen over onze contreie ronkten en soms tamelijk laag. Op straat zag je bijna geen kip.

Gistermiddag kwam het bericht, dat ze in 's Heerenberg zaten en ja, de schemer was nog niet gevallen of het gerij, nu naar het Oosten, begon. 't Lijkt soms veel op de drukte in de dagen van Arnhem, maar ze rijden nu in omgekeerde richting. Overdag is er niets te zien, maar in de schemering komen ze weer opdagen. Zopas trokken auto's vol soldaten voorbij. Warnsveld ð zit, evenals de hele Achterhoek, vol valschermjagers.

Vorige week Zondag moet er een belangrijke conferentie geweest zijn op villa "Buitenzorg", even voor Vorden. Drie kwartier aaneen hoorden we de jagers duiken, bombarderen en schieten op deze verzameling hoge omes. Men vertelt, dat er in Deventer negen loden doodkisten besteld zijn, er zullen dus zeker zoveel hoge pieten 't leven bij gelaten hebben. Men zegt, dat het de staf van de Nederland becommanderenden generaal

>>41

Christiaansen was. Ook op "Weltevreden" bij Buitenzorg, op een villa in Eefde en 't "Hassink" bij Epse werden dergelijke aanvallen gedaan. Het is nu tien uur. Zojuist zagen we tien lichtkogels hangen boven de uiterwaarden en later kwamen er nog evenveel bij achter de watertoren. Wat rinkelden de scherven zopas op straat en op de daken, wel drie à vier minuten na de aanval.

't Blijft toch gevaarlijk. 'k Ben ook zo bang als de auto's hiervoor blijven stilstaan, zoals vanmorgen, toen een anti-tankkanon precies op onze stoep ging staan, de deur van ons & de burens geheel versperrende. Er was weer een Tommy in de lucht.... Later zag je niet meer zulk oorlogstuig op de weg. Pas in de schemer begon het weer.

Zutphen- Maandagmorgen 26 Maart, 7 uur in bed

Wat een nacht van gerij van oorlogstuig naar de Heimat! Wat een vliegerij boven de weg! In de maneschijn zag ik een vliegtuig precies ~~Oest~~ West-Oost de weg volgen. 't Afweer van de Varkenswei schoot erop; eerst een fel licht, dan een knal. Wat een wagens met troepen!

Ha, Ha! Al weer een vliegtuig en razend afweervuur, doch maar van één kanon, ht zware is weg. De V1 begon om half twee. Nu zijn er al drie hevige ontploffingen geweest. Ze gaan over in troepjes van vier, vijf of zes en je hoort niet meer als er één stilstaat. Wat word je moe van al dat gedoe.

Gisteravond ging Gé een wandeling maken met een vriendin. In die tussentijd vielen er vier bommen. Ik was bij kennissen en iedereen holde naar de kelder. 't Leek alsof ze achter het kerkhof vielen & ik maakte me ongerust over de meisjes. 't Bleek, dat ze in de kapperallee waren om op de Almense binnenweg krentenbloesem

>>42

te plukken en opeens die klappen. Gé beweert, dat het afweer was, waar ze middenin zaten. Dat zal dus ook wel eens een beurt krijgen. Er zijn daar trouwens op de Binnenweg bij kasteel "De Voorst" al bommen gevallen. Er is daar nu veel afval van stukgeslagen bomen. Vader en Kardijk zullen er met een handkar heen om een boom op te halen. 'k Heb er wat 't land aan, want 't is zo gevaarlijk op de weg. Jasses, alweer knetter afweer; geen zware boem. Oei, dat is de derde keer. Nu waren we beiden naar beneden gehold, want we hoorden door 't geknetter heen twee bommen vallen. 't Is tijd om me te gaan kleden. Goeie morgen!

Maandagmiddag drie uur.

De mannen zijn teruggekomen met een eikenboom. Ze mochten hem niet zagen, maar hebben hem den boswachter voor vijf gulden afgepingeld. In Warnsveld ontmoetten ze den N.S.B.-er Beltman en een veldwachter, die hun de persoonsbewijzen afnam, een bekeuring gaf en zich tenslotte liet bepraten. Hun namen zijn genoteerd, maar de boom is hier. Nu hebben ze een bewijs van juffrouw Verloren Themaat om takken te zagen in het Velderse bos. De bomen zijn er weggekaapt, maar voor de takkenrommel hebben ze een bewijs nodig. Ze waren juist vanmorgen thuis of daar kwamen 4 bommen in die buurt terecht. Het afweer was daar ook even in actie geweest. Vader zat te schuilen onder de kar en Kardijk achter een boom. 't Tikkelde om hen heen van de scherven.

De melkboer van Eefde komt niet meer. De boeren brengen geen melk naar de fabriek, nu er Zaterdag twee op hun melkkarren doodgeschoten zijn. Ze durven niet. Vanmorgen zijn er in die driemaal

>>43

zeven auto's kapot geschoten op de wegen rondom de stad.

De bruggen zijn zò zwaar geladen, dat als de Warnsveldsewegbrug de lucht in gaat, het voorste blok er waarschijnlijk aangaat. Wat blijft er van het onze (het tweede) over? Om de betonblokken staan wel twintig grote kogels, of zijn 't bommen? De mensen op de hoek zijn er al uit en in het eerste blok brengen ze al hun goeie meubelen weg. Nu verder maar afwachten. Ik zal de kleren maar weer in de kelder hangen. Wat is goed en wat niet?

Een man uit Doetinchem vertelde vanmorgen dat Wehl al beschoten wordt, maar dat de geallieerden nog niet in 's Heerenberg zijn. Doetinchem is zwaar getroffen. De kerk en toren zijn weg en de Hamburgerstraat rondom ook. Zelhém moet zijn kerk en toren eveneens kwijt zijn. En 't is angstig, hoe de kanonnen urenlang hebben gedreund. Hoe moeten we zoiets doorstaan? De buurt maakt de kelders weer in orde. Ik heb al mijn eetwaar erin gebracht en water getapt in de flessen.

--

Een brief uit Rotterdam van de 4e Maart 1945. De schrijver (Th.A. Melchior) zegt daarin: "Lief van U—de Zutphense familie!—om mij nog een pakje te sturen doch helaas hebben we het nooit ontvangen. Het is heel jammer, we hadden ons er erg op verheugd. Wijzelf eten ook al lang van de Centrale Keuken omdat we al lange tijd geen kolen meer hebben en de voorraad is ook op. En iets bijkopen gaat ook niet meer.

De prijzen zijn niet te betalen; 35 gulden voor een brood, 40 gulden voor een kilo erwten enzovoort, we moeten het dus maar doen met één brood per week en de gaarkeuken. We krijgen ééns in de twee of drie weken gestampt eten en de andere dagen soep. Ik kan ook niet zeggen, dat ik mij zo best voel, maar >>44

we blijven nog maar steeds hopen, dat het einde niet ver meer is. Het is in Rotterdam treurig gesteld: geen tram, geen bus rijdt er meer. Het vuil komen ze niet meer ophalen, de mensen gooien het zomaar op straat. Sedert maanden hebben we al geen gas en licht meer. De V1 gaat nu langs Rotterdam en soms dreunen bij ons de ruiten erdoor. We hebben van het Zweedse Rode Kruis een wit brood en een half pakje boter gekregen. Heerlijk!”

--

Ook mijn Delftse vrienden berichten van de lekkernijen, die het Zweedse Rode Kruis hun schonk. Het was als gebak, schrijft C.J.O. Nu zullen ze waarschijnlijk ook om de week een half wittebroodje van het Internationale Rode Kruis krijgen.

--

Het werpen van het afval op straat herinnert me aan de Amsterdamse as-wagen, waarop indertijd met grote letters geschilderd stond: “Werpt geen huisvuil op straat”. Onlangs zag ik ze hier in Leeuwarden voorbij rijden, diezelfde aswagens, met het toverwoord “Voedselvoorziening” erop. Ze gingen aardappels halen, terwijl Amsterdammers hun asvaten boven het trottoir leegkiepen. “Voedselvoorziening”—ja; dagelijks passeren hier door de stadsgracht tientallen schepen met dit woord erop gekalkt, alles om in beslagneming zoveel mogelijk te voorkomen. De meeste keren met piepers naar Holland terug; een enkele maal zijn we in staat een pakket meel, worst jazelfs aardappelen mee te geven voor onze vrienden in het Hongerende Westen. Vanmiddag voer een schuit voorbij met het woord “VOEDZEL”, onlangs passeerde er een met de aanduiding “FOEDSELVOORZIENING”.

--

>>45

Het is nu Donderdagavond 29 Maart '45—’s Avonds voor goede Vrijdag. De hele avond al dreunt het front weer zwaar in de verte, hoewel de wind zuidwest is. Nieuwe aanvallen over de Rijn, nieuwe doorbraken? Wij zijn alle even verlangend naar nieuws!

--

Goede Vrijdag 30 Maart 1945

Vandaag hadden we hier het langste luchtalarm van de oorlog: 3 uur en een kwartier. Tot dusverre was 2¼ uur het record. Men zegt, dat er een zware aanval gedaan is op Hamburg, Bremen en Wilhelmshafen. Gedurende geruime tijd cirkelden er 8 verkenners boven het vliegveld, wat de mening nog versterkt, dat er binnenkort een aanval op het vliegveld te verwachten is.

--

Er wordt bericht, dat de Canadezen Woensdag de Achterhoek binnengevallen zijn. Dinxperlo, Netterden en Mechelen zijn gevallen. De berichten komen met grote vertraging door, omdat de geallieerde bevelhebber een veiligheidswaas over de berichtgeving aangaande de operaties geworpen heeft en doordat de berichtendistributie gebrekkig is. Zutphen zal ook in spanning leven!

--

Vanavond om 8 uur plotseling een hevige ontploffing, erger dan ik ook een bombardement gehoord had. Het bleek onweer te zijn. De hele stad verkeerde in angst, velen vluchtten al naar de kelders. Later op de avond een minstens even hevige plof: de donder volgde onmiddellijk op de weerlicht. Bij velen heerst al de mening, dat de vernietigingstroepen hun werk begonnen waren

--

Het heet, dat de staf, die tot dusver in Utrecht zetelde, naar Leeuwarden overgeplaatst wordt. De huizen rond het Engelse plein moeten voor morgen elf uur ontruimd zijn.

--

>>46

Er is zojuist een bekendmaking aangeplakt, dat 't water gerantsoeneerd wordt, wanneer de bevolking niet vrijwillig 50% bezuinigde, met ernstige stagnatie dient rekening gehouden te worden.

--

Gisteravond passeerde hier een trein met 600 patienten uit 't krankzinnigengesticht te Zuidlaren, dat door de Duitsers gevorderd is. Ze mochten niets meenemen, geen dekens of lakens, alleen de patienten, die ingenaaid moesten worden, kregen één deken toegewezen. De verplegers & verpleegsters hebben zich evenwel goed van hun vaderlandse plicht gekweten. De krankzinnigen werden vervoerd in goederenwagons op stro. Twee ervan stierven, velen braken een arm of een been. Ze zijn nu in Franeker ondergebracht in scholen, waar ze op stro slapen. In vele scholen lijden alle patienten aan diarree; het vuil stroomt door het stro en zelfs over het middenpad. Voor één school is er soms slechts één fonteintje. De mensen moeten uit lege conservenblikjes eten, omdat de Duitsers zelfs het eetgerei opeisten.

--

Mag ik eens een korte schets geven van enkele huiselijke problemen. Het zijn van die dagelijkse dingeskes, die je niet genoteerd heb, omdat het langzaam zo geworden is. Er zou, let wel, veel meer te boekstaven zijn, doch laat ik over die feiten, evenals Montgomery en Eisenhower, voorlopig een veiligheidswaas werpen om geen slapende moffen wakker te maken.

Laat ons beginnen bij 't begin: het ontwaken. Dat gebeurt op zeer onregelmatige tijden en is vaak afhankelijk van de luchtalarmsirenes en de waarschuwingen, dat razzia's gaande zijn. Tot voor enkele maanden gaven de heren Duitsers 's morgens om 7 of 8 uur een ietwat opvallen sein via de sirenes als teken voor de troepen, dat ze beginnen

>>47

konden met jacht op ons te maken. Misschien kent men in het Duits het spreekwoord van den voor twee tellenden gewaarschuwden man niet; in elk geval vingen ze bijkans niets. Nu zijn ze beter geworden en doen dan hier dan daar 's morgens in de vroege een verraderlijke overval. Soms, als de Tommies erg vroeg uit de veren zijn, halen de sirenes ons uit de slaap en dan zit iedere jongeman met een ruk recht op in zijn bed, zoals vanmorgen, toen het gehuil al voor vijven weerklonk.

Gaat alles normaal, dan staan we om zeven uur, half acht op & wassen ons met enkel water, tenzij het Woensdag of Zondag is & we gebruik mogen maken van 't laatste stukje toiletzeep. Het scheren is een probleem sinds er geen scheerzeep en geen mesjes meer te krijgen zijn, maar ik heb er een middeltje op gevonden.*) Dan schieten we in onze kleren, pardon trekken we voorzichtig onze kleren aan om het transformatieproces kledingstuk--vod niet al te zeer te verhaasten. Ietwat neusophalend laten we ~~de~~ onze onderkleding over onze body glijden, want het gebeurt, dat we ze bijna drie weken moeten dragen in verband met de zeep- & zeepoederschaarste, die de grote was bijna onmogelijk maakt, terwijl de stoomwasserijen hun klanten bijkans geheel in de steek laten.

We gaan ontbijten: een sneedje roggebrood met "pindakaas" (een product van gemalen geroosterde tarwe, smeug gemaakt met olie), één of twee sneedjes grauw brood met zelfgekarnde boter & als belegsel wat geschrapte wortelen (vanwege de vitamientjes!) & -- summum van weelde—een plakje kaas of een mespuntje "Bebogeen", surrogaat chocoladesmeersel. Wie nog niet content is, neemt nog

een paar ongesmeerde sneedjes, die hij meubileert met de gerenommeerde pindakaas, wortelrapstel of wei-kaaspasta. 't Ontbijt wordt opgeluisterd met een kopje afgeroomde melk, warmgemaakt op een met veel misbaar aan 't branden gekregen kachel.

*) Ik scheerde mezelf, Heit en Pake altijd nog electrisch!

>>48

Na het ontbijt gaat ieder zijns weegs. Om negen uur brengt moeder de vrouw de reeds de avond tevoren geschilde aardappelen naar den bakker, die ze voor vijf pond droog hout per week in zijn oven aan de kook brengt. Op de kachel wordt de groente, de jus & de pap bereid en één persoon kan zijn hele morgen zoekbrengen met houtstoken, opporren en luchtblazen, wanneer hij eens even te laat geweest is met inwerpen. De dames kruipen intussen door de kamer om de vreselijke stofboel, die de houtstokerij veroorzaakt, enigszins te reduceren, telkens mopperend over de rommelige houtstapel achter de kachel, die ik een toonbeeld van rijkdom vind.

Tegen enen kunnen we soms al eten, al mopperen we niet, wanneer het half twee-twee uur wordt. Het menu wordt gelukkig weer enigszins gevarieerder, nu de jonge groenten komen. Gedurende de wintermaanden waren kool & koolrapen het hoofdbestanddeel naast de aardappelen. Nu is er al veel spinazie.

Aardappelen hebben we voorlopig voldoende, al is de voorraad aanmerkelijk geslonken, doordat er vijf zakken naar mijn aanstaande schoonmoeder in Zutphen zijn gezonden. De jus is gewoonlijk een product van gebakken meel met wat melk, water & een tikkeltje boter. Soms is er een stukje vlees, in totaal een pond in de week, maar nu is er geen bon aangewezen en we hebben dus ons stukje Paasvlees zwart moeten kopen voor 7 gulden 't pond. Heit is Paasdinsdag jarig en krijgt een tong—25 gulden!

Pap hebben we doorgaans als "toetje". Het is veelal een mengsel van afgeroomde volle, 2& en tapte melk, waarin gortgries of roggevloeken gekookt worden.

Na den eten gaat de kachel op non-actief, tenzij er stroop gekookt moet worden van suikerbieten, zoals vandaag voor een koek ter gelegenheid van de Paas en Heit z'n verjaardag. Dé gebeurtenis van de middag is de komst van de post, die gelukkig zelden voorbij gaat, doch ook zelden opbeurende berich-

>>48a [wasbon, goed voor inleveren van 1 kg wasgoed]

>>49

ten brengt, of het moest al zijn het bericht van de aankomst van een zending voedsel naar Holland.

Tegen de avond wordt de kachel met veel moeite weer aangemaakt voor de warme prak en de melk bij de avondboterham. Dan komt de schemering, die we zoveel mogelijk uitbuiten, het omslachtige verduisteren, 't gewurm met oliepitjes en een partijtje joker.

Over de dagelijkse bezigheden is weinig te zeggen. De heer des huizes is dikwerf op stap in de provincie voor zaken, doch die reisjes groeien veelal uit tot fourageertochten. Het gebeurt zelden, dat zijn tassen bij thuiskomst leeg zijn: tarwemeel, roggemeel, havermout, soms eens wat vlees of spek, eens per week melk, dezer dagen 4 kleine knottokes wol à elf gulden voor een stel kniekousen voor mij. De melkvoorziening wordt momenteel aanmerkelijk beter. Onze gewone boer levert ons 10 liter per week, twee boeren elk vijf en At, m'n zuster, maakt tweemaal per week een strooptocht, die gemiddeld 12 liter oplevert per keer, zodat we in totaal de laatste weken zo'n 35 liter melk krijgen, maar acht man weten er wel raad mee! De kar levert tapte-, 2%- en zure melk.

Vormt de grote was een nachtmerrie voor de moeders, niet minder zorg berokkenen haar de zorg voor kleding en schoeisel. Al wat men had raakt zo langzamerhand op, verslijt of moet zo vaak versteld worden, dat men er zich niet meer mee in 't openbaar kan vertonen. Zo gaat het met de kl mannenpakken. Ik heb één behoorlijk, nieuwe kwaliteit daags pak, doch draag in huis doorgaans

verstelde pakken, die in de laatste maanden alle het loodje dreigden te leggen. ¶ In de week draag ik over mijn overhemd en tot de hals reikende slippover, waardoor ik boorden uitspaar en wassen ervan overbodig maak. Als ik netjes ben, draag ik een nieuw pak, ook al geen oude kwaliteit meer, op vergunning gekocht voor f 105.-, doch dit maatpak zou op de zwarte markt zeker 1000 of 1500 gulden doen.

>>50

Voor de zomer beschik ik over een nu gekeerd wordend zomerpak & een tot zomerpak met plusfour getransformeerd costume van den heer des huizes. Ik ben, dat besef ik drommels goed, nog lang de onfortuinlijkste niet, maar ik gaf toch dit wel erg persoonlijke beeld om een indruk te geven van het hedendaagse kledingprobleem.

Met schoeisel is het minstens zo droevig gesteld. Voor de kinderen & jonge meisjes zijn de “kleppers” een ideaal vervangingsmiddel. Het zijn houten sandalen, met riempjes, touwtjes of bandjes aan de voeten gebonden. Ik meende behoorlijk voorzien te zijn, doch kom tot de ontstellende ontdekking, dat ze alle gebreken gaan vertonen: losrakende neuzen, zolen enzovoorts. Het is vreselijk, hoe schunnig de voetbekleding van het grootste deel der bevolking is.

--

Zaterdag 31 Maart 1945

Vanmorgen voor achten al luchalarm. Grote massa's zware bommenwerpers trokken over. Het was een imposant, doch ook angstig gezicht. Omstreeks elf uur 't tweede alarm. Ditmaal vlogen er vier jagers laag over de stad.

--

Op enkele open boten uit Rotterdam en Den Haag passeerde hier door de stadsgracht vanmorgen een grote groep kinderen. Een van de eerste kindertransporten, die ik gezien heb. Er was hier in Leeuwarden een comité, dat zich de opnemng van hongerende Hollandse kinderen ten doel stelde. Toen echter ging de nationaal-socialistische Volksdienst zich deze aangelegenheid aantrekken en eiste samenwerking met het comité. Dit weigerde, omdat het zelf de zaak grondig georganiseerd had & reeds alle maatregelen had getroffen om de kinderen onder te brengen. De Volksdienst-leider, de n.s.b.-wethouder Mulder, zei daarop: “Als U maar bedenkt, dat wij alleen over de vervoersmiddelen beschikken”. Daarmee kan het comité naar huis gaan.

--

>>51

Gisteren of eergisteren –waarschijnlijk gisteren—hebben de Duitsers zeer uitgebreide razzia's gedaan in Eernewoude en het omliggende waterland, waar zeer veel onderduikers een schuilplaats hadden gezocht.

Een razzia van deze omvang was in die buurt “noch niemals gewesen”. Een ooggetuige vertelt, dat er om de tien meter een Duitse soldaat liep. Ze waren voorzien van kaarten met alle zomerhuisjes erop, waaruit zou blijken, dat verraad in het spel is. Elk huisje werd grondig doorzocht, de plafonds doorstoken en met mitrailleurs maaide men ~~onder~~ {door} de ruimten onder de houten, op palen gebouwde huisjes. De vangst was 30 jongelui & --naar men weet te vertellen -- acht ondergedoken Duitsers. Twee jongens heeft men voorover in het water zien storten. Het is mij niet bekend, wat hun lot is. Gewond—in de dij geschoten—is de Leeuwarder Herman Gloeke. Hij ligt in het Diaconessenhuis. Verder zijn mij slechts enkele namen van opgepakte jongens bekend.

De onderduikersbe[n?]t in en rond Eernewoude stond bekend als een vrijgevochten troep, uit om lol te maken (vaak ten koste van anderen) & katekwaad uit te halen. Om brandstof te bemachtigen

vergrepen zij zich meermalen aan de eigendommen van omwonende boeren en het is me bekend, dat verscheidene ervan de jongens bedreigd hebben “de bonken to brekken”, wanneer ze zich weer op-zijn hun erf vertoonden. Begrijpelijk maar allerm minst te verdedigen is het, wanneer een der gedupeerde boeren de jongens verraden zou hebben.

--

Paas-Maandag 2 April 1945.

Het is merkwaardig, welk een brute en brutale houding de moffen hier nog aannemen, terwijl hun onoverwinnelijk Derde Rijk op zijn grondvesten kraakt & het gros der Duitse troepen al hals over kop uit Holland vlucht. Zojuist patrouilleerden hier voor huis nog drie groene

>>52

politie, die jongemannen aanhielden. Zij bleken echter alle van geldige papieren voorzien te zijn. Ik vraag me af, waarheen ze hun eventuele slachtoffers nog zouden voeren en –waarmee!

--

Hoever het met de oorlog staat, men krijgt er weinig hoogte van. De strijd in Nederland ligt nog steeds onder een veiligheidswaas, maar men weet, dat de Canadezen snel oprukken door de Gelderse Achterhoek. De geruchten vliegen over en weer: Borculo is al gevallen, ze zitten in Enschede, Hengelo & Almelo, luchtlandingstroepen bij Deventer enzovoort enzovoort.

Men weet te vertellen, dat de Soldatensender “West” vanmorgen gezegd heeft, dat de Canadezen de weg Arnhem-Hengelo over zijn & naa in de richting Apeldoorn oprukken. Vast staat in ieder geval, dat de overhaaste terugtocht van de Duitsers uit Holland begonnen is. Het heet, dat de terugtocht vooral via Zwolle gaat. Zou dat betekenen, dat Zutphen al vrij is?

Zojuist wordt verteld, dat de Britten bij Arnhem-Nijmegen een nieuw offensief begonnen zijn. De bevrijding van ‘t Noordelijk deel des lands is begonnen. Morgen halen we de vlag te voorschijn!

--

Het bericht van Enschede is waarschijnlijk waar. Ook het Duitse legerbericht spreekt van de frontlijn Enschede-Nederrijn.

--

Vrijdag en Zaterdag zijn hier enkele treinen vol Duitsers gearriveerd. De soldaten in de twee Vrijdag achter de Frico-complexen staande treinen hadden geen wapenen. Men fluistert: dienstweigeraars. In de late avond van Zaterdag is een onbewapende, ongeveer 4000 man tellende colonne langs de Groninger Straatweg vertokken. Lopend “nach der Heimat?”

--

>>52a,b [getypt vel van De Koerier, 3 april 1945, berichtenblad van Je Maintiendrai, met het laatste nieuws van de naderende bevrijding]

>>53

Paas-Maandag 2 April 1945.

In Huizum worden verschillende huizen gevorderd in Schrans en Huizumerlaan. Ze moeten voor vanavond 8 uur ontruimd zijn. De Duitsers zelf verklaren, dat ‘t maar voor drie dagen is & dat ‘t dienst voor huisvesting van terugtrekkende troepen. Ook ten behoeve van de artsen van de Kriegslazaretten, die hier in groten getale worden ingericht, worden burgerwoningen opgeëist.

Een door gewone patiënten ingenomen vleugel van het St. Bonifacius-hospitaal moet voor 8 uur vanavond ontruimd zijn. Duitse Rode Kruis-auto’s rijden af en aan naar het Diaconessenhuis, waarin een deel van deze patiënten ondergebracht worden.

Dinsdag 3 April 1945.

De Duitsers worden razend & schieten er maar op los. Vanmorgen omstreeks half twaalf schoten ze –om tot dusver onbekende redenen—op de Wissesdwinger een reeds bejaarde man neer. De kogels vlogen bij ons (honderden meters verder) ~~op~~ over de tuin & vernielden een ruit in het wijkgebouw de Zaaïen. De man bleef roerloos liggen & was waarschijnlijk dood. De moffen (Rexisten in een Polizei-auto) trapte er nog eens tegen het lijk en legden aan op andere mensen, die bleven staan kijken. Meisjes van de Luchtbeschermingsdienst (moffenmeiden, die voor een bloedgeld van f 27.50 per week de mannen eruit gewerkt hebben, waarop deze of naar Duitsland moesten òf onderdoken) hebben ‘t lijk moeten opruimen. Laat ze ook eens wat doen voor hun schandegeld!

Op de Singel bleven tal van nieuwsgierigen staan. De politiewagen reed rond & juist voor ons huis sprongen de overspannen moffen er

>>54

uit joegen de mensen uitelkaar, waarbij ze verscheidene malen met de handmitrailleur in de lucht schoten. Bij het Diaconessenhuis hielden ze een fietser aan, die zich blijkbaar niet snel genoeg uit de voeten maakte. De man werd in de auto gestopt en de fiets werd onbeheerd op ‘t trottoir achtergelaten.

--

Volgens de laatste geruchten zaten de Canadezen vanmorgen om elf uur nog twee kilometer van Zutphen. Het bericht komt van iemand, die met Deventer getelefoneerd had. Het Duitse legerbericht van vandaag meldt hevige gevechten tussen Zutphen en Rheine. Enschede & Hengelo zijn gevallen; de geallieerden drongen door in Oldenzaal. Het Twente-Rijnkanaal werd op verschillende plaatsen bereikt, de bruggen zijn in de lucht gegaan. Meldingen van het telefoon-distributiekantoor bevestigen de geruchten aangaande de val van Zutphen.

--

De vanmorgen hier vermoorde zou een gevangene uit het Burmania-huis (Rexisten) zijn. Hij werd uit de auto naar een woonschip gestuurd om wat te halen & werd, toen hij enkele meters gelopen had, in de rug geschoten. “Auf dem Flucht erschossen...” De bij het Diaconessenhuis opgepikte was, naar ik al meende te zien, Dr. Straat.

--

Men zegt, dat in de gevorderde woningen aan de Harlingerstraatweg o.m. de generaal & zijn mannen zitten, die in 1943 Mussolini bevrijdden.

--

In de Dokkumer Wouden zijn enkele duizenden Duitsers aangekomen. Men zegt, dat ze van Alkmaar naar de Heimat (via Dokkumer Nieuwe Zijlen) onderweg zijn.

--

Een ooggetuige uit Vries (Dr.) verhaalt, dat daar over de lijn ~~Leeuwarden~~ Zwolle-Groningen ‘s nachts tal van treinen passeerden met uit Holland gestolen

>>55

materiaal: spoorrails, machinerieën enzovoort enzovoort. Tientallen door de Tommies kapotgeschoten locomotieven passeerden er; de Engelse jagers vlogen soms niet hoger dan 100 meter boven de lijnen.

--

Heit was vandaag jarig. Ziehier wat de gelukkige kreeg: een koeietong, een worst, een sigaar, tabak (eigen teelt uit Herbayum en Eestrum), bloemen en van een wildvreemde evacué 10 eieren en 1/3 ons thee! Om een beeld te geven van de moeilijkheden, waarmee de cadeautje-gevers hebben te kampen,

ben ik zo onbescheiden de prijzen te noemen, althans de waarde, want niet voor alle geschenken betaalden we de genoemde bedragen: tong f 25.-, worst f 8½ , sigaar f 3.50, tabak f 350.- per pond, bloemen (alle primula's!) f 3.50 –f 5.-; 10 eieren f 150.- & 1/3 ons thee f 50.-

--

Woensdag 4 April 1945.

Men weet te vertellen, dat de "Stem van Amerika" om 16.45 gezegd heeft, dat de Canadezen Zutphen zijn binnengedrongen. Dat je zoiets via Amerika moet vernemen!

--

De stemming aangaande de moord op het Zwitserswiltje (Wissedwinger) wordt iets milder nu de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat de vermoorde een N.S.B.-er was, die weigerde naar 't Oostfront te gaan. Men noemt de naam van den n.s.b.-zoon van notaris Harterink. (*onjuist*)

--

We laten de vlaggestok in allerijl verven en hopen nu maar, dat de verf snel genoeg droogt!

--

>>56

De Zwaagwesteinder zwartehandelaars hebben geld verdiend als water & weten er nu geen raad meer mee. Dokter Veening heeft patienten, die tal van stapeltjes honderd gulden biljetten onder de matras hebben liggen. Men koopt ƒ er de onzinnigste dingen voor; sommigen schaften zich, toen dat nog mogelijk was, nieuwe meubels aan, maar die mistaan absoluut in de eenvoudige huisjes en hier en daar zijn ze al gedegradeerd tot brandstof..... Een groot geluk is het, dat er geen drank te krijgen is, anders werd het er een zwijnestal. Nu blazen de heren der schepping soms voor 500 gulden in de week de lucht in.

De Zwaagwesteinder N.S.B.-ers knippen hem nu als "een ouwe dief". Jan Bergsma, de exploitant van "Ons Huis", heeft zich als N.S.K.K.-man laten afkeuren en "moet er niets meer van hebben". Hessel Woelinga, de verraderlijke radiocentralehouder, zit met een zieke voet in huis en wil de mensheid laten geloven, dat hij nooit NSB-er geweest is. Nee, zometeen blijkt nog, dat er nooit een N.S.B. bestaan heeft!

De Ned. Herv. predikant, Hupkes, zwenkt ook al, maar hoezeer ook deze heer al geestlijk verward is, blijkt wel uit een uitspraak ter gelegenheid van de inzameling ten behoeve van Hongerend Holland. De kerk droeg de predikanten op een goed woordje voor de inzameling van de Hulpactie-West te doen & Ds. Hupkes achtte zich geroepen te van de kansel te verklaren, dat hij genoodzaakt was het verzoek aan zijn hoorders door te geven, doch dat men zich maar niet al te druk moest maken, omdat het maar "voor 't uitschot van de maatschappij" was

--

>>57

Zaterdag 7 April 1945.

Oorlog teistert weer ons land. Leek het er aanvankelijk op, dat de Duitsers ons land zouden ontruimen, toen de geallieerden al sneller noordwaarts oprukten van hun bruggenhoofden over de Rijn uit, nu blijkt wel, dat ze ons grondgebied hardnekkig verdedigen. Verschillende steden zijn al bevrijd, zonder dat er noemenswaard gevochten is, andere zullen voor een groot deel in puin liggen. Overal zijn de bruggen opgeblazen, spoorlijnen en wegen vernield.

De situatie is momenteel ongeveer zo:

Vanuit 't bruggenhoofd bij Wezel in Duitsland, waar Zaterdag 24 Maart 1945 de grote overtocht over de Rijn begon, rukten de Canadezen noordwaarts op & bereikten binnen enkele dagen de Nederlandse grens. Dinxperlo, Netterden & Mechelen in de Achterhoek waren de eerste plaatsen, die bevrijd werden. Eén tankspits rukte snel naar 't noordoosten op, bevrijdde Winterswijk Zaterdag 31 Maart zonder slag of stoot en had op de morgen van Paas-Zondag om 10 uur Enschedé veroverd! Andere afdelingen rukten snel noordwaarts, hadden hier en daar nogal enige tegenstand te overwinnen (o.a. in Terborg, Aalten, Zelhem & Lochem) en bereikten het Twente-Rijnkanaal, waarover alle bruggen door de Duitsers vernield werden. De Canadezen vestigden er echter twee bruggehoofden over, nl. bij Goor en bij Almen, maar de tegenstand van de Duitsers is daar nogal taai. Terwijl de colonne, die Enschede bevrijdde snel kon oprukken, Hengelo (Dinsdag), Oldenzaal, Almelo, Nordhorn & Ootmarsum bevrijdde en gisteren of eergisteren Coevorden bij verrassing nam(!), pogen de Duitsers met alle mogelijke middelen de corridor langs het IJselmeer open te houden. Ze verdedigen Zutphen daartoe hardnekkig en wierpen er 1500 fanatieke parachutisten van 15-20 jaar in de strijd, die huis na huis verdedigen en met de vlammenwerpers

>>58

[getekende kaart met de frontlijnen der geallieerden. KS: "HET WESTFRONT OP VRIJDAG 6 APRIL 1945, twee weken na het begin van het oversteken van de Rijn (vergelijk de kaart op pag. 28.)"]

>>59

stuk voor stuk uit hun dekkingsgaten gebrand moeten worden. De strijd duurt daar al sinds mijn vaders verjaardag (3 April) & nog steeds zouden de Duitsers de stad —of de puinhopen ervan?— in hun bezit hebben. Wij volgen hier de strijd in angstige spanning, vooral mijn verloofde, wier ouders aan de Warnsveldseweg in Zutphen wonen. Juist tussen Zutphen en het 2 kilometer oostwaarts gelegen Warnsveld zou gevochten worden.

Ook elders langs de IJsel bieden Duitse parachute-troepen nog verbeterde tegenstand. Doesburg werd juist veroverd, maar bij Steenderen & Bronkhorst schijnen de moffen zich nog te handhaven.

Westervoort en Zevenaar zijn deze week veroverd & men meldt ook, dat Canadese voorhoedes bij Arnhem over de Nederrijn getrokken zijn & de Gelderse hoofdstad binnendrongen.

De bedoelingen van de geallieerden zijn duidelijk:

Ze willen Holland afsluiten & rukken daartoe op naar de Zuiderzee, 1° van Arnhem uit(?), 2° langs de oostelijke IJseloever (de Canadezen uit het Almense bruggenhoofd bereikten de IJsel ten noorden van Zutphen & staan onmiddellijk voor Deventer), 3° van Almelo uit in de richting Zwolle-Meppel (over welke beweging de berichten ontbreken), 4° van Coevorden-Meppen uit naar de Dollard & 5° tussen Eems & Wezer naar Bremen, vanwaar ze nog 50 à 60 kilometer verwijderd zijn.

In Duitsland zelf gaat 't snel, zeer snel. Ik mag verwijzen naar de kaart op pag 58. In het Ruhrgebied zouden zo'n 100.000 man omsingeld zijn. Ze geven zich evenwel bij duizenden over. Hannover, Leipzig, en Neurenberg en Stuttgart worden onmiddellijk bedreigd. In het oosten drongen de Russen Wenen binnen!

--

>>60

De nadering van de geallieerde legers is hier merkbaar! Niet door een hevig kanongebulder (het gaat zo vlug, dat de zware kanonnen er niet aan te pas behoeven te komen en we horen dus nog niets) of door een geweldige luchtactiviteit (merkwaardig genoeg hebben we hier in de afgelopen week—behalve

vanmorgen, toen we twee uur lang luchtalarm hadden—bijna geen vliegtuigen gehoord, hoewel de Duitse corridor van Nederland uit steeds nauwer wordt), maar door terugtrekkende Duitse troepen. Bij duizenden zijn ze onderweg naar Leeuwarden. Sommigen lopend in kleine groepjes, anderen alleen voortsjokkend, weer anderen op gevorderde boerenwagens of gestolen fietsen. De Dokkumer Wouden en de streek “achter Dokkum” zitten vol. Allen zijn op weg naar de haventjes aan de Waddenkust (Holwerd & Oostmahorn), vanwaar ze sloop gaan naar?... naar de Heimat hopen we. De boeren moeten daar maar steeds rijden met hun wagens; zo vlucht het onoverwinnelijke, gemotoriseerde Duitse leger! Een heel verschil met de aanrukkende Canadezen, waarvan de uit Lochem komende Duitsers in de kapperswinkels angstige verhalen doen: massa’s tanks, auto’s, vliegtuigen en ander materiaal. Zagen we ze hier maar!

--

Leeuwarden wordt één groot lazaret. De scholen in de Arendstuin, ja zelfs de manege krijgen een groot rood kruis op het dak geschilderd. Dagelijks ziet men hier de oorlogsgewonden voorbij lopen: met de arm in een beugel, het hoofd in verband of éénvoetigen op krukken. Wat een waanzin, zo’n krieg!

--

De mannen op het vliegveld hebben ontslag gekregen; het werk is volbracht. Men zegt, dat de startbanen ondermijnd zijn; de gebouwen zouden al lang geleden een springlading gekregen hebben. Men ziet rondom de startbanen allemaal zwarte pyramiden. De Leeuwarder arbeiders konden huiswaarts keren; de Amsterdammers enzovoort zouden naar Drente getransporteerd worden. We >>61

vragen ons af: hoe?, want het moet zelfs al niet meer mogelijk zijn om de gevangenen weg te krijgen. Er rijdt trouwens ‘s nachts nog wel eens een trein, soms met 60 goederenwagens. Zal wel geladen zijn met ‘t gestolen goed. Een geestelijke uit Roermond, die enige dagen bij ons logeerde, vertelde, dat de Duitsers daar bij de nadering van de Geallieerden een schip met suiker de lucht in lieten vliegen & vier andere met levensmiddelen, zeep & dergelijke in de haven tot zinken bracht, terwijl de bevolking hongerde & alles ontbeerde!

--

De Grüne Polizei zou voor een deel al het hazenpad gekozen hebben; de Rexisten zijn er nog. De onderduikers herademden enigszins!

--

De Duitsers hebben (waarschijnlijk voor de lazaretten) beslag gelegd op alle groentevoorraden bij de kwekers & de handelaren.

--

Sinds een week is het vervoer van hout verboden. Wij hadden nog een wagen vol te wachten, maar gelukkig kwam vandaag ons “Russisch kachelkje” gereed, dat maar zeer weinig brandstof neemt.

[schets van een “Russisch” potkachelkje met lucht-toevoer en -afvoer systeem]

‘t Bezwaar is evenwel, dat er steeds een stoker bij moet staan, vooral wanneer er hout gestookt wordt. Anthraciet -fijne- is het ideale Russenvoer.

--

Vannacht of gisteravond zijn in de Elisabethstraat twaalf gokkende zwarte handelaren opgepakt. Een van de weinige gevallen, waarbij de burgerij geen medelijden betoont!

--

>>62

Zondag 8 April 1945.

Het was een enerverende dag; niet wat gebeurtenissen hier, maar wat het nieuws betreft. Het resultaat is: Zutphen bevrijd & luchtlandingstroepen uitgeworpen voor de Canadese legers uit met het doel, de afsluiting van Holland te versnellen. Over deze operaties (die wij al enkele dagen verwacht hadden!) is nog weinig nieuws bekend & ik beperkt me daarom eerst tot 't nieuws uit Zutphen, dat een goe-kennis, wetend hoeveel belang wij in 't wel en wee van de oude Hanzestad stellen, ons kwam vertellen.

Zutphen dan werd bevrijd na een hevige, vierdaagse strijd. De gevechten begonnen Woensdag 4 April & waren al dadelijk zeer hevig, doordat de Duitsers ongeveer 1500 jonge, fanatieke parachutisten ter verdediging van de stad in de strijd wierpen. Het schijnt, dat de Canadezen de stad gespaard hebben door haar niet te bombarderen, wat zeker het geval zou zijn geweest, wanneer Zutphen in Duitsland zou hebben gelegen. Al dadelijk bij het begin van de aanval moeten de Canadezen een voltreffer geplaatst hebben op een munitiedépôt in de opslagplaatsen van Spieker en Elferink aan de noordzijde van de stad, waar de bebouwing erg dun is en voornamelijk uit fabrieken e.d. bestaat. Ook om de buitenwijken van de stad is hevig gevochten; de Duitsers verdedigden elk gat, waarin zij gekropen waren, fanatiek en moesten er met vlammenwerpers uit elk gat gebrand worden. Verschillende huizen geraakten in brand, ook het Algemeen Ziekenhuis brandde voor de helft af. De patienten werden echter alle gered.

>>63

De strijd om de buitenwijken was Vrijdag beslecht; de slag om de stad werd bemoeilijkt doordat de Duitsers alle bruggen hadden opgeblazen (zie pagina 43). De Canadezen staken de grachten en de Berkel evenwel in rubberbootjes over en de strijd werd in de binnenstad voortgezet. Vanavond kwam de kennis enthousiast binnenhollen, dat Zutphen vanmiddag van Duitsers gezuiverd was. De stad moet zwaar geteisterd zijn.

Wij --& voor Lien – verkeren natuurlijk in grote zorg over de familie (mijn a.s. schoonouders). Erg ongerust maken we ons echter niet, want ze beschikken over een uitgestrekt sousterrain, waarvan een gedeelte met graniet en beton is overdekt. Bovendien staat 't huizenblok, waarin zij wonen, loodrecht op de stad & op de verdedigingszône eromheen. Wanneer wij bevrijd zijn (dat tijdstip schijnt niet meer veraf te zijn!) en de mogelijkheid bestaat, ga ik zo snel mogelijk naar Zutphen om aan de onzekerheid een einde te maken. Hopelijk wordt het geen droevige reis....

--

Terwijl wij op alle mogelijke manieren proberen door zuinigheid met water te trachten de drinkwatervoorziening zo lang mogelijk gaande te houden (ik heb in de W.C. aan de heren & dames de volgende oproep aangeplakt: "Heren, Trek niet alshet kan, maar gebruik de waterkan") doen de Duitses alle mogelijke moeite om de zaak in de war te schoppen. Gisteravond verlieten de Duitsers het R.K.-bewaarschooltje in Huizum, waar zij ingekwartierd waren. Zij zetten

>>64

alle waterkranen open, waardoor het hele gebouwtje onder water liep. De Edelgermanen gooien hun masker af!

--

Dat blijkt trouwens ook uit andere berichten. In Overijssel werd een concentratiekamp "bevrijd", om het zo eens te noemen, door de Canadezen. Men vond er de lijken van verschillende even tevoren vermoorde jongemannen. In Zutphen werden juist voor de bevrijding op de IJselkade nog acht illegale strijders doodgeschoten. *Later bericht: 20 (onjuist:)*

--

Texel genomen door de Russen! Ziedaar het gerucht, dat momenteel de ronde doet. Op Texel zouden de daar ondergebrachte 1500 Russische krijgsgevangenen de 300 man Duitse bezetting overrompeld hebben & zich van de wapenen e.d. meester gemaakt hebben. Het gerucht wint aan "waarde", doordat mijn nicht van het telefoonkantoor verzekert, dat zij geen verbinding meer met Texel kunnen krijgen. Bij informatie door telefonistes bleek, dat men noch in Amsterdam, noch in Den Helder en op Vlieland 't rechte van de zaak wist. Vlieland antwoordde alleen: Hier is 't rustig, maar op Texel niet.

Ook in Leeuwarden waren enkele honderden Russische krijgsgevangenen. Zij waren ondergebracht in het Huis van Bewaring & gingen dagelijks in colonne naar het spooreplacement, waar ze in de kolen moesten werken. Ze zouden dezer dagen weggevoerd worden, doch 40 hunner hebben kans gezien de benen te nemen en doken onder. Het schijnt, dat ze enig Duits spreken. Ik zou wel eens

>>65

de conversatie willen horen in de gezinnen, waarin ze ondergebracht zijn!

--

Dinsdag 10 April 1945

De wildste geruchten doen de ronde: parachutetroepen zijn geland bij Vries-Zuidlaren, bij Rolde, Assen, Appelsga, Haulerwijk, Haule, Donkerbroek, bij Meppel enzovoort. Wat de kern van waarheid erin is, ja zeg dat maar eens, maar toch is het vrijwel zeker, dat de Geallieerden sinds Zondag 8 dezer ook op Friese bodem staan!

Op straat weet men te vertellen, dat de Geallieerden om veiligheidsredenen nog steeds het zwijgen doen over deze luchtlandingsoperaties. Het schijnt vast te staan, dat ze een succes zijn & dat de oprukkende Canadezen al op twee plaatsen contact gemaakt hebben met de para-troepen, nl. ten noordoosten van Zwolle & ten zuiden van Groningen, waar de parachutisten een belangrijk knooppunt van wegen bezetten, dat Assen zou kunnen zijn. De geruchten omtrent Appelsga en die omgeving moeten dus niet onwaarschijnlijk worden geacht. Heit bele was gistermiddag op het bureau van den voedselcommissaris, waar men juist met Appelsga belde. Het sein noodtoestand was toen juist daar gegeven. De evacuatiedienst belde vanmorgen met Oosterwolde, waar, naar men aan de andere kant van de lijn verzekerde, de Geallieerde tanks reeds doortrokken. Hetzelfde wordt verteld van Staphorst.

De Frico,

>>66

met dit dorp telefonierend, kreeg te horen, dat de tanks er al doorracetten.

Het is merkwaardig, maar niemand onzer heeft enig idee ervan, dat we op 't punt staan bevrijd te worden. Weliswaar hebben we enkele praktische maatregelen genomen (de vlaggestok geveerd & de vlaggen klaargelegd), maar dat er nu binnen enkele dagen een einde kan komen aan de vreselijke dwingelandij, waaronder we vijf jaar zuchtten, aan de angst voor eigen leven & goed & have, aan de sluipmoord, de zwijgzaamheid en de achterbaksheid, dat wil niemand aan. Het bloed en de tranen, waarmee onze vrijheid herboren wordt, maken de vreugde niet onverdeeld.

Dat onze bevrijding nadert is aan de oorlogshandelingen nu wel merkbaar. We horen het bulderen zo nu en dan weer, jagers zitten de hele dag boven deze omgeving, duiken omlaag en schieten hun boordwapens leeg, tanks (Duitse) rijden door de stad enzovoort.

Toen 24 Maart het geallieerde offensief van de Rijn losbarstte, denderden hier de ramen & deuren, zelfs binnenshuis. Toen de opmars vorderde, werd het gedreun zwakker. Enerzijds is dit te verklaren doordat het oprukkende leger zich niet meer van de zware, bij de Rijn gebruikte artillerie bedient maar van tanks en licht geschut, anderzijds doordat moeder natuur ons met haar geluidsgolven een beetje in het ootje neemt. Ben ik wel ingelicht, dan is zulk gebulder te horen, wanneer het op minder dan 50 kilometer geproduceerd wordt. Ligt de bron tussen de 50 en 120 à 130 kilometer van den

>>67

luisteraar verwijderd, dan hoort hij niets, terwijl 't wel weer hoorbaar is, wanneer het z'n ontstaan vindt op een grotere afstand. Dit zou verklaren waarom we 't tijdens 't oversteken van de Rijn & nu weer horen, terwijl een groot deel van de strijdgeruchten tussen Twente en hier voor ons onhoorbaar bleef. Sinds vannacht hebben we hier een toenemende activiteit van de geallieerde tactische luchtmacht. Vier jagers patrouilleren al de hele dag zo'n beetje langs de Groningerstraatweg & zo nu en dan dreunen hun salvo's. Men hoort ze duiken en wacht al in spanning op het gerikketik. Vandaag moeten ze al drie auto's bij Zwartewegsend en twee bij de Hoge Brug, oostelijk van Leeuwarden, te pakken gehad hebben. Hun aanvallen waren van hier uit duidelijk te zien.

Vannacht, gisteravond om een uur of elf was het, waren er ook jagers. Ze moeten toen 't modelbedrijf van den N.S.B.-er Oostenburg te Zwartewegsend in brand geschoten hebben. De man stond ervoor bekend, dat hij zo mooi 't Frysk Folksliet voor Seyss Inquart kon zingen.

In 't Zuidwesten, richting Sneek, zagen we gisteravond hevige flikkeringen & hel licht. We veronderstelden, dat de Duitsers hier of daar belangrijke installaties opbliezen. 't Gerucht gaat hier namelijk, dat ook 't vliegveld ondermijnd & verlaten is. De arbeiders werden gisteren om 2 uur alle naar huis gezonden & men verwachtte op dat uur 't opblazen. Iedereen in de stad waarschuwde kennissen enzovoort & men zette alle ramen open. De ontploffingen bleven echter uit. Gisteravond om 8 uur, nee

tien

>>68

uur, weerklonk een aantal harde knallen, die de ramen en deuren deden schudden. Ze waren te zwak om op 't vliegveld hun oorsprong te vinden & te hard om veraf te zijn. Mogelijk betrof het hier de vernielingen, die de ondergrondse in de afgelopen nacht uitvoerde.

Om 't troepentransport & de wegsleping van machinerieën en dergelijke tegen te gaan bliezen "terroristen", naar de Duitsers zeggen, de brug bij het Steenvak over de Dokkumer Ee & die te Ritsumazijl over de Harlinger Trekvaart op. De laatste werd niet ernstig beschadigd, naar vandaag verteld wordt. Van minstens evenveel belang was 't vernielen van de spoorbaan bij Hardegarijp, richting Groningen. Doordat Meppel bezet of bedreigd is, zijn nu alle spoorwegverbindingen van Leeuwarden met Duitsland afgesneden.

We vragen ons af of Leeuwarden verdedigd zal worden. De aanwezigheid van tal van gewonden doet 't niet vermoeden. Dagelijks zien we hier jonge kerels voorbij krukken met afgeschoten armen of benen. Dezer dagen liepen er zes op een rijtje, alle een arm in de doek of de beugel. Toch wijst de aanwezigheid van Duitsers in de omliggende dorpen erop, dat we er wel niet zonder kleerscheuren af zullen komen. In Wijtgaard, Warja, Wartena enzovoort moeten veel moffen bij de boeren ingekwartierd zijn. Ook in de

Dokkumer Wouden zitten er vele honderden. Ze verklaren, dat ze tot de laatste man zullen vechten, maar of ze d'r woord gestand doen, staat te bezien. De bezetting van de Dokkumer Nieuwe Zijlen bijvoorbeeld is onder water gegaan met medeneming van de

>>69

sleutels en de papieren. De sluizen zouden niet eens meer geopend kunnen worden.

Van verdedigingsgordels rond de stad wordt weinig gemerkt. In 't gebied rond de Overijsselse straatweg zijn ze bezig lichte loopgraven te maken, waarin zelfs jongens van 13-14 jaar werken (waarschijnlijk vrijwilligers, gestuurd door hun ouders terwille van de ping-ping). Gisteren waren er 12 Duitse tanks in de stad, maar ze smeerden hem in de richting Groningen.

Overals langs de wegen ziet men moffen, die op eigen houtje oostwaarts trekken. Velen lopend, zo nu en dan fietsen vorderend, zoals gistermiddag bij de Goutumer muur. Veel succes hebben ze doorgaans niet, want als er ééntje intippelt, waarschuwt hij de volgende argelozen.

--

Men zegt, dat hier een bus vol Zutphense N.S.B.-ers gearriveerd is. Ik zou ze wel eens willen zien!

--

Vandaag hebben we voor de 30 politieke gevangenen in zaal 5 van het Huis van Bewaring, die als alle gevangenen bijna geheel op Liebesgaben aangewezen zijn, een pak roggebrood met boter en spek (voor elk een dubbele snee) klaargemaakt. Het lijkt wel of we een surplus hebben, sinds we niets meer naar Holland kunnen zenden!

--

We hebben vandaag de hele dag al geen water. We putten uit onze reservevoorraad in weckflessen, kruiken en dergelijke, maar die slinkt snel, vooral wanneer de dames moeten wassen, zoals vandaag. Men zegt, dat 't personeel van de wa-

>>70

terleiding onderwater is en staakt op aanraden van de ondergrondse. Het zal wel een goed gegronde reden hebben, maar 't merendeel van de stadsbevolking ziet 't nut er niet van in.

Waarschijnlijk zal de noodwatervoorziening nu in werking treden. Er zijn verschillende regenputten volgetapt en verzegeld en daaruit wordt op vertoon van de noodwaterkaart per persoon en per dag vier liter gedistribueerd. Wij hebben 't voorrecht, dat we 't water voor het closet uit de gracht voor ons huis betrekken kunnen. Zelfs 't Diaconessenhuis tapte, waarschijnlijk voor dit doel, vanmorgen water uit de gracht.

--

Men zegt (wij weten natuurlijk van niets), dat 't licht van 12 tot 14 en 18-20 uur afgesloten is. Dit zal ook de reden zijn, waarom vanmiddag bij de hevige beschietingen geen luchtalarm gegeven werd. Later, toen er niets loos was, huilden ze. Men vermoedt, dat ze toen de gewonden opgeruimd hebben. Een juist binnengekomen reiziger uit de richting Groningen had tussen Visvliet en Buitenpost 8 à 10 & tussen Zwartewegsend en Leeuwarden drie wrakstukken van uitgebrande moffenauto's aangetroffen.

--

Dezelfde reiziger was vandaag van Zwaagwesteinde naar Kuikhorne gefietst.⁴ Mensen, die blijkbaar totaal geen brandstof meer hadden, hadden gewoon 't houten brugdek van de voormalige

⁴ In de marge staat een kruis ter hoogte van drie zinnen.

waterschapsklapbrug opgebroken. De man moest over de stalen balken klauteren om de overzijde van de Zwadde te bereiken.

--

>>71

Nu we 't toch over Zwaagwesteinde hebben. De slager G.U. Wijbinga vertelde pake zojuist, dat hij 10 pond tabak, die van Niemeyer afkomstig heette te zijn, had kunnen kopen. Hij bood 3000 (drie duizend!) gulden, maar kreeg ze niet. De verkoper vroeg 3500.

--

Het moet hier in de lazaretten vreselijk ruw in zijn werk gaan. Een jongeman, die de kisten naar het kriegerfriedhof moet brengen, vertelde, dat men geen kisten maakt naar het lijk, doch 't lijk passend maakt voor de kist, door er, zo nodig, een stuk van de benen af te zagen of het hoofd rechtop te zetten. Oorlog....

--

Mijn zuster At, eerst ingeschreven als leerlinge van de kunstnijverheidsschool in Arnhem en na 17 September van het vorige jaar, toen de hevige strijd aan de Veluwezoom begon en eindigde met de ondergang van de Gelderse hoofdstad, werd zij Rode Kruis-zuster en nog later verpleegster bij de B.A.B. (evacuatie), is nu voor enige tijd boeremeid! Tijdens haar wekelijkse melkhaalexpedities heeft zij bij een van haar boeren blijkbaar een zo gunstige indruk gemaakt, dat de boerin haar uitnodigde te komen helpen bij het "húshimmelen", 't huisschoonmaken. Gisteren ging ze voor 't eerst en 's avonds kwam ze thuis met een eigen gemaakt geel kaasje, 5 liter melk en koffiesurrogaat. Vandaag had ze twee 5 literse busjes mee. Bij de weg naar Wirdum werd zij aangehouden door enkele hoge omes van de Grüne Polizei, die haar de beide busjes ontnamen en in de sloot wierpen. "Straks als de Tommies komen", zeiden ze

>>72

"kun je melk, koffie en thee genoeg krijgen". "Ja", antwoordde At, "dat is mijn enige troost."

Aan de ene kant ziet men daarin de onverschillige houding van de moffen, die hier nu ten ondergang gedoemd zijn, aan de ander kant de afgunst op ons, die straks vrij zullen zijn en weer bergop gaan, in tegenstelling met de Duitsers, die de duisternis tegemoet gaan.

Ik vraag me af of ze –gezien deze mentaliteit-- nog tot de weer in dienststelling van de waterleiding zullen overgaan. 't Uitvallen van de waterleiding schijnt nl. evenals 't opblazen van de bruggen te Ritzumazijl en te Steenvak, de spoorweg bij tussen Tietjerk en Hardegarijp (men kon van de weg af zien, dat de rails recht omhoog stonden) en 't omkappen van bomen te Wirdum, die de doorgang versperden een daad van de ondergrondse te zijn, die zo veel mogelijk saboteert, nu de bevrijdende Canadezen naderen.

Deze actie van de "terroristen" kan nog tot gevolg hebben, dat de Duitsers zometeen een aantal politieke gevangenen vermoorden, evenals in Zutphen, waar ze 20 man uit de gevangenis haalden en in koelen bloede neerschoten. Bevreesd voor represailles was vandaag al niemand van het personeel van de waterleiding op het kantoor geweest.

--

Van de fronten: de aanval op Bremen en Hannover is begonnen; de Amerikanen bevrijden en bezetten de Krupp-fabrieken in Essen, Koningsbergen is gevallen, half Weenen veroverd. Vereniging der luchtlandingstroepen & Canadezen bij Westerbork en benoorden Zwolle.

--

>>73

Woensdag 11 April 1945.

Vanmorgen is aangeplakt, dat men bij de daarvoor aangewezen regenbakhouders met ingang van vandaag per persoon & per dag drie lieter water kan halen. Het was een fantastisch gezicht, vanmorgen, die optocht van met emmers gewapende vrouwen, die op de meest onwaarschijnlijke adressen hun rantsoenetje gingen halen. Vele vrouwen spoelen hun wasgoed in de stadsgracht, waaruit een hond vanmorgen een cadaver opviste, de achterbuurtbewoners hun tonnetjes & bijkans iedereen z'n asvaten ledigt. Tot dusverre heb ik het gevaar voor epidemieën hier niet hoog geacht, maar hoe het nu komt? Wij hebben vandaag enkele malen water gehaald uit de vijver van het Rengerspark, dat vrij helder is & dat de vrouwen gebruiken voor 't opspoelen van de was, 't schoonmaken der potten & pannen enzovoort.

Het grote zwembad van de Overdelite had men met leidingwater vol laten lopen om het in te schakelen in de nooddrinkwater voorziening, wanneer dat nodig was. Nu hebben de Duitsers er beslag op gelegd....

Wat de oorzaak van al deze ellende is, ik weet het niet. Zeker is, dat het geen gewone bedrijfsstoring is. Sommigen fluisteren, dat 't personeel in noord-Bergum, waar 't pompstation staat, onder water gegaan is uit vrees voor repressailles wegens 't opblazen van de spoorbaan bij Hardegarijp, Anderen menen, dat ze staken omdat de Duitsers een springlading onder de machines aanbrachten, maar ~~de~~ 't grootste deel der geruchten spreekt van sabotage, waarvoor de Duitsers de bewoners al gestraft zouden hebben met het verbod om water uit eigen regenbakken te gebruiken. Hoe het zij: van licht noch gas hebben we zozeer het gemis gevoeld ~~dan~~ als van water. 't Even-handen wassen is gebeurd, geen water in 't closet, geen water om groente schoon te maken, enzovoort. Geen water—we hebben nog nooit geweten wat dat betekende!

--

>>74

Het schijnt, dat 't de saboteurs ernst is. Vannacht moet bij Deinum een trein ontspoord zijn, doordat de brug enigszins afgedraaid was. De trein ligt nu naast de spoorbaan Leeuwarden-Harlingen. Ook elders zou iets dergelijks gebeurd zijn. In de omgeving van Deinum werden vanmorgen al verschillende mannen (onder wie melkhalers) als repressaille gearresteerd. Ook de bruggen in de wegen waren vanmorgen weer afgedraaid in 't gebied ten zuidwesten van Leeuwarden.

--

Een controleur van de voedselvoorziening zou in het gebied van Appelsga door Canadese of Britse parachutisten gecontroleerd zijn. Wanneer deze heren daar opereren, zal de hoofdmacht wel niet ver meer zijn! In Zuidwolde (Drente) waren Zondags Canadese tanks geweest. Op een vraag van den dokter wat ze gingen doen, antwoordden de Candezen: Wij gaan terug, om te vertellen hoe het er hier voorstaat. U ziet de hoofdmacht te zijner tijd wel verschijnen.

--

Zoals ik al schreef, is het werk aan het vliegveld nu afgelopen, mede als gevolg van de snelle geallieerde opmars. Eind-Maart stelden de Duitsers nog alles in het werk om de jongemannen naar het vliegveld te krijgen. De "Beauftragte des Reichskommissars" in Friesland, Ross, gaf de Kamer van Koophandel opdracht de voornaamste bedrijven in Leeuwarden in kennis te stellen met het verbod om 17-50-jarigen in dienst te hebben en salaris uit te betalen. Het tekent 't absolute gebrek aan verzetsgeest, dat de Kamer van Koophandel onmiddellijk aan dit bevel voldeed.

Het Rossige schrijven luidde:

Betrifft: Arbeitseinsatz auf dem Flugplatz

Ich nehme Bezug auf die Aufforderung zum Arbeitseinsatz des Bürgermeisters von Leeuwarden zum 21 und 23.3, die auf meine Veranlassung erfolgt ist.

>>75

Gemäss einer Anweisung des Herrn Reichskommissars dürfen nur in dringlichen Fällen neue Ausweise ausgegeben werden. Ich möchte Sie bitten, die anderen niederländischen Behörden in der Stadt Leeuwarden darauf hin zu weisen, dass jeder Behördenleiter persönlich dafür verantwortlich ist, dass in seinem Betrieb keine Angehörigen der Jahrgänge 1895-1928 beschäftigt werden, die keinen neuen gültigen Freistellungsschein meiner Dienststelle in Händen haben. Gegen Behördenleiter, die sich an diese Vorschrift nicht halten, insbesondere bei denen ich nachträglich feststelle, dass Angehörige dieser Jahrgänge vergütungen ausgezahlt erhalten haben, muss ich mir schärfste sicherheits-polizeiliche Massnahmen ausdrücklich vorbehalten

Der Bürgermeister in Leeuwarden hat unmittelbar Abschrift dieses Schreibens von mir erhalten.

Gez. Ross.

K8160

Coll. A.D.

Het is opmerkelijk, dat vele grote bedrijven in Leeuwarden als Algemene Friese Levensverzekering-maatschappij & "Lijempf" prompt aan deze oproep gehoor gegeven hebben. Het zal de heren Behördenleiter nog duur te staan komen, deze hielenlikkerij!

--

Het bureau van den provincialen voedselcommissaris, waar mijn nicht werkt, belde vanmiddag met een der chefs, ir. Willinghe Prins, die op "De Schipborg" onder Annen-Zeegse woont. Hij vertelde, dat ook daar in dat gebied, oostelijk & noordoostelijk van Assen parachutisten neergekomen waren. Ze deden daar niets of weinig, hielden zich voornamelijk schuil in de bossen. De troepen zelf waren, zei hij, nog 20 kilometer van hem verwijderd, wat klopt met de berichten, dat ze Westerbork gepasseerd zijn. In Oosterwolde wist men gisteren niets van parachutisten.

--

>>76

Vanmiddag kreeg ik uit Den Haag de verheugende tijding, dat mijn daarheen verzonden aardappelen en die naar Delft verscheept goed gearriveerd waren. Mijn oud-collega L.R. Stallinga schrijft d.d. 25 Maart 1945 (de brief was dus 18 dagen onderweg) ondermeer:

"Het gevoel van vreugde bij het in ontvangst nemen van zo'n vracht echte Friese kleiaardappelen is nauwelijks onder woorden te brengen, maar, geloof me, het is intensief. Over de honger, die wij hier moeten doorstaan, zal ik niet uitweiden. Het is niet leuk te klagen en velen hebben het nog minder dan ik. Maar te leven van vijf maal in de week een halve liter soep van de Keuken, zonder kluif uiteraard, en tweemaal een dergelijke hap rats, plus nog 800 gram brood per week & ongeveer één ons vlees is een krachttoer, die velen niet meer kunnen verrichten. Dagelijks komen in Den Haag circa 50 personen om van de honger, tijd om de doden te begraven is er nauwelijks; zij staan meestal 8 à 10 dagen boven aarde en dan liefst in galop naar het kerkhof. Tallozen lopen er met honger rond. Met al die ellende om je heen weet je een zak aardappelen naar waarde te schatten."

Groot vermaak wekte blijkbaar m'n klacht, dat ik een op barsten staande rug had als gevolg van het kloven van elzenstammetjes. "Ik heb zojuist een jubileum —mijn eerste— achter de rug: drie maanden

aaneen hout gesprokkeld, gezaagd —eeuwenoude wilgenknotsen— gekloofd, gehakt, gestookt en wat daarbij hoort, zonder ook maar één enkele vinger te verliezen. Als jubileumgeschenk kreeg ik een bos takkenbossen.

Het ge bombardement, dat Den Haag 3 Maart jl. moest doorstaan, is voor velen een ramp geworden. Enkele honderden doden, 30.000 daklozen. Het Bezuidenhoutkwartier is goeddeels verwoest en uitgebrand. Mijn oudste broer woont er; ik ben er 's nachts geweest om wat huisraad te halen, toen alles nog

>>77

in lichter laaie stond. Het is om nooit te vergeten. Gelukkig bleven m'n broers huis en spulletjes gespaard. Dat het een vergissing is geweest, is wel een zeer bittere pil voor de gedupeerden." Men zie daarvoor 't bericht in de Friesche Courant van []

--

Donderdag 12 April 1945

Bijkans heel Leeuwarden zat gisteravond in de kelders. Niet omdat het beleg van de stad begonnen was (lang zal dat wel niet meer duren, want de Canadese tanks staan bij Noordwolde op Friese bodem!), maar omdat men via de aftapkraantjes van de waterleiding nog enig water kon krijgen. Ik heb bij kaarslicht alle emmers, tobben, kannen en bussen volgetapt & om negen à ten uur was er ook boven weer water. Eerst weliswaar maar weinig, maar vandaag is het weer helemaal normaal geworden. De dames hebben het dus wel getroffen met de was!

--

De sabotage eist bloedige offers! Gisteren hebben de Duitsers 15 jongemannen uit de Leeuwarder gevangenis gehaald en bij de door partisanen opgehaalde & onklaar gemaakte brug van Dronrijp in koelen bloede vermoord. Vijftien jonge kerels, die aan deze daad totaal onschuldig waren! Men zegt, dat één hunner het schot in de arm kreeg, zich echter dood hield en later in veiligheid gebracht is. De namen zijn mij onbekend, doch verteld wordt, dat de drie, vorige week gearresteerde zoons van den (gereformeerde) ambtenaar ter

>>78

Provinciale Griffie Wierda van de Emmakade tot de slachtoffers behoren. Drie jongens uit één gezin... Men heeft het op de gereformeerden voorzien!

--

Ook vandaag zijn de geallieerde jagers ontzaglijk actief boven deze streek. Gisteren zaten ze vooral in de buurt rond het Bergumermeer, waar schepen aangevallen werden. Op de Groningerstraatweg bij Leeuwarden verloren gisteren 19 Duitsers het leven. Vanmorgen is op de lijn Leeuwarden-Harlingen een trein met boter in spaanders geschoten. Men zegt, dat ook enkele Nederlandse burgers daarbij ~~en~~ het leven verloren. Het gebeurde onder Deinum, waar de dag tevoren een trein derailleurde. Bij Deinum moest ook een boot het ontgelden.

--

Vanmorgen kwam hier de eerste vrachtauto met uit Bremen gevluchte Nederlandse dwangarbeiders aan. Nu de geallieerden Bremen naderen, gaven de Duitsers de jongens verlof "te maken, dat ze thuiskwamen" & ze deden het: Ze legden de weg grotendeels te voet af, reden soms een eindje mee & waren in Holland zo gelukkig een vrachtauto op de kop te tikken. Duizenden zijn nog onderweg en de hele dag duurt de stroom al aan: jongens die lopend uit 't gebied Bremen-Osnabrück gekomen zijn, vullen de Beurs, waar ze gevoed worden, voor 't eerst vaak sinds weken. Groepen ongeschoren en

haveloze jongens reden zojuist door de stad, met z'n vijftigen op een vrachtauto. Ze zaten op 't dak, op de cabine, zwaaiend met de handen en luidkeels zingend: 'k Heb U lief,

>>79

mijn Nederland". Het was een ontroerend gezicht & vele toeschouwers, die natuurlijk enthousiast terugzwaaiden, schoten daarbij de tranen inde ogen. Tegen de avond passeerden hier drie jongens op fietsen, achterelkaar rijdend & elkaar trekkend om den achterste, die een zwaar beladen aanhangwagentje aan de velo had, 't trappen te verlichten. Waarschijnlijk ook vluchtende Nederlandse gedeporteerden uit Noordwest-Duitsland.

De mannen in de Beurs, grotendeels Amsterdammers en Rotterdammers zijn zeer dankbaar voor de goede zorgen, die de BAB (Bureau afvoer Burgerbevolking –Evacuatiendienst dus) aan hen besteedt. Zij verklaren hier te willen blijven om niet in de laatste dagen van de oorlog op de steeds onder 't vuur van de geallieerde jagers liggende Afsluitdijk het leven te verliezen. Het gebied, waar zij doorgetrokken waren –Noord-West-Duitsland--, ligt geheel plat. Overal waaien al de witten vlaggen, ook in Bremen.

--

Er rijdt geen enkele ziekenauto meer. Zojuist passeerde hier een Zwaagwesteinder koopman met een kindje, dat door een wagen overreden was & naar 't ziekenhuis moest, in een grote hengselmand als vroeger de bakkers gebruikten voor op de bagagedrager.

--

Twee uit het ziekenhuis ontslagen Duitsers werden vandaag naar de Heimat teruggestuurd. Ze moesten maar zien hoe er te komen en kregen enkel per persoon twee kuchjes mee!

--

>>80

Er is groot nieuws van de fronten & ik zou eigenlijk weer een frontkaartje moeten maken. Ik wacht er echter nog even mee, want wellicht bieden de rode lijnen straks een aaridg en exceptioneel beeld: de samenvloeiing van Oost- & Westfront. De Amerikanen hebben gisteren nl. na een verrassend snelle opmars de Elbe te bij Maagdenburg bereikt en die reeds "genomen" via een brug, die hen bij Schönebeck onbeschadigd in handen viel. Ze snellen nu voorwaarts naar Berlijn, vanwaar ze nog slechts een 100 à 120 kilometer verwijderd zijn. Verder moet het niet onwaarschijnlijk worden geacht, dat ook de Sowjet-Russische opmars naar Berlijn, die na het bereiken en oversteken van de Oder stokte, hervat is. Daar ga je, Berlijn!

Hoewel 't al groot nieuws is, interesseert het ons Hollanders toch nog meer, dat de aanval op het hart van Holland is ingezet. Gistermiddag staken de Canadezen tussen de beide veroverde steden Zutphen en Deventer de IJssel over en vormden een bruggenhoofd op de westelijke oever, waarin het dorp Wilp is gelegen. Er gaan geruchten, dat de geallieerden ook in de kop van Noord-Holland geland zijn, waarschijnlijk in de omgeving van Petten. 't Zijn echter nog steeds onbevestigde geruchten. In noordelijke richting vorderden de Canadezen tot bij Heino, terwijl na Holten & Nijverdal ook Ommen bevrijd is. De uit Dedemsvaart oprukkende troepen belegeren Meppel al enkele dagen, maar de voorhoede rukte al verder noordelijk. Officieel moet gemeld zijn, dat ze in Diever doordrongen. Betrouwbare berichten melden, dat ze al Noordwolde al gepasseerd zijn en Blesse aan de rijksweg Leeuwarden-Meppel weer bereikt hebben. Het schijnt intussen wel

>>81

vast te staan, dat Oosterwolde en Appelsga door parachutisten bezet gehouden worden. In Drente wed Westerborg bevrijd met het eens zo beruchte Jodenkamp. Er strijden daar in Drente nu ook Poolse

troepen, zij bevrijdden Emmen. Polen bevrijden Emmen....., de Canadezen Westerbork. Met recht een wereldoorlog! Ook in de buurt van Stadskanaal signaleerden de Duitsers vandaag de geallieerde tanks. Sneller dan in ons land gaat het in Duitsland zelve. Daar renden de Amerikaanse tanks in één dag van Brunswijk, waar nog gevochten wordt, naar de Elbe bij Maagdenburg en ze vestigden er een bruggenhoofd bij Schönebeck, waar hen, naar verluidt, een brug onbeschadigd in handen viel. 't Front van noord naar zuid volgend, zien we, dat de laatste verbindingswegen uit Holland afgesneden dreigen te worden door de snelle opmars der Canadezen naar de Dollard. De Duitsers melden reeds straatgevechten in de zuidwestelijke buitenwijken van Bremen. De Geallieerden trokken over Wezer en Aller & vorderen snel in de richting Hamburg over de veelbezongen Lüneburger Heide. Hannover viel, evenals Celle, in Brunswijk wordt gevochten. Het Thüringer Woud is het toneel van verwoede gevechten. Ten zuiden ervan staan de Amerikanen vlak voor Halle; Erfurt, Coburg en Schweinfurt vielen, bij Creilsheim moesten de Amerikanen zich tijdelijk terugtrekken; de Franzosen veroverden Baden-Baden. In het Ruhrgebied, dat nu steeds nauwer omsingeld wordt, vielen Essen, Bochum en Gelsenkirchen. De Russen, die ook hun stormloop op Berlijn hervat zouden hebben, bezetten nu bijkans geheel Weenen & rukken al ver ten westen van de stad op in de richting Linz.

--

>>81a, b [een losliggend vel met tekst KS:]

De Vrijdag 13 April 1945.

Het is een droeve dag vandaag. Terwijl de geallieerde overwinning op Hitler-Duitsland tastbaar is, [overleed gisteren]⁵ in Warm Springs de president der Verenigde Staten: Franklin Delano Roosevelt. Het bericht van de dood van president Roosevelt overschaduwde het glorieuze nieuws van de fronten voor een wijle en zelfs op ons, nuchtere Friezen [op achterzijde in potlood aangetekend een slordig lijstje met aandachtspunten (voor rest dagboek)] comm. Shaf[k] Vught; NSB-er vlag; Van Nimwegen enz. ophalen; Duitse uniformen; Duitse k[...]en; Tommies [...] Emmerik; [Deurne?]; 4.20 tank langs ons huis; v. H[emert?] veel jonge mannen; bloemen op tanks; tankopschriften; genadig eraf-jes bruggen[?]; Duitsers komen vlaggen in; [...ingsmuur?] 62.50

>>82

Vrijdag de dertiende April 1945

Voorwaar een ongeluksdag! Terwijl de geallieerde overwinning in Europa tastbaar is, overleed de grootste voorvechter van de vrijheid: Franklin Delano Roosevelt, president van de Verenigde Staten. Wij Nederlanders weten, wat we aan president Roosevelt te danken hebben. Zouden wij zonder zijn doorzettingsvermogen, zijn onafgebroken strijd voor de democratie, voor recht en vrijheid, & niet in de laatste plaats zonder zijn sympathie voor ons land & ons volk ooit weer de gelegenheid gekregen hebben als vrije, zelfstandige natie in de wereldgemeenschap opgenomen te worden? Wanneer zij straks onze plaats weer innemen onder de natiën, in de lucht, op zee & overal waar maar te bouwen en te handelen is, dan zullen we ons bewust zijn van het aandeel, dat de Amerikaanse president met zijn Nederlandse voorouders daarin gehad heeft.

De dood van president Roosevelt – geheel onverwacht ging hij gisteren heen op zijn landgoed te Warm Springs ten gevolge van een bloeduitstorting in de hersenen – overschaduwde voor een wijle het glorieuze nieuws van de fronten en drukt de opgewonden stemming, waarin 't naderen van de geallieerde legers zelfs ons Friezen heeft gebracht. Wanneer zometeen de geallieerde tanks door Leeuwardens straten denderen – en dat zal geen week meer duren!—dan zullen we de rouw wellicht

⁵ De tekst tussen haken is onleesbaar door een vouw in papier. Dit is een los toegevoegd velletje in het boek.

een dag vergeten, maar wanneer we straks onze vrijheid herwonnen hebben, wanneer onze pers haar stem weer kan verheffen, dan zullen wij van onze dankbaarheid getuigen.

Ik prijs me gelukkig, de tijdgenoot van zo'n staatsman te zijn geweest.

--

>>82a [fotootje. KS: *Grote groepen Duitsers passeren te voet ons huis aan de Noordersingel op doortocht naar Harlingen.*]

>>83

De stad is in rep en roer. Grote groepen Duitse soldaten sjokken moe, bleek, hongerig en lusteloos westwaarts door Leeuwardens straten achter een vieze boerenkar, waarop hun ransels, koffers en radio's hangen. Het is een droeve stoet, dit dappere Duitse leger, welk een verschil met 10 Mei 1940—vijf jaar geleden!--, toen ze op snelle vrachtauto's, autotjes en alle soorten motorvoertuigen langs dezelfde wegen snelden, ons in een volslagen verdooving achterlatend. Nu—ja, soms krijgt men meelij met zo'n vijftien jarig broekje, dat daar op zijn eentje voortseult, de neus bijkans op de grond & met lood in de schoenen, maar zelden hebben de Leeuwarders elkaar zoveel knipoogjes gegeven & is de stemming zo opgeruimd geweest. Zeker zou men er meer uiting aan gegeven hebben, ware de geallieerde wereld niet in rouw geweest.

Het schijnt, dat de troepen grotendeels naar Harlingen vertrekken. Op gevorderde boerenwagens & met gevorderde paarden (soms moest de boer mee, vaak ging hij vrijwillig mee om toch nog de kans te hebben zijn paard & wagen terug te krijgen) trekt de stoet westwaarts. Sommigen menen, dat het is om zich in te schepen, anderen om Harlingen te verdedigen (de Duitsers zelf verklaren, dat deze Friese ~~H~~ havenstad tot de laatste man verdedigd zal worden), weer anderen veronderstellen, dat zij naar Noord-Holland moeten om zich te verzetten tegen de Engelsen, die volgens de geruchten tussen Petten & Den Helder met lucht- & zeestrijdkrachten geland zijn. Een groot deel van de morgen heeft een troep Duitsers hier rust gehouden voor ons huis. Bij deze 100 à 200 man behoorden elf boerenwagens, die behalve hun uitrustingen grote voorraden vlees (vieze bouten!), aardappels, koolrapen, e.d. vervoeren. Ze komen van Metselawier, vertrokken gisteravond

>>84

acht uur & hebben Engelum en Harlingen tot bestemming. Volgens een der voerlieden zit het daar in Noord-Friesland nog vol met Duitsers. Scholen en kerken zijn gevorderd. De officier van een der groepen bewonderde ons tuintje & vroeg naar de naam van sommige bloemen. Op Pake & Mems pogingen om iets van hun reisdoel te weten te komen liet hij zich niet uit. Even later klampte een jonge gewonde soldaat uit Saksen mijn sneeuw witte grootmoeder aan. Hij lachte zenuwachtig & had kennelijk behoefte om eens met iemand te praten. Van Krieg moest hij niets meer hebben, maar "nach Hause", nu, dat lokte hem ook niet, want daar was geen eten meer. Hier had hij het best. Hij was in 't Reichswald gewond geworden (2 vingers verloren & schot door de arm) & had zijn wapens weggegooid.

--

Gisteravond om half elf zwierf hier weer een Engelse jager rond. Hij gooide op verschillende punten groepen lichtkogels uit, die de omgeving fantastisch belichtten, net of woedde er een felle brand. We hoorden de wacht op de Oldehove zijn kameraden roepen: "Komm mal gucken, Falschirm....", wij dachten aan parachutisten, maar hij zal parachutefakkels gezegd hebben. Waarschijnlijk dienden ze om de prooi (auto's e.d) gemakkelijker te ontdekken.

--

Het is twaalf uur. Er weerklinken steeds weer geweldige ontploffingen, zeer dichtbij; het geluid knettert over de stad & de ramen & deuren schudden. Waarschijnlijk blazen ze het vliegveld op. Ook terwijl ik dit schrijf weerklinken hevige knallen

--

De Canadezen vorderen! Een kennis van ons meldde, dat ze vannacht al in Oudeschoot waren, 35 km. hier

>>85

vandaan. Zojuist komt een goevriend binnenlopen met het bericht, dat Herrijzend Nederland, de zender in bevrijd gebied (Eindhoven) meldt, dat ze aan de Tjonger in contact zijn met de Duitsers. In Drachten worden de bruggen al opgeblazen. Mijn nicht van het Voedselbureau had vanmorgen een telefoongesprek met Appelsga & Oldeberkoop, waar de tanks al gepasseerd waren, {en} de kleintjes al van de chocolade hadden gesnoept, doch waar men nog niet zeker wist "of men nu bevrijd was"..... Nu zijn dergelijke gesprekken met het bevrijde gebied niet meer mogelijk, daar er nu een Duitse telefonistes op 't telefoonkantoor zitten. Volgens den goevriend zijn de Canadezen de spoorlijn Rolde-Assen gepasseerd, de Polen in Borger en Bourtange & zijn de Canadezen en Britten op een tweede plaats de IJssel over, nl. in de omgeving van Westervoort, vanwaar ze Arnhem's buitenwijken bereikten. In het eerste bruggehoofd werd Twello veroverd & verder noordelijk staan de troepen op 7 km. van Zwolle, terwijl patrouilles de stadsrand bereiken.

--

De hevige ontploffingen op het vliegveld duurden van even voor 12 tot ongeveer half zes. Het huis dreunde op z'n grondvesten. Of er door de luchtdruk ook glasschade aangericht is in de stad & wat er op 't vliegveld zoal vernield is, bleef me nog onbekend. Ik dacht, dat het voorbij was, maar juist nu —zes uur—weerklinken er nog drie ontzaglijke dreunen. Het kan dus nog wel even doorgaan!

--

De hele dag al liggen hier soldaten voor in het gras te luieren. Ze hebben blijkbaar erge honger, want ze zenden de jongens langs de huizen om voor drie stukjes luchtzeep een brood op te schooien.

--

>>86

De Tommies zijn, mede dank zij het mooie voorjaarsweer, ~~vre~~ buitengewoon actief boven deze omgeving. Vanmiddag omstreeks vijf uur mitrailleurden ze verschillende malen het verkeer op de Groningerstraatweg. Bij de gisteren of eergisteren op deze rijksweg getroffen voertuigen was ook de auto van den vluchtenden Arbeidsfront-dictator H. J. Woudenberg. Hij moet zwaargewond naar het Groninger ziekenhuis vervoerd zijn.

--

Vanmorgen was het water er weer even niet. Gelukkig werd het later op de dag weer normaal. Het zal me benieuwen, of we licht en water dezer dagen ook zullen moeten missen & dan voor langer periode, vrees ik!

--

Tot de bij Dronrijp vermoorde jongemannen (Pag. 77) behoort ook de zoon van onzen vroegeren broodbezorger Van Dam, die in het zg. Rode Dorp Achter de Hoven woont. Hij was pas Zaterdag jl. gearresteerd, waarschijnlijk wegens ondergrondse actie.

--

Vrijdag de dertiende: vandaag werd bekend gemaakt, dat ons broodrantsoen, dat aanvankelijk 1800 gram per persoon per week was & enkele weken geleden op 1400 gesteld werd, nu is verlaagd tot 1000. We zijn dus op Amsterdams Peil aangeland. We troosten ons echter met de zekerheid, dat het de laatste maal is, dat de moffen ons de rantsoenen voorschrijven.

--

En nu het goede nieuws van deze dag: Assen en Weenen zijn bevrijd. De val van Weenen was te voorzien, die van Assen (dat tot een egestelling was gemaakt) had ik nog niet verwacht. Blijkbaar is er niet hard gevochten. Ik heb dus hoop, mijn daar achtergebleven bullen in goede welstand aan te treffen

--

>>87

Zaterdag 14 April 1945

Een fantastisch schouwspel vanmorgen. Het vliegveld, waarop tot gisteravond negen uur de ontploffingen weerklonken, wordt gesloopt door de Leeuwarder burgerij. De Bauleitung van het vliegveld reikt briefjes uit, dat men hout mag halen op het vliegveld & aanvankelijk kreeg een ieder drie bielzen, die in deze brandstoffenschaarse tijd welkom stookmateriaal vormen. Gisteravond begon deze aftakeling al, maar nu heeft de hele stad er lucht van gekregen & een onafgebroken stoet handkarren, bakfietsen, kinderwagens, karretjes enzovoort passeerde ons huis op weg naar Bauleitung en vliegveld. Nu komen ze terug en niet alleen met bielzen, maar met karrevrachten planken, balken, juffers, ja zelfs kozijnen, tafels, wasbakken, rollen nieuw gaas, asfalt enzovoort, enzovoort. Het is ongelooflijk hoeveel houtrommel hier alleen al de Noordersingel langsgesleept wordt en hoeveel bakfietsen en handkarren er niet in Leeuwarden zijn!

Gelukkig zijn er ook nog heel wat mensen, die ook nu nog geen gunsten van de moffen willen aannemen. Goed, de nood is hoog en het is tenslotte ons eigen hout, maar wie enig gevoel heeft voor recht en plicht, laat de moffen in hun eigen rotzooi stikken of laat het materiaal daar voor de Canadezen.

Ooggetuigen hangen fantastische verhalen op van het in de lucht laten vliegen van de hangars op het vliegveld. De Duitsers bouwden er vliegtuiglloodsen in de vorm van vreedzame boerderijen, die echter duidelijk de buitenlandse architectuur verrieden. Een kennis zag zo'n boerderij in zijn geheel de lucht ingaan. Men vond er echter alleen versplinterde balken en planken van terug!

Zelfs met bootjes wordt 't hout weggesleept!

>>87a,b [gestencilde uitgave van De Koerier, berichtenblad van Je Maintiendrai, van 14 april 1945. Met berichten voor de onderduikers om zich nog gedekt te houden; nieuws over het front. KS: *Het laatste illegale nummer!*]

>>88

Het is niet zo druk meer met doortrekkende troepen. Het gros zal wel gepasseerd zijn. Gisteravond tegen donker (9 uur) passeerde er nog een troep van 100 man, luid zingend: "den lasst mich traurig sein im fremden Land." Ja, waarom ook niet? Geen der mannen had wapenen; trouwens ook de groepen, die hier gisteren rust hielden, waren grotendeels ongewapend. Zo nu en dan passeerden er gisteravond enkelingen op damesfietsen(!) met de "pantsevuist" [schetsje van buis-granaat] als een hockeystick aan het stuur.

Gisteren drongen drie Canadese tanks in Heerenveen door om de zaak te verkennen. Alle bruggen zijn er vernield. Hier in Leeuwarden begint de overwinningsroes zich al meester te maken van de bevolking.

--

De chaos is losgebroken, de afbraak van de waanzin begonnen. Sinds vanmorgen vroeg rijdt een onafgebroken stroom van handkarren, bakfietsen, karretjes & zelfs boerenwagens af en aan naar het vliegveld, waar men nu –zonder een scheintje van de Bauleitung—rooft en plundert wat men kan. Het is de grootst mogelijke waanzin, die we nu te zien krijgen, de Duitsers werken de chaos natuurlijk graag in de hand & zo tijgt –schande!—half Leeuwarden naar het vliegveld om houten deuren, balken, palen, ja zelfs stoelen, tafels, kachels, bedden, bureaulampen, kolenkitten, {en} Spaanse ruiters enzovoort naar huis te slepen, materiaal, dat straks zo broodnodig zal zijn bij de wederopbouw, bij het slaan van

noodbruggen enzovoort. Het is een schandaal, maar er is weinig tegen te beginnen, nu er totaal geen gezag meer is. De politie staat vrijwel machteloos omdat ze ongewapend is (de Duitsers namen alle vuurwapenen in beslag), maar toch schijnt ze vanmiddag in gegrepen te hebben. Er rijden geen wagens meer heen, maar

>>89

nog wel er vandaan, hoewel de ladingen niet groot meer zijn. Tegen twaalfen was het verschrikkelijk, toen was de Harlingerstraatweg zwart van de mensen en wit van de planken, die torenhoog op de wagens gestapeld waren. Ze reden er drie rijen dik, nu – om half vijf—nog nu en dan eentje. Het is wel Leeuwarden op z'n smalst!

--

Zojuist heb ik, na – ik kan het U nu wel vertellen—een kluzenaarschap van een half jaar, bij klaarlichte dag een tocht door de stad gemaakt om toch nog iets van de Duitse uittocht te zien. Volgens de geruchten staan de Canadezen in Twijzel-Buitenpost, in Bergum en voor de brug in Oudeschouw en de heren moffen moeten dus haast maken. Dat doen ze! De stemming in de stad is uitgelaten. 't Is druk als vroeger in de Amsterdamse Kalverstraat en iedereen lacht, knikt en zegt: "Nou, 't lykt der op!" 't Is ook werkelijk fantastisch dat gejaagde inpakken van de heren bezetters te zien. Bij het Burmaniahuis, de zetel van de Belgische Rexisten, staan tientallen auto's en men draaft af en aan met wat ze nog mee kunnen sjouwen. Sombere gezichten, zelfs bij de anders zo koket lachende moffenmeiden, die zich opmaken om meer te reizen, weg van die haatdragende Leeuwardres, die klaar staan om de koppen kaal te knippen. Magazijnen worden inderhaast leeggehaald; slagerijen, die voor de wehrmacht werkten, van hun voorraden (waaronder tal van zijden spek) ontdaan en zelfs de machines worden meegesleept. Op het Zaailand in de prikkeldraadversperring is een brandstapel opgericht, waarop uniformen, papieren (bezwarende archieven!) en ander niet meer mee te slepen materiaal wordt geworpen. Jongetjes van de Hollanderdijk liepen met twee bontmantels, die de Duitsers weggooiden

>>90

De laatste Grünen draafden er zenuwachtig omheen en schoten zo nu en dan om de nieuwsgierigen op een afstand te houden. Tal van vluchtende N.S.B.-ers vullen de stad: landwachten op Drentse motorfietsen en in Drentse brandweerauto's, Heerenveenster landverraders op fietsen enzovoort. De hoge Leeuwarder politie-officieren hebben hem in de afgelopen nacht gesmeerd met een brandweerauto: Mansen, Van Leur en Huiskens. En –dat is hun noodlot: alles moet naar Holland en nog wel over de gevaarlijke Afsluitdijk. Al het gestolen materiaal moet dus noodgedwongen in eigen land blijven. Staks zit dat hele zoodje in Holland in de val! Ook de Rijkscommissaris, Seiss Inquart, was hier vanmorgen. Hij bracht, waarschijnlijk op doorreis van Groningen naar Holland, vanmorgen een bezoek aan den Friesen Beauftragte Ross aan de Spanjaardslaan.

Het is fantastisch, enerverend, het is te mooi om waar te zijn!

--

Ook vandaag vorderden de Duitsers overal en op elk moment fietsen. Men ziet bijna geen fietser meer op straat

--

Het is half acht in de avond: de Oldehove begint te luiden, vijf minuten lang; noodalarm. Lien en ik komen juist terug van een wandeling naar den boer in Cornjum langs het vliegveld, waar steeds weer ontploffingen

>>91

weerklinken (sinds 5 uur). Hangars en munitie-opslagplaatsen gaan de lucht in, een fantastisch gezicht, die neerdalende rommel. We waren juist op de Spanjaardslaan, toen de “Aldehou syn brommen yn’t roun struide”. Het was een plechtig, indrukwekkend moment, we luisterden er in extase naar: de klokken der bevrijding. Velen schoten de tranen in de ogen en mensen stormden naar ons huis om nieuws te vernemen. Helaas, wij wisten ook niets, want sinds 12.15 uur vanmiddag is er geen stroom, waardoor we niet hebben kunnen luisteren. Dit was ook de reden, waarom de sirenes niet 5 minuten aaneen huilden, maar de Oldehove zijn statig brommen deed horen. Juist terwijl we daar zaten riepen kennissen ons toe, dat de tanks in Hardegarijp staan – haar juist terugkerende vader had ze daar al gezien. Op dat moment werd ons ook de bundel “Koeriers” bezorgd ter verspreiding & de gegadigden, die zich nieuwsgierig naar ons huis gespoed hadden, zwierven uit met het laatste nieuws. De bezorger vertelde, dat de Leeuwarder ondergrondse al in telefonisch contact met de tanks staat. We hebben de vlag tot uitsteken gereed!

--

>>92

De tocht langs ‘t vliegveld was de moeite waard. We zagen opgeblazen dienstgebouwen {en} in de lucht vliegende hangars & munitiedépôts. Er waren er drie à vier zeer zware, waarbij tal van huizen in Jelsum hun ruiten verspeelden. Op de terugweg zagen we groepen op de fiets vluchtende Landwachten en hogeren van de Arbeidsdienst. Sombere, gluiperige gezichten boven een bundeltje dekens en eetwaar. Ook waren er enkele wagens met rommel en Jan Hagels, waarvan enkelen het geweer in de aanslag hadden. (Sorry: van wie enkelen enzovoort, het noteren geschiedt in haast, bij schemerlicht en in een ietwat opgeschroefde stemming!)

--

De geruchten spreken van: Groningen bevrijd door de Canadezen, die nu in de richting Leeuwarden oprukken & Buitenpost en Twijzel bezet zouden hebben. De hierheen opmarscherende Canadezen zouden via Bergum van Drachten gekomen zijn. “Men” zegt, dat de uit Heerenveen oprukkenden de brug bij Oudeschouw (15½ km. van hier) bereikt hebben.

De ondergrondse zou Dokkum & ook Zwaagwesteinde benevens het nu bevrijde(?) Drachten bezet hebben. Daarmee overeen stemt een telefoontje van ‘t bureau Voedselcommissaris met Dokkum, dat meldde, dat “de goeien” ‘t heft in handen hadden.

--

>>[93 ontbreekt]

>>94

Deze emotievolle dag (het slopen en plunderen van de vliegveldgebouwen—de uittocht der N.S.B.-ers & Duitsers—mijn eerste tocht door de stad—het tweede gedeelte van het opblazen van het vliegveld – het groot-alarm—de berichten over de naderende Canadezen) had nog een dramatisch slot. Even over negenen zagen we over de Prinsentuin een rookzuil; wij naar het dak. In het centrum van de stad zagen we een geweldige brand en de naast ons wonende vader van het Old Burger Weeshuis op het Zaailand vertelde, dat hij juist telefonisch (hoe is ‘t mogelijk!) bericht uit de stad kreeg, dat het grote Old Burger Weeshuis, waarin de Beauftragte Ross zijn kantoor gevestigd had & waar heel wat Nederlandse patriotten uitgekafferd en mishandeld zijn, en de daarnaast gelegen Rijks H.B.S., waarin ik in 1936 mijn eindexamen deed, & die al jaren aaneen diende tot soldatenverblijf, in brand getstoken waren en als een fakkel laaiden. Het was een angstaanjagend gezicht. Huizenhoog laaiden de vlammen op & donkere rookwolken torenden boven de stad. Alles was verlicht als was het dag. Soms vlogen grote wolken vonken door de lucht & waar ze neerkwamen zal werk aan de winkel geweest zijn; op een brandweer

was niet te rekenen. Tot twaalf uur duurde dit schouwspel, dat levendige herinneringen op riep aan de 10^e Mei 1940, toen de spoorwegen al hun loodsen en treinen vernielden.

Terwijl Weeshuis en H.B.S. in lichter laaie stonden, begon het ook naar het zuidwesten te branden. Aanvankelijk dachten we, dat het 't Burmaniahuis was, de zetel van de Rexisten, waar zeer waarschijnlijk –evenals in het Weeshuis—

>>95

wel voor de heren nazi's bezwarend materiaal vernietigd zou moeten worden. We zagen echter spoedig, dat het verder weg was en voor de brand tot "volle ontplooiing" kwam hoorden we schoten knallen, als was er een regelmatig onderhouden vuurgevecht gaande. Het leek op strijd in de stad, maar we kwamen tenslotte tot de conclusie, dat het een munitietrein of een munitieopslagplaats moest zijn. Een trein lijkt ons in verband met de richting het waarschijnlijkst. Minstens een half uur lang plofte en knetterde het, soms vlogen er grotere hoeveelheden tegelijk in de lucht, het slotaccoord was een hoog-oplaaiende vlam met een dikke zwarte walm.

Zondag 15 April 1945

Ook vannacht weer een hevige brand, ditmaal in het noordwesten. Het huis van Schaaf in de Prinsentuin, dat gisteren zwart tegen de vuurlucht afstak, was nu hel wit verlicht. Gistermiddag, op weg naar den boer, zagen we een vette rookwolk opstijgen in de richting Hardegarijp-Bergum.

Het is nu zeven uur in de morgen.

Nog steeds groot alarm en geen kip op straat. Gisteravond tippelden er nog bepakte en bezakte N.S.B.-ers voorbij en enkele Duitse soldaten. Vanmorgen vroeg zagen we eerst zeven mensen, die een brancard met een gewonde(?) droegen; daarna een politie-agent met de karabijn op het stuur in de aanslag.

>>96

De hele nacht door & vooral na licht weerklinken er schoten, soms rikketikt er een machinegeweer en een enkele maal weerklinkt er een boems. We krijgen de indruk, dat er in de stad gevochten wordt, wel niet hevig, maar toch regelmatig. Misschien verzetsgroepen in actie?

--

Tien uur: ik geloof inderdaad, dat het de verzetsgroepen zijn. Het is doods op straat, maar de enkeling, die passeert, draagt de band van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, met de letters N.B.S. Twee polities, die gisteren aan de Duitsers nog hun wapens moesten inleveren, rijden nu met revolver en karabijn gewapend door de stad met de rood-wit-blauwe N.B.S. band om; zelfs een jonge vrouw passeerde hier met de band. Het schijnt dus, dat de verzetsgroep meester is van de stad. Er wordt nu en dan nog geschoten, nu eens dichtbij, dan weer ver af, maar zo regelmatig als in de eerste morgenuren is het niet meer.

Een Duitser hebben we vanmorgen nog niet gezien, evenmin een Canadees. Nu wonen wij trouwens ook niet aan de drukste verkeersroute en aangezien het nog steeds noodalarm is, kunnen we ook niet naar de Groningerstraatweg om de Tommies bij hun intocht te bejubelen.

--

Vannacht had ik een angstige droom. De straten waren vol gehelmde en zwaarbewapende moffen, die overal huiszoeking deden en in hun dronkenschap in het wilde weg schoten. Wij hadden drie

>>97

radio's in huis (in werkelijkheid hebben we maar twee) en we konden ze zo gauw niet in de schuilplaatsen krijgen. De luikjes voor de schuilplaatsen braken en de moffen naderden meer & meer.

Ikzelf moest ook nog verborgen worden, maar toen de nood op het hoogst was, brak de droom af. De moffen zullen nog wel enie tijd onze nachtmerrie blijven!

Ik merk, dat ik nu heel wat te vertellen heb: onze radio's, onze schuilplaatsen, het ondergrondse werk, het onderduiken enzovoort!

Zojuist passeerde er ~~nu~~ een Rode Kruis soldaat, die vertelt, dat er niets bijzonders is, maar dat het niet lang meer duurt. Nu passeert er een van de verzetsbeweging met een zuster en een man, de N.B.S.-man het geweer in de aanslag. Even tevoren suisde er een autootje voorbij met leden van de N.B.S., dat hier juist nog met een N.S.B-er erin langsgereden was.

--

Mijn onderduiken dus: sinds 1 Maart 1943 ben ik ondergedoken geweest. Ik moest toen naar Duitsland, was goedgekeurd, maar smeerde hem juist tevoren. Tot October 1944 zwierf ik dan hier dan daar, daarna begon het kluizenaarschap, omdat de razzia's begonnen, het kluizenaarschap dat gisteren eindigde.

--

De politieke gevangenen zijn losgelaten!

Zojuist komt hier een man uit Anjum, die 's vanmorgen ontslagen is. Voor hem gingen al >>98

40 de deur uit. De N.B.S. ondertekende zijn ontslagbriefje. Hij zat met een kennis van ons en had gesmuld van het roggebrood met spek, dat we begin deze week bezorgden.

--

Een Duitse auto tuft voorbij met leden van de ondergrondse, het geweer in de aanslag en zwaaiend met een oranje vlaggetje. De zusters van het ziekenhuis zwaaiden met oranje vlaggetjes terug.

--

Zojuist vertelde een lid van de N.B.S., dat er op de Groningerstraatweg nog steeds groepjes Duitsers binnenkomen, voornamelijk spoor mannen, die hier door de ondergrondse opgevangen en onschadelijk gemaakt worden. Het schieten, dat we horen is hoofdzakelijk om de mensen binnenshuis te houden. Een N.B.S.-er schoot door de Singelstraat, waar alle mensen buiten stonden.

--

Het groot alarm duurt voort & we moeten dus binnenblijven. De N.B.S.-er vertelde me, dat dit is om plunderen te voorkomen. Gisteren zijn ook al enkele door de Duitsers verlaten woningen geplunderd, waarin natuurlijk bij ondergedoken illegale strijders geconfiscieerde meubelen stonden.

--

Daar passeert een legertje "terroristen" om met de Duitsers te spreken, een groep van zo'n 50 leden der N.B.S., alle in blauwe uniform met de band, een Nederlandse helm op en zwaarbewapend met geweren, pistolen,

>>98a,b,c [twee velletjes met gedrukte mededelingen van de verzetsorganisaties: voor onderduikers om nog even pas op de plaats te maken, en een uitspraak van Michiel de Ruyter met de Nederlandse leeuw (uit 17e eeuw); op de achterkant een handtekening in potlood]

>>99

handmitrailleurs enzovoort. Alle lachend en zwaaiend. Dat is een ander gezicht dan die stramme moffenpatrouilles.

--

Het is komisch, hoe de mensen naar elkaar wuiven en knikken. Zelfs de moffenmeiden uit de Singelstraat zijn verrukt bij het zien van de oranjevlaggetjes van de zusters. Ze zullen hopelijk nog anders

piepen! Ik zou wel eens willen weten, hoe onze buurman de N.S.B.-er zich voelt, voor wie ik telkenmale onder de tafel ben gedoken als zijn hekje piepte. Hij woont in een jodenhuis, kwam smeerde hem September '44 naar Duitsland, doch kwam met Kerstmis broodmager terug. Nu zit hij hopeloos in de val. Hoe zijn gemoedsstemming is, blijkt uit zijn woorden tegen collega's op het evacuatiebureau: "Dan moet ik maar voor het vuurpeleton!"

--

Onze buurvrouw (niet de NSB-ster) kwam juist diep ontroerd ons geluk wensen met 't einde der moffenheerschappij. Het is waarlijk een groots moment, maar zolang er nog geen vlaggen buiten hangen, beseffen we het nog niet.

--

De H.B.S. schijnt door de brand van het Weeshuis niet beschadigd te zijn.

--

De politieke gevangenen, die hier geen familie hebben, worden ondergebracht in de Klanderij.

--

>>100

Eén uur: Canadese tanks rollen Leeuwarden binnen.

We zijn bevrijd!

Vlaggen vliegen uit de ramen en de mensen uit de huizen, nood-alarm of geen noodalarm. Wij zaten juist aan tafel, toen het bericht door de stad vloog en het gejuich aankondigde, dat ze in de binnenstad waren. In a hurry hebben we ons met zoveel zorg en moeite saamgestelde middageten naar binnengewerkt en zijn naar de Groningerstraatweg gehold.

En toen --- ja wat toen. Deze nieuwe alinea schrijf ik twee dagen later, want heus we hebben in onze feestvreugde voor dagboeken geen tijd gehad. We hebben gejubeld & gejuicht, toen steeds groter groepen pantserwagens, ducks, vrachtauto's met bruine, lachende Canadezen de stad zagen binnendenderen, toegejuicht, omhelsd, met bloemen en serpentines omhangen door de uitgelaten menigte. We zijn op de pantserwagens geklommen, hebben

>>100a [foto van Canadezen in tank. KS: *Luitenant-colonel K.D. Cambell in z'n tank voor de Nieuwe Doelen*]

>>101

de stevige Canadese knuisten geschud, onze tranen weggeslikt om ons school- en B.B.C.-Engels niet nòg onvoordeliger {te} laten uitkomen, we hebben de eerste Canadians op de zuinig voor deze gelegenheid bewaarde gevoelige plaat vastgelegd en de Duitse bordjes, die de woedende menigte in de gracht bij de Hoeksterpoort gesmeten had, niet vergeten; we hebben als een kind gebedeld om een Canadese handtekening en ik heb ze de hunne door de vervalste van de Duitse slavenhalers op m'n valse Ausweis laten zetten. Zelfs Pake & Beppe zijn de stad ingetrokken, onbevreesd voor de uitgelaten, hossende menigte en hebben voor 't eerst hun persoonsbewijs uit zak en tas gehaald om een Canadees er te zijn autograph op te laten zetten.

We zijn de stad doorgetrokken, hebben voor de Doelen op de Voorstreek den commandant der bevrijdingstroepen toegejuicht, die breeduit glimlachend op zijn met bloemen, serpentines, roor-wit-& blauwe & oranje-vlaggetjes pantserwagen de hulde in ontvangst nam. We hebben ons door de stad gewrongen & de nog smeulende resten van het Old Burger Weeshuis in ogenschouw genomen, waarvan alleen de muren zwartgeblakerd overeind staan; de R.H.B.S. & de omliggende gebouwen hebben niet geleden.

In de Duitse telefooncentrale onder in het Gerechtsgebouw plaatsten de moffen een tijdbom, die 't gebouw aan de linkerachterzijde aanmerkelijk vernielde. Dit schijnt de tweede brand geweest te zijn, die wij Zaterdagavond zagen. De ont-

>>100⁶ [In Duits opgesteld persoonsbewijs van K.A. Sikkema, geboren 9-11-1914, wonende aan Noordersingel 62, Leeuwarden. Vrijgesteld voor arbeidinzet. Met stempels. Op achterzijde handtekeningen van bevrijders. KS: *Mijn valse "Ausweis", op de eerste dag der bevrijding aan de achterzijde volgekrabbeld met Canadese handtekeningen. Het stempel aan de achterzijde is eveneens vals.*]

>>102a

[drie fotootjes van feestvreugde bij bevrijding. Onderschriften KS: *De Canadezen rukken Leeuwarden binnen; omstuwd door blij lachende Leeuwarders; & de Duitse bordjes drijven in de Voorstreek.*]

>>103

ontploffende munitie was in 't Weeshuis opgeslagen geweest. Ja en last not least: we hebben met tal van Canadezen gesproken. Het waren de kerels van de Royal Canadian Dragoons (44), die de stad –na de ondergrondse- in bezit namen. Zij vertelden ons van de strijd, die zij elders hebben moeten leveren. Zij waren het, die in 't begin {van} dit jaar het grote offensief ten Oosten van Nijmegen inzetten onder 't gekerm der doedelzakken. Zij vochten in Emmerik, dat nog slechts één puinhoop is. Deze voorhoedes trokken om Zutphen heen (vochten bij Lochem), maar we spraken ook engineers, die het beleg van Zutphen meegemaakt hadden. De stad was volgens hen niet ernstig beschadigd, men had de artillerie bijna in 't geheel niet gebruikt. In de buitenwijken was de strijd het hevigst geweest en het was ook in een deel van Zutphen geweest, dat 't vuren enkele uren gestaakt werd om het leven van de Nederlandse burgers te redden.

Ja, wat hebben we deze hele dag gedaan?

Het was zo'n lange, vreemde & mooie dag ondanks 't donkere, soms miezige weer. Eigenlijk twee dagen, zegt Lien & zo was het ook: de eerste: met 't angstige afwachten binnenshuis, de tweede: de bevrijding. Het is nog alles zo ongelooflijk. Dat we zomaar op straat kunnen lopen, vrijelijk kunnen zeggen wat we willen, dat we niet meer onder de tafel behoeven te duiken als " 't hekje van de N.S.B.-er" piept (ik zal het straks eens smeren, want het irriteert me nu), dat we 's avonds het luik van de schuilplaats

>>104 en 104a ['Bevrijdingsnummer' van De Koerier, berichtenblad van Je Maintiendrai, 15 april 1945. Dubbelzijdige pagina met getypte tekst met verslag van de bevrijdingsdag, en ook nieuws van de fronten]

>>105

niet meer open behoeven te zetten (toch deed ik het Zondagavond nog uit de sleur!), dat we niet meer in het dagboek behoeven te zetten, dat men "op straat" dit & dat nieuws vertelt, terwijl we het juist heimelijk van de radio gehoord hebben, dat we – ach ja, dat we alle menselijke rechten plotseling herkregen hebben, dat kunnen we gewoonweg nog niet bevatten. Dat we 't bevrijdingsnummer van ons illegale dagblaadje "De Koerier" nu zomaar in het openbaar kunnen verspreiden, terwijl het een half jaar lang met inachtneming van alle mogelijke voorzorgsmaatregelen bij donker bezorgd moest worden, dat alleen al is een zo vreemd iets, dat ik ze nog diep in m'n zak wil wegstoppen, als ik des N.S.B.-ers huis passeer. Dat bevrijdingsnummer, ja!

In het streekje tussen de nummers 40 & 80 bezorgde ik er deze Zondagmorgen enkele & men offerde in totaal 62½ gulden voor de nagelaten betrekkingen van de ondergrondse strijders.

--

Vanmorgen, toen ik water putte uit de gracht voor het closet (de waterleiding werkt niet), vond ik voor ons huis in het water een bundeltje bestaande in de uniform van een Duitsen onderofficier: jas, met fluit

⁶ sic, nummering moet 102 zijn.

en koord, pullover, broek en laarzen, die mij helaas iets te klein zijn. Een aandenken aan een van de velen, die genoeg hadden van dat onoverwinnelijke Duitse leger & onderdoken. (Nog steeds: Zondag 15-4)

--

Op de Groningerstraatweg hing een N.S.B.-er doodleuk de driekleur uit. Jan Publiek scheurde het dundoek aan flarden

--

>>106 [leeg]

>>106a [foto van wuivende mensen. KS: *Canadezen passeren ons huis, luide toegejuicht door beppe, heit en At (15 April)*]

>>107

De Canadezen verklaren allen, dat wij een van de zeer weinige grote steden zijn, die er zo zonder kleerscheuren zijn afgekomen. Geen vernielingen zijn aangericht dan de branden in het Weeshuis, het Officierengebouw bij het vliegveld (die we vannacht omstreeks half vier zagen), de tijdbom in het Gerechtsgebouw en het opblazen van het vliegveld. Geen brug vernield, elektrische centrale, waterleiding, gasfabriek, post- & telefoonkantoor: alles intact. Wel zegt men, dat er overal springladingen aangebracht waren, maar die zouden door sabotagedaden overal door ~~su~~ surrogaat-blikjes vervangen zijn. Het feit, dat we hier zoveel Duitse gewonden hebben, zal aan deze ongestoorde & ordelijke ontruiming van Leeuwarden waarschijnlijk niet onschuldig zijn.

--

We mogen vanavond tot 10 uur buiten zijn, aldus laat de waarnemend burgermeester van Leeuwarden, mr. J. Algera (a.r.), aanplakken. Tot zijn plaatsvervanger is inspecteur Dreeuws benoemd, die in de gevangenis vreselijk mishandeld is voor zijn bevrijding eruit met 47 andere illegale werkers in begin December 1944 & die hier vanmiddag op de motor voorbij tufte, luide toegejuicht door de menigte.

--

Grote colonnes ~~zijn~~ Canadese pantserwagens, ducks en andere voertuigen zijn ons huis al voorbijgestormd. Ik heb zelden iemand zo enthousiast gezien als Heit, de man schreide er bijna van. Het is ook nog niet te geloven, dat de Rotmof weg is.

--

Ja, daar hadden we vanmiddag ook nog grappen beleefd. De stad was vol mensen,

>>108

je kon over de hoofden lopen en ondanks het herhaaldelijk knallen van de ondergrondse met de fantastisch goed gesorteerde wapens (in de lucht dan altijd) was er voor de Canadezen & de N.B.S.-ers haast geen doorkomen aan. De ondergrondse verspreidde toen het lugubere grapje, dat de moffen weer in aantocht waren via Marsum & dat het Canadese commando zich gevechtsklaar maakte. Het hielp! De feeststemming luidde, een groot deel van de pleziermakers droop af naar huis & vele vlaggen werden stiekumpjes weer in gehaald. Op de Harlingerstraatweg wapperde er niet een meer!

--

Bij ~~de~~ het politiebureau werd het echter voortdurend drukker. De ondergrondse had de jacht op N.S.B.-ers en moffenmeiden geopend en ze werden nu met de binnenlandse strijders achter zich naar de Nieuwestad gedreven, de N.S.B.ers de handen in de nek, de meiden de handen op de rug gebonden. Het publiek juichte en joelde, vooral voor het politiebureau, waar er geen doorkomen aan was. Het was een niet altijd even verheffend schouwspel, maar het publiek wilde het zijne ook & daarom kreeg dan die, dan deze een duw met een machine-pistool in de rug, als een politieagent (het gehele corps is bijna lid van de N.B.S. en alweer zwaar bewapend!) de n.s.b.er bij de kraag pakte & hardhandig het bureau

binnenduwde. Het was soms ergerlijk, maar vergeleken bij de plannen, die Jan Publiek met de N.S.B.-ers & de moffenmeiden had, is het niets; een gulden middenweg..... Voor degenen, die nu niet bepaald zware misdrijven gepleegd hebben,

>>108a [grote foto van allerlei vlaggen op de Nieuwestad. KS: *Leeuwarden verwelkomt de geallieerden*]

>>108b [vrijstellingsbewijs in het Duits voor P. Sikkema]

>>108c [oranje lidmaatschapskaart van Pieter Sikkema van de N.B.S., april 1945]

>>109

is deze straf nogal licht: het schrobben van de nu bij de N.B.S. in gebruik genomen gebouwen (o.m. het Burmaniahuis, waar de staven zetelen & de scholen in de Arendstuin) en voor de moffenmeiden hetzelfde, plus elke dag aanmelding en het verbod om met Hollandse of Canadese jongens omgang te hebben. Bij het signaleren daarvan volgt onmiddellijke arrestatie. De zwaarderden komen (volgens Heit, die bij de afdeling Arrestatie en Bewaking van de N.B.S. is en dienst doet in de Arendstuinschool, waar hij de verhoren bijwoont) straks in een kamp of gere[gene?]reerde gebouwen- school 4 wellicht--, waar zij ook zullen moeten werken.

Een van de eersten, die gearresteerd werd, was Siebe Douwes de Jong, de hoofdredacteur van de vermaledijde "Friesche Courant". De bewakers van het Huis van Bewaring zetten hem een rood-wit-blauw petje op, pootten hem op een tafel, waarna een van de ondergrondse, een zekere Groothoff, redacteur van de "Maasbode", hem eens flink de les las. Siebe Douwes trachtte een enkele maal te interumperen, maar Groothoff beet hem toe: "Hou je smoel, vijf jaar lang heb jij kunnen praten, terwijl wij moesten zwijgen; nu zijn wij het, die praten." Na de preek duwden de bewakers hem onder luid gejoel van de saamgestroomde menigte (op de Oostergrachtswal) het Huis van Bewaring in. Met den dikken Tak werd hij in een cel van 10 personen gestopt, waarin al 25 lot- en rotgenoten als haringen in een ton zaten. Tien N.B.S.-ers moesten de deur dicht persen!

--

>>110

Dinsdag 17 April 1945.

~~'t Is feestelijk weer en een waar genoegen om door de vlaggende stad te lopen in de uitgelaten menigte, die de nieuw binnekomende Canadezen luide verwelkomt en joelt bij het politiebureau, waar nog steeds grote aantallen N.S.B.-ers & moffenmeiden worden binnengebracht.~~

>>110a

Maandag 16 April 1945

Het is ongelooflijk zulk mooi weer het plotseling is. Een heerlijk lenteszonnetje – somigen zullen er het Oranjezonnetje in herkennen—zet de feestelijk vlaggende stad in een gouden pracht. Ik heb 's morgens een wandeling gemaakt langs de grote colonnes & {door} de overvolle straten. Op de Nieuwestad stond het weer zwart van nieuwsgierige stadgenoten, die floten en joelden als er N.S.B.-ers & moffenmeiden werden opgebracht. Ik blijf me ergeren, maar er zit een grond van waarheid in de bewering van een N.B.S.-leider, dat men 't publiek met een stomp en een stoot een kleine genoegdoening moet geven, omdat het toch altijd nog beter is dan de geplanneerde "bijltesdag" en het kaalnikpen en in de menie zetten van de moffenmeidenkoppen. Vooral echter, wanneer men een bekende ziet, zoals de ongelukkige correspondent van de Agrarische Pers met zijn horrelvoet, die met de handen omhoog zo snel voortgedreven werd, dat het zweet hem langs zijn gezicht gutste, kan men zijn afschuw niet bedwingen.

Vermakelijk was de reactie van het publiek toen de portretten van Hitler & Mussert rondgereden werden. Omstanders wisten Toontjes beeltenis te bemachtigen en traptten haar aan gruzels.

Ik heb de eerste Engelse of Canadese sigaretten gerookt. Wat een verschil met de eigenbouw! De Canadezen krijgen van het leger 900 in de maand, maar er wordt hun vaak nog meer toegezonden; sommigen halen de 2000!

Maar niet alleen de sigaretten lachen de Nederlanders toe; men moet de Canadezen

>>110b [twee fotootjes van volle straten met blijde mensen. KS: *Intocht der Canadezen (16 April)* en *De Nova Scotts concerten.*]

>>111

zien eten! Grote plakken zuiver wittebrood besmeren ze met dik boter & beleggen ze met warme saucijsjes of sardientjes uit blik. Chocola, kauwgom & zuurtjes geen gebrek. 't Is fantastisch. Vanmiddag zijn we opnieuw door de stad gedwaald. Men kon op de hoofden lopen! Vooral toen er nieuwe contingenten Canadezen arriveerden over de Wirdumerdijk was er geen doorkomen aan. Van de telefooncel bij de Oude Waag maakte ik enkele foto's. Ik hoop, dat ze slagen.

Het hoogtepunt van de dag was het concert van de Canadese Schotten (de Nova Scotts) op het Hofplein. Voor velen was dit de eerste keer, dat ze het gekerm van doedelzakken hoorden. Buitengewoon indrukwekkend, ook door de exotische kledij van de pijpers. Allen droegen natuurlijk rokjes & helgekleurde kwasten & kniekousen. Ze speelden al lopende, draaiden niet rond, doch marcheerden steeds heen en weer, door elkaar heen draaiend als ze keerden. [schetsje van hoe de Schotten met trommels en doedels liepen] Het concert duurde ongeveer drie kwartier & ik heb zelden zo genoten. "Looft den Heer" en "Ons Genoegen" speelden daarna nog 't Wilhelmus & 't Frysk Folksliet (wat klonken ze mooi in vrijheid!) & enkele vaderlandse liederen, maar na wat de Schotten hadden gepresteerd was het maar schamel!

--

>>112

Sportieve lui zijn die Canadians! In de Prinsentuin hebben ze een tentenkamp opgeslagen, waar ze bakken & braden, wassen en ploeteren. Het is een genoegen er naar te kijken.

--

'k Heb vanavond lange tijd gezeten op de redactie van de Koerier om daarna het Afscheidnummer & het eerste nummer van de gedrukte "Leeuwarder Koerier" te verspreiden. De grotendeels ondeskundige illegalen hebben nu de redactie overgegeven aan een redactieraad bestaande uit Jhr. Witsen Elias, Ds JJ Kalma & J. Piebinga.

--

Je ziet weer Joden en spoormannen op straat. 't Is een ongewoon gezicht! De spoormannen gaan vanmiddag weer beginnen. Voorlopig alleen voorbereidend werk natuurlijk, want het zal wel enige tijd duren, voor de eerste trein weer rijdt. Het verluidt, dat de gevangengenomen Duitse spoormanekes ook al aan het opruimen gezet zijn van de spoorbaan en de landmijnen.

--

Vanavond hadden we hier drie Canadezen op bezoek. Heerlijke sigaretten gerookt en flink gekoeterwaald. Het valt me reusachtig mee, dat ik me zo goed met hen kan onderhouden. Ik merk, dat ik veel te danken heb aan de B.B.C.-Home service.

--

>>112a,b [Leeuwarder Koerier, no.1 van 16 april 1945]

>>112c [foto van een militair die de Afsluitdijk bewaakt. KS: *Na veel moeite – om Harlingen is nog even zwaar gevochten— wisten de Canadezen de kop van de Afsluitdijk te bereiken.*]

>>113

Dinsdag 17 April 1945

Ja, dat vergat ik: Gisteren, toen ik de vlag weer uitstak op Liens kamer, werd ze wakker & zei: "Hè, gelukkig; het was dus toch geen droom". Zo is het inderdaad; pas vandaag beginnen we eigenlijk te beseffen, dat we van een nachtmerrie van vijf jaar (!) bevrijd zijn. Het is nog ongelooflijk, dat je maar weer lopen waar je wilt (ik heb waarlijk ruimtevrees als ik buiten kom), dat je kunt zeggen wat je wilt (Lien schrok zich een hoedje, toen ik een politie-agent zei, dat hij ook wel blij zou zijn, dat dat rotmoffentuig verdwenen was) & dat je de radio maar doodgewoon beneden kunt halen.

--

Vandaag heb ik tenslotte succes gehad met de pogingen om een doorlaatbewijs voor Zutphen te krijgen. IJs en weder dienende vertrek ik morgen.

--

Vanavond sprak ik een Canadees, die uit Almelo kwam. Ik vroeg hem, of hij naar Holland of naar Duitsland ging. Duitsland, was 't antwoord, want Holland "was nearly finished". Hij was al in Amsterdam & Rotterdam geweest. Vóór de oorlog zeker? Nee, nee: gisteren was hij nog in Amsterdam geweest. Hij was door Rotterdam gereden, waar druk gevlagd werd, langs Den Haag, dat ook al vrij was & bleef in Amsterdam, waar de stemming uitgelaten was. De

>>114

bevrijding geschiedde van het Zuiden uit ("from France" -- & dat deed me twijfelen) & werd mede mogelijk gemaakt door de landing van parachutisten op 30 kilometer van ~~Rotterdam~~ Amsterdam. Het zou een bevestiging zijn van de reeds lang de ronde doende geruchten.

Ik heb vele mensen lekker gemaakt met dit bericht van een "ooggetuige", maar ik geloof, dat 't een fris staaltje Canadese humbug was, mede veroorzaakt door het ontstellend gebrek aan geografische kennis bij onze bevrijders.

--

Gisteren bulderden de kanonnen hevig in het Westen: de slag om Harlingen en de Afsluitdijk. Lien is vanmiddag naar Franeker & Herbayum geweest. In Franeker mocht ze niet komen, maar er was niets gebeurd behalve het opblazen van de brug bij het Kaatsveld en 't kleine Paardebrugje. Ze fietste over Dongjum (waar alle luistertorens door de Duitsers vernield waren) naar Herbayum. Haar Oom Tun (Schurer) was gearresteerd wegens zijn reeds van 1933 daterende N.S.B.-sympahieën. Rondom de boerderij stond het Harlingen beschietende geschut, overal lagen stellingen. In de boerderij ~~was~~ lagen soldaten, die gul waren met hun sigaretten als ze melk kregen. Ze hadden ook een luitenant ingekwartierd gehad met twee oppassers. Deze hadden de kamer na gebruik helemaal aangeveegd en gestofd. Een hunner vroeg "warm water" & door zijn Canadees accent verstond Janke "roomboter". Ze bracht hem een flinke kluit & de hilariteit was groot.

Over de schade in Harlingen horen we, dat die zich voornamelijk tot de buitenwijken bepaald; bij de Stienenman ontplofte een munitiedépôt.

--

>>114a,b [Leeuwarder Koerier, no. 2 van 17 april 1945]

>>115

Woensdag 18 April 1945

's Morgens om 7 uur uit Leeuwarden vertrokken met bestemming Zutphen. Soms erg druk op de weg, geweldige transporten zijn op weg naar het Westen, waarschijnlijk naar de Greidhoek, want daar moeten nog heel wat moffen zitten. In Heerenveen, waar enkele bruggen opgeblazen zijn, zag ik verschillende auto's vol Duitse krijgsgevangenen, die uit de richting Joure kwamen. Een mooi gezicht, dat getemde Herrenvolk. Er hingen in het Friese Haagje heel wat vlaggen halfstok, er zijn daar bij de

gevechten drie leden der ondergrondse gesneuveld, van wie de laatste juist vandaag begraven zou worden. Men vertelde mij daar, dat de Duitsers een tegenaanval gedaan hadden & het gisteren tot Sint Johannesga gebracht hadden. De Veensters zaten nog een beetje in de rikketik.

In Oudeschoot waren midden in de burenen enkele bommen “omgeblazen”, waardoor heel wat schade ontstond. Over de Tjonger lag een noodbrug, evenals bij Oudeschouw tussen Irnsum en Akkrum. Het zijn handige bouwdoos bruggen, die in een mum van tijd gelegd moeten zijn.

Aan de Fries-Overijsselse grens zijn grote kampementen opgeslagen. Fantastisch hoe geweldig de Canadezen uitgerust zijn. Op de berg voor Steenwijk zag ik een reparatiekamp, waar een soldaat aan de elektrische wasmachine stond en een ander stond te strijken met een elektrische bout. De plooi moet er netjes in!

In de buurt van Blesse was een ravage aangericht (al voor de bevrijding) door het ontplof-

>>115a,[b] [Bewijs van vrije doorgang naar Zutphen voor K. Sikkema, afgegeven op 17 april 1945. Op achterzijde verzoek om doorlating op 20 april 1945 voor terugkeer naar Leeuwarden, gestempeld te Gorssel]

>>116

fen van een auto, die door de Tommies beschoten was. De auto vervoerde waarschijnlijk een bom. Er sloeg een groot gat in het wegdek en drie à vier huizen werden vernield.

In Steenwijk pikte ik mijn vriend Bernhard Strubbe op en samen zetten we koers naar het zuiden, na=ook voor hem een Bewijs van Doorgang (dat onontbeerlijk was gebleken bij de aanhoudingen door naar N.S.B.-ers speurende N.B.S.-ers) opgescharreld te hebben.

Steenwijk had van de oorlog niet geleden. Er waren enkele schoten op de toren gelost, waarin zich scherpschutters bevonden. Meppel, dat zo lang in de radioberichten genoemd werd, bleek er zonder kleerscheuren afgekomen te zijn.

Bernhard vertelde me, dat Friesland zijn snelle bevrijding voor een deel te danken heeft aan het optreden van een opzichter der Rijkswaterstaat, die den geallieerden bevelvoerder aanbood, een noodbrug over de Drentse Hoofdvaart bij Dieverbrug te slaan, terwijl de moffen nog in Geeuwenbrug, Diever en Wittelte zaten. De Canadese commandant accepteerde het en zei, dat een brug van 9 ton draagkracht voldoende zou zijn. De eerste auto erover was een van 4 ton, de tweede van 14

Daarvoor wilde de opzichter geen verantwoordelijkheid op zich nemen. De manschappen en het materiaal werden uitgeladen & zie – de brug hield het. Toen stroomde het materiaal erover & dit is de oorzaak, dat we plotseling Diever in de communiqués zagen opduiken (pag. 80).

In Meppel hadden we de eerste moeilijkheden met het doorlaten, doch we hebben het gered. De N.B. S. wordt vervelend!

>>116a, b [Leeuwarder Koerier, no. 3 van 19 April 1945]

>>117

Over Staphorst hing nog een brandlucht. Daar was de ondergrondse een dag te vroeg in actie gegaan en de Duitsers namen een vreselijke wraak. Ze gingen het hele land dorp platbranden, maar toen er twintig boerderijen in de as lagen, kwamen de Canadese tanks. Wij telden in Staphorst westelijk van de grote weg 15 afgebrande gebouwen (waaronder het Oostelijk van de grote verkeersweg staande bekende hotel Waanders) en in Rouveen twee.

Het was mooi weer & we hadden een goede wind. Onze keel was echter droog en ik ried Bernhard aan ons op de Lichtmis te verfrissen. Eilacie! De Duitsers hadden de hoge verkeersbrug over de Dedemsvaart laten springen & door de hoge, vrije ligging van de ontploffingsstof was er in de omgeving een ware ravage aangericht. Het café lag bijna geheel in duigen; de marechausseekazerne was ernstig gehavend. Langs het Lichtmis kanaal zagen we –evenals langs de rondweg om Staphorst—tal van wrakken van

beschoten en uitgebrande moffenwagens. Het wegdek zat vol kogelgaten. De Vechtbrug voor Zwolle was vernield & alleen te passeren voor voetgangers & (lopende) wielrijders. Op het sintelpaadje naar Reinders' Oliefabrieken zagen we acht opgegraven landmijnen, aan weerszijden van de weg vier. Zwolle is er buitengewoon goed afgekomen. Station & telefoonkantoor zijn opgeblazen, althans zwaar beschadigd. Enkele bruggen gingen de lucht in, waaronder natuurlijk de IJselbruggen. Ook op de weg naar Deventer zagen we heel wat kapotgeschoten moffenwagens.

>>117a [2 fotootjes, van de vernielde spoorbrug over de IJssel en verwoeste huizen in de binnenstad. KS: *Deventer*]

>>118

In Windesheim maakten we kennis met wilde tulpen & dronken we volle melk bij de boterham, terwijl de Canadezen ons een heerlijke sigaret offereerden. Op de dijk zat hier & daar nog een post met een mitrailleur; een Canadees op patrouille vertelde ons, dat er 's nachts nog scherpschutters over de rivier kwamen, soms in burger.

Tot Deventer waren we vrij opgewekt en optimistisch ten aanzien van het oorlogsgeweld. Toen zagen we Deventer: gewond & gehavend. Uitgebrande woonblokken, vernielde bruggen & viaducten, totaal in elkaar gerameide villa's, een boog voor boog door vandalenhand vernielde spoorbrug, een inelkaar geschoten IJselkade, een troosteloze binnenstad, een vreselijk toegetakelde Waag. We zagen de uitgebrande huizen van Epse, de door granaatvuur doorzeefde, maar niettemin behouden gebleven rietendak-molen, van Ep afgeknotte fabrieksschoorstenen aan de wester IJseloever, zwartgeblakerde boerderijen; we zagen de puinen in Gorsel, de gaten in de toren, waarin zich snipers (scherpschutters) verborgen hielden en toen zonk ons de moed in de schoenen. Hoe zouden wij Zutphen vinden? We haastten ons naar het zuiden, zagen Zutphen voor ons, toonden haastig onze papieren bij de noodbrug over de sluis te Eefde en daar kwam de grote teleurstelling: U mag er niet over. IJsel & Twente-Rijnkanaal zijn hermetisch gesloten; geen politie, geen post komt erover; mensen, die in Zutphen werkten, doch in Eefde wonen, zitten al vijf dagen in Zutphen; Zutphense vrouwen, die melk haalden in Eefde, bivakkeren nog

>>118a [In het Engels opgesteld, gestempeld bewijs van doorgang van de politie in Deventer, voor K. Sikkema om van Deventer naar Zutphen te gaan "to carry the post from Friesland to Zutphen"]

>>119

nog steeds bij hun boer. Er zat niet anders op dan te berusten in de hardvochtigheid van de N.B.S.-ers, een corps lieden, dat mij op deze reis wel heel onsympathiek geworden is. De enige mogelijkheid was den stempel van de Civil Affairs in Deventer te krijgen.

We zouden die nacht moeten blijven in Eefde met zoveel honderden teleurgestelden, die uit Duitsland, Groningen & Friesland op weg waren naar hun reeds bevrijde woonsteden. De Openbare school was als "passantenhuis" ingericht, maar er zaten ook kleine veelvoetige passanten en we kozen het varkenskot van boer Rengerink boven het "luizenpaleis" aan de straatweg. Die nacht sliepen we op het stro in een kotje, waarin 's daags tevoren het spek nog rondscharrelde, tussen vijf wroetende krulstaarten ter ene en vier blèrende kalveren ter andere zijde, terwijl de nachtegaal in de hoge populieren boven ons China-like tempeltje de maan een aubade bracht.

Woensdag Donderdag 19 April 1945

Gelijk wijlen Mozes het Beloofde Land mocht zien maar niet betreden, zitten wij naar de vijf torens van Zutphen te koekeloeren. Deze vergelijking bracht ons op een idee: schrijf—gelijk Mozes—een brief & zo gezegd zo gedaan. Het werd een epistel vol smart en weemoed over onze mislukte missie en we zouden het meegeven aan een gelukkige, die de barrière mocht passeren. Die was echter niet gemakkelijk te

vinden en zo staken we eerst af naar Deventer om ons geluk te proberen. We werden van Civil Affairs naar het politiebureau gestuurd, waar we ten leste om elf uur een mijnheer vermurwden ons een toegangsbewijsje tot de Civil Affairs te geven (zie hiernaast). Om 2 uur konden we het halen.

>>120

Het werd half vier en toen op een draf naar de C.A. daar vingen we evenwel bot, ondanks de bewering, dat we de post van Friesland naar ~~Gronin~~ Zutphen transporteerden & die omgekeerd zouden meenemen. We hebben hemel en aarde bewogen; zijn zelfs nog in 't postkantoor op visite geweest, maar hoorden daar, dat er in het geheel geen postverkeer is & dat het wachten is op de censuur der Engelsen.

Ontmoedigd zijn we naar Eefde teruggefietst; nog meer de p... in kregen we, toen Bernhards surrogaatband knapte als gevolg van een glasscherf. In Eefde wijzigden we de brief & gaven hem af; maakten een veelbelovende afspraak voor 't geval andere plannen mislukten en kropen weer in 't varkenskot (na een dag van louter brood met roggebrood – zonder belegesel—geleefd te hebben). We maakten nog een rondje langs de daar overal verspreide wrakstukken van de V1's—ik kan me nu indenken, dat de Engelsman spreekt van Robot-bombs—en gingen andermaal geheel gekleed de zwarte nacht in.

Vrijdag 20 April 1945

De Führer aller Germanen verjaart, maar niemand vlagt meer voor hem. In een hurry zijn we naar de noodbrug gehold, waar Gé (Bernhards zuster en mijn a.s. schoonzuster) ons aan de andere kant opwachtte. De wacht was een vriendelijke ditmaal en liet ons even over de brug, waar een hartelijke begroeting volgde. Goddank: met de familie alles wel! De wachten waren zelfs zo vriendelijk ons vrije doortocht aan te bieden, maar aangezien we ook terug moesten en zij ons geen vrije terugtocht konden garanderen, moesten we dit buitengewone aanbod afslaan. Gé bracht ons papieren van politieke be->>121

trouwbaarheid en het verzoek om ons een koeriersdienst van de N.B.S. te bezorgen, waarmee we in Gorsel nogmaals ons geluk probeerden. Toen ook dat niet lukte, zijn we volgens de 's avonds tevoren gemaakte afspraak in een melkwagen gekropen en hebben ons naar Zutphen laten rijden. Het is jammer, dat het zo moet, maar het was een vreselijk sneu geval, waarvoor wij geen andere oplossing zagen. Pas weer boven water of we moeten weer op een andere manier onderduiken...

Enfin, we zijn in Zutphen gekomen. We hebben de vernielingen in Warnsveld gezien, die echter niets om hakken hebben vergeleken bij Zutphen. We zagen waar de strijd gewoed had op het katholieke kerkhof (gisteren haalden ze nog een sniper uit een van de grafkelders!), de ~~bran~~ uitgebrande huizen in de Appelstraat en aan de Warnsveldseweg, waar zwaar gevochten is.

Ja, Zutphen heeft zijn tol wel betaald aan deze oorlog. Ik had de stad niet gezien na de munitietrein van 20 September & het bombardement van 14 October; de aanblik was dus des te triester. We maakten een wandeling door de Prins Bernhardlaan, waar een blok van 12 woningen totaal uitbrandde. De moffen staken het in brand en doodden een overbuurjongen, die zei, dat het nog wel te blussen was. De Julianabrug over de Berkel ging de lucht in, na twee ontploffingen, waarbij de aardige villa'tjes erbij het hard te verduren hadden. Het Deventerwegkwartier is zwaar geteisterd, ook nu weer. De Canadezen deden tweemaal een vergeefse aanval op de stad, die hen veel manschappen kostten. Was de derde aanval ook mislukt, dan zou Zutphen gebombardeerd zijn & dan hadden we er waarschijnlijk niet veel van teruggevonden. De derde

>>122

aanval gelukte in het Deventerwegkwartier. Straat voor straat, ja huis voor huis moest op de Duitsers veroverd worden. Tal van huizen zijn beschadigd door geweer- & mortiervuur, granaten sloegen in & vernielden het hele interieur van de huizen, die van buiten nog behoorlijk leken. Aan de Capellenlaan werden de villatjes grotendeels verwoest. De Deventerwegbrug is ook opgeblazen. De brug brak mooi in tweeën & de helften liggen ~~naar~~ schuin in het water [schetsje van de gebroken brug]

De Canadezen kwamen met een Bulldozer (een immense ~~se~~ "sneeuwplough"), schoven het puin van de versperringen in het watergeultje, lieten er een tank even over heen dansen & klaar was de weg. De kleine Jeeps wippen er even vrolijk overheen als de zware transport auto's.

Aan de Coehoorsingel was al veel vernield door de ~~bomb~~ ontploffingen van de munitietrein. Op de Nieuwstad was het een grote ravage. De Duitsers bliezen de oude kazerne op. Er zat op de Zaadmarkt een vernielingstroep van zeven jonge kerels van 16-20 met een commandant van 23 ~~s~~ jaar. Onder het hevigste granaatvuur trokken ze er op uit met hun ontploffingsstoffen en bliezen na de kazerne onder meer nog de watertoren aan de Warnsveldseweg tweemaal op (hij tuimelde echter niet, de stenen bemanteling sloeg alleen weg), de Fordgarage op het 's Gravenhof, het hotel de Hollandse Tuin, de munitie-opslagplaats in

>>122a

[grote foto. KS: *De watertoren van Zutphen, die bleef staan ondanks de pogingen van de Duitsers om hem op te blazen. De gaten boven in zijn van Canadeze projectielen, gericht op de Duitse scherpschutter, die zich daar had verschanst. Op de Baileybrug een vrachtauto met houtgasgenerator.*]

>>123

of voor de Sint Walburgkerk, die daardoor aan de noordwestelijke zijde zwaar beschadigd is en de gasfabriek over de Mars. De ellendelingen slaagden er tenslotte toch nog in om met een rubberboot over de rivier te komen.

Van de Nieuwstad wandelden we naar de Rozengracht. Welk een aanblik! De hele gracht is kaal na de Rijkslandbouwwinterschool. Alleen bij de Apester staan nog enkele muren omhoog. Ook het noordelijk deel van de Barltheze is totaal verdwenen. Ook het Stationsplein ziet er vreselijk uit; Manus, die al zoveel Zutphen binnenkomende reizigers de schrik op het lijf gejaagd heeft, viel van zijn voetstuk. Het IJselkadegebied was taboe & we gingen over de Markt, waar de Wijnhuistoren staat met de zwartgeblakerde muren van het museum aan zijn voet. Er zaten ook in de Wijnhuistoren scherpschutters & zij moesten er uitgerookt worden. De Canadezen staken met hun vlammenwerpers daarom het museum in brand. Ook in de andere torens zaten "snipers" & zo vertonen zij alle vreselijke granaatwonden; de oude SintWalburg vele, de Drogenap enkele, de watertoren is een zoutstrooier gelijk en zelfs in de lange Roomse kerk zit het gat van een voltrefter. We gingen langs de Berkelkade & zagen de pontonbrug over de rivier. Via de zwaar gehavende Waterstraat gingen we naar het 's Gravenhof, dat door het opblazen van de wanstaltige Fordgarage & de munitie aan

>>124

de Walburgkerk met een gruislaag overdekt was. De Bulldozer had er een schoon pad doorgebaand. De vernieling aan de Walburgkerk is wel heel erg. Een groot stuk muur is weggeslagen & alle glas in loodramen zijn in diggelen. Ook het Maria-portaal kwam er niet zonder kleerscheuren af; het kindeken mist het kopsken & de kroon ligt in gruzels. Verder zagen we hier & daar schade. Een enkel uitgebrand huis & natuurlijk massa's kapotte ruiten. Bij de Warnsveldseweg-brug zijn vooral aan de Laarstraat- & Graaf Ottosingel-kant veel huizen vernield door het springen van de brug. We zijn niet over de Mars geweest, ten noorden van de spoorbaan. Daar moet de schade ontzaglijk zijn. De opslagplaatsen van Spieker en Elferink, die met munitie gevuld waren, gingen de lucht in; Rensink brandde uit, de gasfabriek werd

opgeblazen. De Duitsers legden er mijnen rondom, waarbij nog enkele slachtoffers vielen en de fabriek opnieuw beschadigd werd, waardoor Zutphen wel eens een jaar lang van gas verstoken kan blijven. Dat was Zutphen, zoals wij het vonden.

Hoe het gedurende de dagen van het beleg was, vertelt Moeder Martha ons in haar dagboek, dat ik hier laat volgen. Het is bewerkt voor publicatie; de aanhef is dus enigzins anders dan zij schreef. Haar dagboek is een voortzetting van het nieuws uit Zutphen op pagina 43.

>>125

[krantenartikel met publicatie van gedeelte dagboek van Marthe Strubbe-Schurer over beleg van Zutphen.]

De rest van dit dagboek vindt men in de afleveringen van de Vrije Pers (Assen), terwijl ze ook zijn herdrukt—deze afleveringen van het dagboek—in een apart boekje. Daarvan zijn helaas maar twee exemplaren; een in het bezit van de schrijfster, mevrouw M. Strubbe-Schurer, en een in mijn bezit.]⁷

[in potlood in marge geschreven:] 1e afl. [no.5?]=14/5 1945

>>126

[grote foto van vernielingen Zutphen.]

De ravage na het opblazen van en de strijd om de Warnsveldsewegbrug te Zutphen. Op de achtergrond de Laarstraat.

>>126a [ingekleurde getekende kaart van Zutphen met details over puin, schade, bommen en branden.]

>>127

[twee foto's uit Zutphen tijdens het beleg.]

Zutphen brandt en KS: Tijdens de strijd om de Warnsveldsewegbrug. Canadezen houden de “sniper” in de watertoren in de gaten. (Bij de Canadezen “oom Wim” Nieuwenhuis)

>>127a,b [laatste uitgave in bezetting van krant Je Maintiendrai, 2e April nummer 1945, met o.a. proclamatie van koningin Wilhelmina, waarschuwingen over eigen-rechter gedrag bij naderende einde van oorlog, stukje over Friese beweging.]

>>128

[grote foto van beschadigde Wijnhuistoren in Zutphen.]

De Wijnhuistoren na de slag: het museum in het Wijnhuis is geheel uitgebrand; alles is verloren gegaan. In de toren zaten Duitse scherpshutters; de Canadezen zetten er een vlammenwerper op....

>>129

[grote foto van ravage van treinen.]

De locomotievenloods van de N.S. na de slag om Zutphen

>>130

[grote foto van kapotte bruggen over de IJsel te Zutphen.]

De IJsselbruggen werden opgeblazen door de Duitsers

>>131

[grote foto van geallieerde troepen bij de opening van noodbruggen over IJsel.]

De Canadezen legden daarvoor in de plaats in de loop van het voorjaar twee Baileybruggen: Harry en Crerar.

>>132

Leeuwarden—Dinsdag 24 April 1945

Toen ik Zondagavond thuiskwam – na ‘s Zaterdagavond weer per melkwagen ‘t kanaal overgestoken te zijn en van Eefde tot Meppel tegen wind en regen ingetrapt te hebben & de rest met een heuse benzineauto van de N.B.S., welker chauffeur, een luitenant mij onmiddellijk op sigaretten onthaalde – lag At ziek met een abces aan de kaak, waarschijnlijk veroorzaakt door een onvolledig getrokken kies.

⁷ Dit dagboekje is online deel 8.

Prettige boodschap was de oproep van Van Gorcum & Comp. om daar weer te komen & het hoofdredacteurschap op me te nemen van de gecombineerde ex-illegale bladen in Drente. Ook de Arbeiderspers deed een dringend beroep op me & wel om redacteur te worden in Friesland van het Vrije Volk. Ik ben daarom gisteren naar Groningen en Assen geweest.

De directie van de A.P. in Groningen was weinig positief in haar aanbiedingen en ried me tenslotte aan, de beslissing uit te stellen tot Amsterdam bereikbaar was. Daarom heb ik de betrekking in Assen, waar men mij 300 gulden per maand biedt, voorlopig aangenomen. Ik ben dus vooreerst weer assistent der directie van Van Gorcum & Comp. benevens hoofdredacteur van de Vrije Pers, een blaadje dat tweemaal per week verschijnt en weinig om hakken heeft. Maar misschien is er wat van te maken?

Voor de reis naar Assen kreeg ik spoedig vergunning op vertoon van mijn aanstellingsbrief. Ik ben nogal enige malen aangehouden door de Oranje-landwacht. Bah, wat een stel. De idioten voor Groningen controleerden mijn tassen op melk en snauwden me af, als of ik een aarts misdadiger was. En ik zal dat rapalje als hoofdredacteur ook nog in bescherming moeten nemen?

--

>>133

[grote foto van vernielde huizen in Groningen en de Martinatoren in de steigers ter reparatie]

Groningen: vreselijk geteisterd.

>>134

Op de reis naar Groningen viel weinig te beleven. Groningen zelf is vreselijk geteisterd, vooral aan de kant van het Stadspark (Paterswoldseweg) en de Grote Markt, waar de moffen zich o.m. in het Scholtenshuis verschanst hadden. De Canadezen hebben hen er uit moeten branden en schieten. De gehele Oost- & Noordzijde van de Grote markt liggen in puin, evenals het begin van de Oude Ebbingestraat, de panden achter het Stadhuis (o.m. Geubels, niet echter het mooie goudkantoor) en het begin van de Stoeldraaierstraat tot de Zwanestraat, ook dus het gebouw van de Arbeiderspers. De Heersingel en de Ubbo Emmiusingel hebben eveneens zwaar geleden; in het verbindingskanaal lieten de Duitsers verscheidene boten zinken. De Rabenhauptkazerne is geheel uitgebrand.

Ik sliep die nacht in Haren en hoorde de hele avond & nacht de kanonnen bulderen. De slag om Delfzijl. Vooral Appingedam moet er erg aan toe zijn. De radio heeft ook nog steeds geen vorderingen gemeld daar.

Tussen Assen Groningen en Assen merkt men (behalve een enorm druk geallieerd verkeer) bijzonder weinig van oorlogshandelingen. De brug over de Aa is er uit en vervangen door een moderne Bailey-brug; bij Vries ziet men verschillende NSB-ers onder leiding van N.B.S.-ers het prikkeldraad van de O.T. versperringen opruimen. Ook in Assen zelf is weinig geleden. Hier en daar zijn wat ruiten

>>135

vernield bij de beschieting, die aan de bevrijding (Vrijdag de 13^e) vooraf ging, doch daarbij vielen geen slachtoffers. Het blijkt, dat de heer Prakke, directeur van Van Gorcum & Comp., nog twee weken in de cel gezeten heeft en net op tijd door de Canadezen werd bevrijd. De S.D. doorzocht verschillende malen zijn huis & ook de zaak, vond daarbij mijn dossier (o.a. met een aanbeveling van Klaas Toornstra), en heeft hem daarop geruime tijd ondervraagd. Het dossier is nimmer terecht gekomen en men vreesde reeds, dat het voor nader onderzoek naar Leeuwarden zou zijn opgezonden. Wellicht kwamen dus ook voor mij de Canadezen juist op tijd.

De terugreis leidde via Roden & de Gaarkeuken (resultaten nog zichtbaar van een geallieerd bombardement!) naar Leeuwarden.

--

Maandag 30 April 1945

Ik ben in Assen aangeland. Netjes met een slee van een wagen van het Militair Gezag afgeleverd aan de Brink. Ik had gedurende de laatste dagen van de vorige week alle mogelijke pogingen gedaan om verlof te krijgen naar Assen te gaan (de regeling via het politiebureau was vervangen door één via het M.G.) en toen ik eindelijk bij de hoogste Engelse autoriteit was, zei Zijne Heilighied: "Underground Press? Not necessary- no permit." Eef Enfin, ik

>>136

ben tóch gegaan (de illegaliteit krijg je er zo gauw niet uit) en zat prins heerlijk in een fantastische benzinewagen.

Het werk hier lijkt eerst weer vreemd, maar er is wellicht iets te bereiken met "De Vrije Pers", waarvan ik dan hoofdredacteur ga worden en dat nu nog tweemaal per week verschijnt. 't Is een nietig ding; misschien kunnen we als weekblad wat omvangrijker worden?

Zaterdag 5 Mei 1945

Het is ongelooflijk, de Duitse troepen in Nederland hebben zich overgegeven.

NEDERLAND IS VRIJ !

Na een tyrannie van 5 jaar- 5 dagen kunnen we dus weer allen juichen.

>>136a,b [ingeplakte brief uit Leeuwarden naar Keimpe in Assen]

Leeuwarden 6 Mei 1945

Beste Keimpe.

Nadat je de laatste twee jaar meestal bij ons bent geweest, zijn we nu dus weer op schriftelijke contact aangewezen. En waar een brief als regel een prettig ogenblik voor de ontvanger betekent, hopen we dat dit contact weer heel geregeld mag zijn, en daarom steken we ook zelf maar spoedig van wal.

Het was Maandag bij de school in de Arendstuin, nog een onverwacht, en ook een kort afscheid. Zo kort, dat ik me eigenlijk pas na je vertrek realiseerde wat het betekende. Het was in die twee jaar weer zo gewoon geworden dat je er bij was, dat het eerst maar vrij wat onwennig was. En lastig ook. Hoeveel kleine karweitjes heb je in al die tijd niet opgeknapt, altijd was je het manusje van alles, die zonder mopperen alles voorelkaar wist te boksen. Veel vreugde en leed hebben we in deze laatste bezettingsjaren samen meegemaakt. De vreugde had niet de overhand, maar we waren toch gelukkig dat we bijelkaar waren, en achteraf bezien hebben we het niet al te beroerd gehad. En na de zon voor heel ons land is opgegaan, is onze vreugd toch niet helemaal volkomen, omdat jij weer in de vreemde bent, en we heel goed weten dat het zo goed als uitgesloten is je weer geregeld in ons midden te hebben. Maar we behouden er heel prettige herinneringen aan, en de doorslag geeft dat je toekomst zo hoopvol lijkt. Dat maakt mij en Mem heel gelukkig, want van ons beide zal je gaarne aannemen dat jou geluk ook het onze is. En tusschen soms een voorgevallen kleine kibbelarijtjes

door, zal je toch zeker altijd wel hebben aan gevoeld dat we – elk op zijn manier, elk vogeltje zingt zoals het gebekt is—je graag gelukkig zien, en daar alles voor over hebben.

En nu, na deze overpeinzing, nog wat verdere bladvulling. De afgelopen week ben ik nog in de Arendstuin gebleven. Wel heb ik gisteren geprobeerd om een reisvergunning voor Zwolle te krijgen, maar dat wou niet lukken.

>>

In de provincie is inmiddels de [G K.?]M. grens vervallen, en kunnen we weer rijden zoals we willen.

Onze buurman van Dijk was deze week een der eersten aan de verhoortafel. Ik kon hem eerst niet eens terug, omdat hij [met vrijuit?] een snor voor de dag kwam. Z'n verhaal was even onschuldig als van anderen. Ook Adema moest nogmaals op 't appèl verschijnen, maar wist er zich weer door te slaan. Overigens was er weinig vermeldenswaard bij de hele zaak, of het moest door de fantast zijn die al heel lang in de gevangenis zat, en de Moffen een middel aan de hand wou doen om de hele Russische armee te vernietigen, zonder dat dit een Duitse soldaat zou kosten -- Het Vrije Volk is nu vrijdag met no 1. uitgekomen en wordt gedrukt op de [Crijn?] Handelsdrukkerij. Hoofdredacteur is nu Ruitenbergh, en [Duerten?] A. Gents. Het ligt in onze bedoeling de nummers voor jou te bewaren, met de Leeuw. Koerier zal dit moeilijker gaan, want we weten zelf niet met wie we dat ding lezen, [Zaaier?], Hofstede en [Quibel?] zijn er al aan te pas gekomen. We hebben Woensdagavond onze eerste verg. van de Bond gehad met 140 aanwezigen, terwijl we al 171 leden hebben ingeschreven. Een Bestuursverkiezing heeft pas later plaats.

Ik heb Lien beloofd dat ik over de bevrijdingsfeesten het woord aan haar zou laten, en waar er buiten dat nu weinig meer valt te vertellen, zal ik er nu maar een punt achter zetten. Alleen interesseert het je misschien nog te vernemen dat ik deze week Heynen bij me had, die jonge man die op het veevoederbureau zit en die me wel wat leek voor N.V. Reinders. In principe voelt hij veel voor het idee en ik zal nu proberen om het in Zwolle die richting uit te sturen. Het zal echter nog wel een poosje duren voordat we goed los raken, wat evenwel nog niet wil zeggen dat ik zo lang in het tijdelijke baantje blijf rond zwemmen. En volgende brief zal je daaromtrent wel wat nieuws brengen.

En nu, beste jongen, tot een volgende brief. Hou je taaï, een stevige groet van Heit, en veel groeten van de anderen.

[in ander handschrift] Dag Kei, hoe bevalt het jou? Is het al weer wat bij het oude. At is D[ins]dag geholpen, ze is nog weggemaakt, maar is nu weer aardig monter. [in marge] Nou Kei, jij schrijft ook gauw terug he? Vele groeten en een dikke kus van je mem.

>>137

[grote foto van Gebrandy die handen schudt met militair]

8 Mei 1945 de minister president prof mr P.S. Gerbrandy bezoekt Leeuwarden en begroet de leden van de ere-wacht.

>>138

[grote foto van soldaten parade met zonnig publiek. Cijfertjes 1 en 2 bij de meisjes geschreven]

13 Mei 1945: Parade van de Royal Artillery in Leeuwarden voor de Beurs, doedelzakken spelen. Op de foto: 1. Lien Strubbe, 2. Att Sikkema, links van haar onze evacu e Willy

>>139

[kladje met stempel van commandant Arendstuin dat P. Sikkema het terrein af mag, 1/5/45]

>>139a

[ingeplakt briefje aan Keimpe]

Meppel 17 mei '45

Beste Kei.

Bezocht deze week Apeldoorn, Brummen, Zutphen, Hengelo, Ensched e en Zwolle. Overal alles in orde, Moeder Martha klaagde nogal. Waarschijnlijk is Lien al op weg ter assistentie. Bij Koning een meisje al twee weken in huis, waar j j ze aangeholpen had. Van je vrienden moet je 't maar hebben. Overigens geen lastig kind.

In Zutphen kan ik absoluut geen bloemen krijgen voor 25 mei. Ten einde raad geef ik jou nu volmacht wat voor ons te doen. Probeer het voor een tientje klaar te spelen. Buren nog niet thuis, Willy opgepakt als M.M; doch nimmer thuis. We hopen je met Pinksteren thuis te zien. In Zwolle vertelden ze dat er een kansje voor me was op een baan met een auto. De collega aldaar heeft al zoiets, n.o. provinciale controle op de door de alliees gezonden voedselvoorraden. Deze krabbel gaat in haast vanaf Meppel om 5.04. 't is nog 70 km en ik heb m' tijd dus wel nodig.

Geert [Wenen?] is nog niet thuis.

Piet Miedema van E.w. is bij Nijmegen dood gereden, hij deed dienst als motorordonnans.

Nu boy, een stevige poot en vele groeten van Heit

>>140

[ingeplakt strookje voor P. Sikkema met toestemming van de N.B.S. om van Deventer naar Leeuwarden te gaan om zijn werkzaamheden te hervatten op 15 mei 1945]

>>141

Nog lange tijd na de bevrijding bleven allerlei beperkende maatregelen van kracht. In het zuiden des lands, dat ik in de dagen van de Duitse overgave bezocht, toen ik als tolk en gids in dienst was van de SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces) – dat ging zo tussen de Vrije Pers-bedrijven door--, kreeg ik daar rantsoenen voor  en dag.

[ingeplakte bonnetjes voor een dag voedsel: aardappelen, boter, 3x brood]

Ik vierde de bevrijding in Ommen-Zutphen- Breda-Eindhoven. In Ommen, op "Eerde", hoorden we (majoor Descombes van Londen en ik) van de overgave, 's avonds hosten we in Zutphen en de volgende dag, de eigenlijke feestdag, waren we in Breda, waar het hoofdkwartier van de SHAEF was. Over dat bezoek aan het reeds lang bevrijde zuiden schreef ik in de Vrije Pers.

Later, als hoofdredacteur van de V.P., maakte ik een persexkursie van een week mee langs de westkust van Nederland. De volgende foto's zijn er een herinnering aan:

>>142

[grote foto van een haven]

In IJmuiden hadden de Duitsers een duikboot-haven gebouwd. Een 6000 kilo-bom van de geallieerden richtte er zware schade aan.

>>143

[grote foto van bomkrater]

Een krater van een 6000 kilo-bom, die z'n doel miste (IJmuiden)

>>144

[grote foto vanuit duikboot haven]

Foto genomen van een van de duikboot-boxen in IJmuiden uit.

>>145

[grote foto van een mijn met herinnerings tekst]

Dit is de laatste mijn, die de mijnploeg van Hoek van Holland met goed gevolg demonteerde, voor de gehele ploeg bij een mijnexplosie te Anjum geheel werd gedood.

>>146

[grote foto van gebied onder water]

Walcheren bezochten we met een amphibie-voertuig, een "duck". De gaten in de dijken waren juist gesloten en het eiland liep langzaam droog.

>>147

[toestemmingsbewijs voor gebruik van bus voor Pieter Sikkema, 13 augustus 1945, als vertegenwoordiger]

Zelfs het gebruik maken van de bussen bleef aanvankelijk gebonden aan een toestemming van de Rijksverkeersinspectie

>>148, 149, 150, 151

[ingeplakte bonnen voor benzine en smeermiddelen motorvoertuigen en brandstoffen, en textiel, tabak etc.]

Jarenlang nog plaagden ons de "bonnen"

>>152 [a,b en c]

[ingeplakte distributiekaarten van Keimpe Sikkema en zijn vrouw Lamberta Roelina Strubbe (Lien) uit oktober 1946]

Na de oorlog kregen we nieuwe distributie-stamkaarten

>>153 [a,b en c]

[ingeplakte distributiekaarten van Piet Jan Sikkema en Taco Anders Sikkema, zonen van Keimpe en Lien]

En zelfs onze zoons (geboren '47 en '49) konden er nog niet zonder!

>>154

De adreswijziging Nachtegaalstraat 22, Leeuwarden eist tenslotte een korte toelichting. Per 1 November 1946 werd ik benoemd tot redacteur van de Leeuwarder Courant te Leeuwarden. We kregen een deel van de woning Nachtegaalstraat 22 (bij de familie H.C. Simmer) en verhuisden 1 Juli 1949 naar de Spanjaardslaan 17.

Laat dit dan ook het einde zijn van dit deel van het dagboek. Hopelijk zal de rest van deze loze Vondel nimmer behoeven te worden gebruikt om nog eens zo'n droeve periode te boekstaven.

S.

--

>>155

Bijlage: ONS TRIBUNAAL; 1e jaargang no 1; 9 Maart 1946

Maandblad Bond van oud-illegale werkers in district Friesland met namen van collaborateurs

>>[155a, b. Los tussenliggende krant, eerste nummer Tribunaal, maart 1946]

>>155c, d, e. [Envelop van de brieven die het dagboek vormen van Martha Strubbe-Schurer tussen 29 maart en 19 april 1945 uit Zutphen; deze zijn bewerkt voor publicatie voor Vrije Pers, Assen 1945. Ook brieven van Keimpe uit 1946 over terug te vorderen spiraalmatras. Papieren van Lien van het Rode Kruis en Leeszaal Zutphen, 1945]

[EINDE]